

STUDIA LATINA ET GRAECA

Letnik XVIII, številka 2, Ljubljana 2016

Κηροία
KERIA

Univerza v Ljubljani
FILOZOFSKA
FAKULTETA

DRUŠTVO ZA ANTIČNE IN HUMANISTIČNE ŠTUDIJE SLOVENIJE
SOCIETAS SLOVENIAE STUDIIS ANTIQUITATIS ET HUMANITATIS INVESTIGANDIS

Vsebina

RAZPRAVE

Konstantinos N. Deligiorgis: <i>Herodotova »Amazonska« Artemizija</i>	5
Polonca Zupančič: <i>Heraklova blaznost pri Evripidu</i>	17
Dragica Fabjan Andritsakos: <i>Homerski motivi v Kavafisovi pesmi</i> <i>»Priamova pot ponoči«</i>	31
Milan Lovenjak: <i>Senatus Consultum de Cn. Pisone patre (CIL II² 5.900)</i> <i>in Tacitov opis procesa proti Gneju Pizonu</i>	47

PREVODI

Evripid: <i>Ion</i> (725–1249). Prevod Mojca Cajnko	81
Alkvin iz Yorka: <i>Naloga za ostrenje mladega uma</i> . Prevod Rok Kuntner.....	95
Erazem iz Rotterdama: <i>Reuchlinovo vnebovzetje</i> . <i>O neprimerljivem junaku Johannesu Reuclinu, ki je bil sprejet med nebeščane</i> . Prevod Tomaž Potočnik	119
Thomas More: <i>Utopija. O verovanjih Utopijcev</i> . Prevod Anja Božič	127

Contents

ARTICLES

Konstantinos N. Deligiorgis: <i>The Herodotean 'Amazonic' Artemisia</i>	5
Polonca Zupančič: <i>The Madness of Heracles in Euripides</i>	17
Dragica Fabjan Andritsakos: <i>Homeric Motifs in Cavafy's Poem 'Priam's Night Journey'</i>	31
Milan Lovenjak: <i>Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre (CIL II² 5.900) and Tacitus' Description of the Cn. Piso Trial</i>	47

TRANSLATIONS

Euripides: <i>Ion</i> (725-1249). Translated by Mojca Cajnko	81
Alcuin of York: <i>Propositiones ad acuendos iuvenes</i> . Translated by Rok Kuntner	95
Desiderius Erasmus: <i>The Apotheosis of That Incomparable Worthy, Johann Reuchlin: De incomparabili heroe Ioanne Reuchlino in divorum numerum relato</i> . Translated by Tomaž Potočnik	119
Thomas More: <i>Utopia. De religionibus Utopiensium</i> . Translated by Anja Božič	127

Konstantinos N. Deligiorgis

Herodotova »amazonska« Artemizija

ARTEMIZIJA V HERODOTOVIH ZGODBAH

Skrivnostna Artemizija je ena izmed tistih žensk, ki dosegajo moške standarde, čeprav ni mogoče dvomiti o njihovem spolu, značaju in posebnostih. Najdemo jo v zadnjih knjigah Herodotovih *Zgodb*, kjer s svojo dinamično in hkrati svarilno vlogo na svoj način »namiguje«, da je človeška moč omejena in da, kadar jo skušaš preseči, priklješ katastrofo. Kot kraljica¹ Halikarnasa, Herodotovega rodnega mesta,² je sodelovala pri Kserksovem ambicioznem pohodu na Grčijo. To dejstvo odpravlja vsak dvom glede podatkov o njenem življenju; skupno poreklo nedvomno zagotavlja neposrednost in veljavnost zgodovinarjevih virov, poleg tega pa mu omogoča, da opisuje ključne trenutke njenega delovanja in pri tem oriše njen značaj z mešanico izvirnosti in – zakaj pa ne? – pretiravanja.

Kot se zdi, je Artemizija v nekem čudnem smislu »prostovoljno hrabra«; razen tega, da je del mogočne vojske, v kateri so celo poveljniki sužnji, prisiljeni služiti velikemu perzijskemu kralju, premore – iz nebitvenih razlogov – neko vrsto svobode,³ in po tem se jasno razlikuje od drugih. Ta svoboda, nenavadna za Kserksovo zaveznico, združena z izrednim junaštvom, neskladnim z njeno žensko naravo, naredi iz nje simbol in hkrati enigma ter jo uvršča v ozki nabor osebnosti, ki so pritegnile takšno zanimanje in pozornost zgodovinarjev, da so jih poimenovali »čudeži« (θώματα).⁴

Poleg tega številna protislovja v pripovedi o tej zgodbi naredijo ta »čudež«

---

1 Pravzaprav je večina velikih in uspešnih žensk v antiki del aristokracije in njihovo delovanje je pogosto povezano z mogočnim moškimi. Glej tudi Lefkowitz, *Heroines and Hysterics*, 61.

2 Morda je bil Herodot ponosen na dosežke svoje rojakinje, čeprav je imel tudi dober razlog za nenaklonjenost njeni družini – spomnimo se, da je bila kraljica Karije stara mati tirana Ligdamisa. Ligdamis je Herodota izgnal na Samos, toda kasneje je uspel pri izgonu tirana iz Halikarnasa. Glej Romm, *Herodotus*, 50.

3 Glej Munson, *Telling Wonders*, 257.

4 Glej Munson, »Artemisia in Herodotus«, 94–95.

še bolj izjemen. Ko Herodot opisuje priprave na bojni pohod, poimensko navede le nekaj izbranih poveljnikov⁵ Kserksove ogromne vojske, vendar posebej omeni Artemizijo. Artemizija je značilna in dragocena izjema v zgodovinarjevi selektivnosti; čeprav se bojnega pohoda udeleži samo s petimi ladjami, ji posveti najobširnejši del zgodovinske naracije, kar zadeva perzijsko stran, če izvzamemo poveljnika Mardonija.⁶ Kot mati bi lahko v miru skrbela za svojega otroka v razkošju in varnosti kraljevske palače,⁷ vendar se odloči, da bo tvegala življenje daleč stran od nje. Čeprav spada v perzijski tabor ambicioznih osvajalcev, se hkrati pojavlja kot poveljnica Grkov, ki jih vodi proti drugim Grkom.⁸ Kako naj si torej pojasnimo to nenavadno dejstvo?

Odgovor se najbrž skriva v njenem značaju. Zdi se, da ima Artemizija lastnosti, ki se ujemajo z lastnostmi Perzijcev, vendar so jim hkrati nasprotni, in ta »spremenljivost« vpliva na njen odnos z grškimi nasprotniki. Kot azijska vladarka – zavojevalka, ki na koncu postane skrbnica Kserkovih otrok, se identificira z aristokracijo barbarov. Pred očmi presenečenih Grkov se prikaže kot utelešenje »narobe sveta«, v katerem ženske postanejo moški.

Ta nekompatibilna, »moška« plat njenega značaja je v Herodotovem portretu Artemizije prevladujoča; in gotovo je, da se Herodot, če bi poznal kakršnekoli »pikantne« ženske podrobnosti – kot na primer vroče zgodbe o zapeljevanju, strasti ali celo ljubezenskem maščevanju – ne bi pomišljal, da jih razkrije. Vendar se njegova Artemizija izogiba izrabljanju spolnosti in drugih »neprimernih« metod, da bi dosegla svoje cilje. Poleg tega s tem, da poudarja svojo nadarjenost tako na teoretično-svetovalni⁹ ravni kot na bojnem polju, predstavlja pristni »moški« grški svet.

Po podrobnostih o pripravah na pohod bomo Artemizijo ponovno srečali v osmi knjigi *Zgodba*, v Faleru. Pred pomorsko bitko pri Salamini je Kserks sklical pomemben posvet, da bi sprejeli ključno odločitev. Kot monarh komunicira s svojimi svetovalci samo posredno, po zaupniku Mardoniju, svetovalci pa so hierarhično razporejeni po svojih mestih. Kserks hoče slišati mnenje večine svojih zaveznikov o vprašanju, ali naj se odvije odločilna pomorska bitka pri Salamini ali ne, in vsi mu nemudoma odgovorijo pritrdilno.¹⁰

Predvsem je nenavadno, da čeprav na perzijski posvet nepričakovano »vdre« slutnja demokracije-svobode govora, to samo razgali različne motivacije govorcev in, končno, upraviči strogi despotizem. Na eni strani

5 Po Herodotu ni potrebno navajati zavezniških poveljnikov, saj so se vsi udeležili pohoda neprostoovoljno, kot sužnji. Glej tudi Benardete, *Herodotean Inquiries*, 192–193.

6 Glej Munson, »Artemisia in Herodotus«, 92.

7 Glede tega aspekta Artemizije glej How in Wells, *A Commentary on Herodotus*, 586.

8 Velik vtis naredi dejstvo, da so se celo Atenčani počutili osramočene zaradi drznosti barbarske ženske, pripravljene, da se bori proti Grčiji. Tako so obljubili veliko nagrado vsakomur, ki bi mu jo uspelo ujeti. Glej tudi Bowie, *Herodotus: Histories Book VIII*, 158, in Pomeroy, *Godesses, Whores, Wives*, 100.

9 Artemizija je »dala kralju najboljši nasvet« (7.99.3). Izkazuje se za odlično svetovalko; njene vojaške veščine grede z ramo ob rami z njeno strateško sposobnostjo.

10 O kratkosti govorov večine na zasedanju glej Konstantakos, »The Warlike and the Wary«, 221.

so govorci, ki se, ko nagovarjajo Kserksa, zavedajo, da je tako ali tako njihov monarh, tako da bo končna odločitev odvisna od njegove presoje. Njihov glas očitno izvira iz strahu pred možnim nezadovoljstvom oblastnika in jezo, ki bi ga spremljala, ne pa iz jasnega in strateškega premisleka, ki naj bi utemeljil pravilnost kakršnega koli predloga; v resnici vsi izražajo in odmevajo to, kar bo ugajalo Gospodarju.¹¹

Na drugi strani vidimo Artemizijo, ki je ne zadevajo običajni stereotipi o barbarih. Čeprav spoštuje in sprejema vladarjevo despotsko okolje, njene vloge modre svetovalke ne določa pritisk, ki ga perzijski sistem vladanja narekuje ostalim svetovalcem in dvorjanom. Nasprotno, kot se zdi, uživa izjemni privilegij, da presega vnaprej določena pravila »odnosa« med gospodarjem in sužnjem, ko prostovoljno sodeluje pri obsežni odpravi. Kraljica bo obranila svojo pravico do tega, da pove resnico, in njena drža izraža pogum brez primere, čeprav tvega celo glavo.

Njenim besedam daje še večjo težo to, da se je odlikovala med predhodnim pomorskim spopadom pri rtu Artemiziju. Pogumno se opredeli proti bojevanju na morju in poudarja, kako nevarna je pomorska bitka, saj so Grki večji pomorščaki. Sicer pa so, kot pravi, glavni cilj odprave – uničenje Aten – že dosegli.

Močnemu nasprotovanju na posvetu sledi Artemizijin predlog, ki poudarja njeno strateško nadarjenost, čeprav ga slednjic ne bodo upoštevali:

Ἦν μὲν μὴ ἐπειχθῆς ναυμαχίην ποιούμενος, ἀλλὰ τὰς νέας αὐτοῦ ἔχης πρὸς γῆ, μένων ἢ καὶ προβαίνων ἐς τὴν Πελοπόννησον, εὐπετέως τοι, δέσποτα, χωρήσει τὰ νοέων ἐλήλυθα· οὐ γὰρ οἴοι τε πολλὸν χρόνον εἰσὶ τοι ἀντέχειν οἱ Ἕλληνας, ἀλλὰ σφέας διασκεδᾷς, κατὰ πόλιν δὲ ἕκαστοι φεύξονται. (Herodot 8.68β1–β2)

Če se ne boš dal zavesti v bitko, ampak ostaneš z brodovjem tu ob kopnini, ali če odjadraš dalje na Peloponez, se ti bo vse samo od sebe izteklo po želji. Zakaj Grki nasproti tebi ne morejo dolgo zdržati, razkropil jih boš, in vsak bo gledal, da pride domov.¹²

Predlaga, naj napadejo Peloponez, da bi uničili grško zvezo in prisilili njene člane, da si poiščejo zavetje vsak v svoji domovini. Dejansko so bili grški zavezniki, ki jih je pograbila panika, pred Temistoklejevim odločnim posegom že tik pred tem, da bi naredili nekaj podobnega; ko so Grki slišali za obleganje in padec Akropole, so se pri priči hoteli za vsako ceno izogniti spopadu pri bližnji Salamini! Kdor bi pričakoval, da je takšen smiseln predlog prišel od

11 Cel potek kaže, kako despotizem uniči sposobnost ljudstva, da bi sodelovalo pri političnih odločitvah. Seveda je Kserks povsem odgovoren za pogubno odločitev glede odločilnega spopada pri Salamini. Če bi hotel, bi se zlahka odločil drugače, kot mu je svetovala večina svetnikov. Vendar se Herodot osredotoča predvsem na suženjskost in uslužnost večine Kserksovih podložnikov. Glej tudi Munson, »Artemisia in Herodotus«, 96.

12 Vsi odlomki iz Herodota so navedeni po: Herodot iz Halikarnasa, *Zgodbe*, prev. Antone Sovrè (Slovenska matica: Ljubljana, 2003); op. prev.

izkušnega generala, bo povsem razočaran; Herodot oblikuje svojo Artemizijo v posebno in možato osebnost in na to ne pozabi ob nobeni priložnosti.

Poleg tega se zdi, da kraljico res skrbi, kaj bi se zgodilo, če bi se Kserks odločil odobriti nenadni napad – potencialno uničenje pehote bi lahko bilo usodno – saj zaveznike¹³ obtoži, da so zgolj »slabi sužnji« (κακοὶ δοῦλοι) nadarjenega voditelja. Artemizija zaključí svoj govor skoraj enako, kot ga je začela, s podcenjevanjem sestave in zmožnosti perzijske vojske. S tem opozori, da imajo Grki premoč zaradi boljše vojaške pripravljenosti, in jasno je, da je pogum te »moške« junakinje vreden občudovanja.

Njena odkritosrčnost je poslušalce presenetila in po njenem govoru so se ti, ki so ji bili naklonjeni, bali, da bo kaznovana za svarilni zgled; njim nasproti pa so stali tisti, ki so verjetno imeli veliko razlogov, da so ji zavidali:

ἐν πρώτοισι ταῦτα λεγούσης πρὸς Μαρδόνιον, ὅσοι μὲν ἦσαν εὖνοοι τῇ Ἀρτεμισίῃ συμφορῆν ἐποιεῦντο τοὺς λόγους ὡς κακόν τι πεισομένης πρὸς βασιλέος, ὅτι οὐκ ἔα ναυμαχίην ποιέεσθαι· οἱ δὲ ἀγαιόμενοι τε καὶ φθονέοντες αὐτῇ, ἄτε τετιμημένης διὰ πάντων τῶν συμμάχων, ἐτέρποντο τῇ ἀνακρίσει ὡς ἀπολεομένης αὐτῆς (Herodot 8.69.1)

Artemisiinim prijateljem je bilo žal njenega odgovora Mardoniu, ker so se bali, da ji bo kralj zameril, da mu odsvetuje bitko; nasprotniki in zavistneži pa, ki so ji bili nevoščljivi, ker jo je odlikoval pred vsemi drugimi zavezniki, so se veselo muzali, saj so bili uverjeni, da bo zbog svojega mnenja prišla v nemilost.

Toda njihova pričakovanja se niso izpolnila, saj se Kserks ni pomišljal pohvaliti njenega nasveta.

Na koncu je kralj zavrgel Artemizijin načrt, ki bi verjetno lahko Perzijcem brez resnejših izgub prinesel zmagoslavje.¹⁴ Kot se rado zgodi v življenju, eni napaki sledi naslednja, nadvse tragična; za Perzijce je ta »moto« pomenil poraz pri Salaminu. V nekem smislu je ironično, da Kserks sledi predlogu večine, čeprav so ti prej iz strahu pred njegovo močjo privzeli njegovo lastno mnenje!¹⁵ Hkrati omeni nekaj, kar »osvetli« njegovo avtoriteto despota z druge strani: prizna, da se njegovi vojščaki v nekaterih izmed prejšnjih bitk niso borili hrabro, vendar meni, da se bodo tokrat obnašali drugače, saj bo osebno navzoč, pa čeprav od daleč.

Artemizija se ponovno pojavi med spopadom na morju pri Salaminu. Herodot, ki ga ne zanima opisovanje posamičnih ključnih momentov pomorske bitke, naenkrat sklene, da bo izjemoma omenil dogodek, ki bo kmalu še povečal Kserksovo občudovanje Artemizije. Toda zgodovinar nas v

¹³ Artemizija kot primer omeni Ciprčane, Kilikijce in Pamfilijce (8.68c.1), čeprav ti niso bili podložni Perzijcem. Glej Bowie, *Herodotus: Histories Book VIII*, 159.

¹⁴ Glej Flower, »Herodotus and Persia«, 286.

¹⁵ Glej tudi 7.8.1, kjer Kserks namerava zbrati perzijske aristokrate in sklicati posvet o kaznovanju Aten, vendar se je hkrati že sam odločil, ne da bi zares pričakoval njihovo mnenje.

nekem smislu »zavaja« – kot nas bo v kratkem tudi Artemizija – ko se izkaže, da je na videz junaško dejanje sad izdaje.¹⁶

Med splošno paniko in zmedo je Artemizija, ko je atiška trirema preganjala njeno ladjo, da bi jo potopila, izvedla manever:

ἔδοξέ οἱ τόδε ποιῆσαι, τὸ καὶ συνήνεκε ποιησάσῃ· διωκομένη γὰρ ὑπὸ τῆς Ἀττικῆς φέρουσα ἐνέβαλε νηὶ φιλήνδρων τε Καλυνδέων καὶ αὐτοῦ ἐπιπλέοντος τοῦ Καλυνδέων βασιλέος Δαμασιθύμου (Herodot 8.87.2)

Pomagala [si je] po svoje in manever se ji je posrečil: vtem ko ji je Atenec sledil tik za petami, se je z vso silo zaletela v prijateljsko ladjo kalindiško, na kateri je bil sam kralj Kalindijcev, Damasitimos.

Ni dvoma, da je tako ravnala nalašč. Toda kakšen razlog za to bi lahko imela? Je šlo le za nujno rešitev v usodnem trenutku? Ali pa je med poveljnikoma obstajalo staro rivalstvo, ki se je zdaj tragično razrešilo?¹⁷

Herodot pravi, da ni mogoče vedeti, ali sta se Artemizija in Damasitimos že sporekla kdaj prej na Helespontu. Zdi se, da je to eden redkih primerov, ko Artemizija ravna pristno zvijačno in uspe na več ravneh. Po eni strani se ji posreči zavesti atensko triremo, katere posadka je gotovo domnevala, da je ladja grška, ali vsaj, da je prebegnila iz perzijske mornarice.¹⁸ Po drugi strani ob tem, da si reši življenje, tudi zmede Kserksa, ki s svojega oddaljenega položaja ni mogel z gotovostjo razbrati oznak potaplajoče se ladje. Zaradi tega je Kserks verjel besedam perzijskih častnikov ob sebi in je na koncu Artemizijo še pohvalil!¹⁹ Seveda ne pozabimo, da je imela kraljica Karije veliko sreče, saj se ni nihče z Damasitimove ladje rešil iz morja, da bi jo lahko obdolžil izdaje.

Na tem mestu je vredno dodati še drug aspekt: ironični zagovor prevare iz Kserksovih ust bi nas v povezavi s predhodnimi dogodki na perzijskem zboru v Faleru lahko napotil k drugačnemu pogledu na to Artemizijino potezo. Ko je Artemiziji – kljub prizadevanju – spodletelo, da bi prispevala k skupnemu dobremu, se je oddaljila od preostalih zaveznikov. Osamljena na sovražnih morskimi vodovjih, z občutkom, da je odtujena od ostalih Kserksovih svetovalcev, je začela gledati na lastno korist, pa čeprav za ceno nedolžnih življenj zaveznikov! Z ozirom na to je njena poteza nekonvencionalna, »pomešana« z agresijo in izdajo ter moralno nesprejemljiva.²⁰

Seveda iz tega ne smemo sklepati, da hoče Herodot »spodkopati« ugled junakinje iz svojega rodnega mesta; samoumevno je, da občuduje nadarjeni

16 Glej Hazewindus, *When Women Interfere*, 29.

17 Damasitimos, kralj Kalindijcev, je sodil med najvidnejše poveljnike perzijskega ladjevja. Glej tudi Bowie, *Herodotus: Book VIII*, 178.

18 Glej Dewald, »Women and Culture in Herodotus' Histories«, 109.

19 Glej Munson, *Telling Wonders*, 256. Brez dvoma je bil Kserkses zaveden, da ni prepoznal identitete potopljene ladje. Ženska na videz ravna junaško, zato da ne bi tvegala življenja, temveč zbežala in preživela.

20 Glej Munson, »Artemisia in Herodotus«, 105.

in prebrisani Artemizijin značaj. Bila je zmožna pravilno oceniti težo trenutka in vedno je znala uporabiti najprimernejše orožje, da je premagala nevarnosti, se izognila pastem in na koncu odnesla celo kožo. Katastrofa pri Salamini je mnogim Perzijcem prinesla pogubo. Panika ogromnega ladjevja, ki se umika in izgublja bitko, pa se ni dotaknila inteligentne poveljnice, ki je našla rešitev v domislekih lastnega uma namesto v svoji pomorski veščini.

V zadnjem prikazu Artemizije v Herodotovi naraciji jo spet najdemo v Kserksovi bližini in ta ponovno potrebuje njen nasvet. Kralj na kratko povzame besede, ki jih je prej izrekel Mardonij: mora se odločiti, ali naj ostane v Grčiji in napade Peloponez ali pa naj se vrne v Azijo in v Grčiji pusti svojega namestnika ter veliko vojsko tristo tisočih pešakov in konjenikov. Ker se je kraljica na posvetu v Faleru izkazala za edino modro svetovalko, ima kralj dober razlog, da ji ponovno zaupa, zato jo spet prosi za pomoč.

Artemizija kralju polaska, ko pokaže, da ji je ljubša previdnejša alternativa,²¹ in prizna, da ji je Kserksova varnost vedno prednostna skrb. Poleg tega je bilo veliko bolj gotovo in varno zagovarjati kraljev odhod, saj je v Grčiji osebno tvegati. Celo v nezaželenem scenariju Mardonijevega poraza ali smrti ugled in življenje Kserksa ne bi bila izpostavljena nevarnosti.

Končno kraljica zavrne možni ugovor, da ambiciozni bojni pohod ni izpolnil zastavljenega cilja, in zatrdi, da so Atene že uničene. Kserks bi gotovo hotel požeti več uspehov, toda v tem trenutku Artemizija bolj ko ne namiguje, da je bil požig v Atenah enak temu v Sardah med predhodno jonsko revolucijo!²² Govor je tolažil, vendar se oddaljuje od vsake zgodovinske realnosti in je v resnici le poskus, da bi prikrija perzijski polom. Tokrat Kserks prisluhne Artemizijinemu nasvetu,²³ in avtor ne spregleda njegovega lastnega strahu.

Če je na Salamini pohvala mogočnega kralja dejansko posledica razdalje, ki ga je ločevala od bojnega polja, se v tem primeru ne zgodi nič podobnega. Poleg tega, da jo ponovno pohvali, Kserks Artemizijo zaprosi, naj pospremi njegove nezakonske otroke v Efez.²⁴ Njena navzočnost v Herodotovih *Zgodbah* se tu končuje enako impresivno, kot se je začela: kraljica Karije, ki se je prostovoljno udeležila velikega podviga, sicer z majhnim številom ladij, vendar z veliko, »moško« samozavestjo, se odpravlja na pot domov, ne da bi izgubila svojo prodornost in odličnost, pri čemer jo spremlja blagoslov velikega monarha.

Ob tem lahko dobimo občutek, da se nekaterim redkim ljudem, nekakšni

21 Glej Konstantakos, »The Warlike and the Wary«, 228.

22 Požig Aten je bil že prej omenjan kot glavni Kserksov cilj (7.8b.2). Glej tudi Chiasson, »Tragic Diction in Herodotus«, 158, in Bowie, *Herodotus: Histories Book VIII*, 192.

23 V nasprotju s posvetom v Faleru se tukaj ne pojavijo različna mnenja. Kralj se odloči za intenziven pogovor s svojo svetovalko in lahko bi opazovali le »etični konflikt značajev« med grobim Mardonijem ter modro in previdno Artemizijo. Za več detajlov glej Masaracchia, *Erodoto. La battaglia di Salamina*, 208.

24 V Efezu se je začelja cesta do Sard, ki je peljala do velike državne poti v perzijsko prestolnico, Suzo.

eliti, življenje samo smehlja: če sodimo po življenjski poti te ženske, je očitno prejela veliko nasmehov: na rtu Artemiziju se je izkazala njena hrabrost, v Faleru sta bili pohvaljeni njena tvegana poteza in drznost, pri Salamini je rešila sebe in svoje rojake s svojo »pozabljeno« zvičajnostjo. Če je Artemiziji kaj spodletelo, potem samo to, da ji ni uspelo prepričati prave osebe v pravem trenutku. Kako zelo drugače bi potekale stvari, če bi se ji to posrečilo? Odgovor nam bo vedno pustil grenak priokus, saj morda intuicija ali napoved zla ni blagoslov, ampak prekletstvo.

AMAZONKE: POSKUS PRIBLIŽANJA CIVILIZACIJI

Nekaj piscev iz petega stoletja je razvilo celo etnografsko književnost o legendarnih likih Amazonk. Te naracije so pogosto prikazovale njihov »svet« kot sistematično subverziven v odnosu do grške kulture in včasih kot alternativni kulturni predlog. Herodot tako med pripovedovanjem o Darijevem pohodu proti Skitom omenja tudi navade ljudstev s tega območja.²⁵ Nekaj strani posveti zgodovini Amazonk, ki naj bi ponujala razlago za čudne navade Sarmatk; ženske iz tega oddaljenega skitskega plemena imajo zelo rade tako lov kot ježo, oblačijo se v moške obleke in se pogumno udeležujejo bitk.²⁶

Amazonke so, drugače kot druga plemena, ki jih omenja Herodot, izumrl rod;²⁷ globoko so zakoreninjene v mitološkem izročilu, njihova vloga pa je edinstvena in osrednja: vloga premaganih, podvrženih ali ujetih. Amazonke so bile divje in nepokorne, vodila jih je nenasitna želja po dominaciji. Kot takšne so predstavljale resno grožnjo človeštvu in nekdo, junak,²⁸ se je moral z njimi spopasti in jih ukrotiti.

Herodot pa se ogradi od dobro poznanih mitskih modelov; v nekem smislu je ustvaril Amazonke kot zgodovinske in ne mitske like²⁹ – očitno nenavadne, vendar ne povsem tuje navadam drugih ljudstev. V četrti knjigi svojega dela se zgodovinar osredotoči na Sarmate, pleme, ki je izviralo iz zveze med Skiti in Amazonkami.³⁰ Skupina Amazonk je preživela poraz na reki Termodon in Grki so jih zajeli (4.110.1). Ko so jih odvažali na treh različnih ladjah, so Amazonke zaklale stražarje in pobegnile na prostost. Ker pa se niso niti najmanj spoznale na plovbo,³¹ jih je odnesel tok in so prispele na obale

25 Glej Flory, *The Archaic Smile of Herodotus*, 108.

26 Glej Brown in Tyrrell, »ἐκτιλώσαντο: a Reading of Herodotus' Amazons«, 298.

27 O njihovem izginitju potem, ko so jih Atenčani premagali, glej Lys., *Epit.* 4–6. Spodleteli vdor Amazonk v Atiko je na neki način napovedoval spodleteli napad Perzijcev na Atene in Grčijo nasploh. Glej tudi Lefkowitz, *Heroines and Hysterics*, 8, in Vandiver, *Heroes in Herodotus*, 65.

28 Za več podrobnosti o spopadih med Amazonkami in najbolj znanimi grškimi junaki glej Munson, *Telling Wonders*, 124.

29 Glej Hazewindus, *When Women Interfere*, 211. Za nasprotno stališče glej Tyrrell, *Amazons*, 24–25, Rostovzeff, *Iranians and Greeks in South Russia*, 33.

30 Glej Brown in Tyrrell, »ἐκτιλώσαντο: a Reading of Herodotus' Amazons«, 298; Rosellini in Saïd, »Usage de Femmes et autres *Nomoi*«, 998.

31 O očitnem pomanjkanju pomorskih veščin pri Amazonkah tudi Hartog, *The Mirror of*

Majetijskega jezera ter se začele preživljati z ropanjem:

Ἀποβάσαι ἀπὸ τῶν πλοίων αἱ Ἄμαζόνες ὁδοιπόρεον ἐς τὴν οἰκεομένην.
Ἐντυχοῦσαι δὲ πρώτῳ ἵπποφορβίῳ τοῦτο διήρπασαν καὶ ἐπὶ τούτων ἵππαζόμεναι
ἐληίζοντο τὰ τῶν Σκυθῶν. (Herodot 4.110.2)

Tu so se Amazonke izkrcale in se klatile po okolici. Ugrabile so prvo čredo konj, ki so naletele nanjo, se okonjile in ropale po skitski pokrajini.

Lokalno prebivalstvo je običajno branilo svojo zemljo pred neznanimi bojovníki. Vendar so na Amazonkah opazili nekaj čudnega, čeprav niso mogli verjeti, da se v resnici ne borijo z mladimi moškimi. Ko so prebivalci ugotovili – potem ko so pobrali trupla ubitih Amazonk – da so ženske,³² so se zavedeli, da razlika v spolu narekuje dopolnjevanje, in ne konflikta. Potem so k njim poslali skupino mladih Skitov, ki so jim naročili, naj posnemajo, karkoli počnejo te čudaške ženske,³³ da bi jih tako bolje spoznali in kasneje z njimi imeli otroke. Nekega dne je obema skupinama, ko sta dosegli in prešli meje nekakšnega »bratstva«,³⁴ uspelo zaživeti skupaj v neki obliki sobivanja brez stereotipov in neenakosti konvencionalnega tradicionalnega zakona.³⁵

Tako se zgodba ne konča krvavo, ne pojavi se slutnja moške agresije, zgolj »strategija« približanja ženskam.³⁶ Sprva Amazonke »sprejemajo« ženskost na ravni spolnosti in to postopoma pripelje do neke vrste »ukrotitve«: zdaj so poročene ženske, ki so sprejele in uvedle novo obliko življenja. Jih sploh še lahko povezujemo s tistimi »možatimi« nasilnimi ženskami, ki so poklale grške stražarje in živele onkraj zakona? »Ukrotitev« Amazonk ne postavlja v sekundarno vrednostno polje; nasprotno, kot udeleženske v novem skupnem okolju obdržijo visoko stopnjo avtonomije. V dveh primerih celo prevzamejo pobudo, na kar njihovi mladi moške nemudoma pristanejo. To nasprotuje tradicionalnim zakonom patriarhata, ki so utemeljeni na prevladi moškega nad žensko, moža nad ženo. Mladi Skiti najprej sprejmejo predlog, da se razdeli njihovo ozemlje, da bi živeli skupaj z Amazonkami. Kmalu zatem pristanejo na drugi predlog in se vsi skupaj preselijo na precej osamljen kraj.

Herodotus, 224, in Blok, *The Early Amazons*, 87.

32 Razkritje prave identitete Amazonk prekine agresivno razpoloženje na obeh straneh. Glej tudi Hazewindus, *When Women Interfere*, 214–215.

33 Očitni odgovor na vprašanje, ki bi si ga morda lahko zastavili, zakaj so bili samo mladi Skiti izbrani, da se približajo Amazonkam, je, da so takšno »misijo« lahko izvedli samo mladeniči, ker so bili odrasli Skiti običajno poročeni. Poleg tega je bil način življenja Amazonk, ki je temeljil na lovu in ropanju, primeren predvsem za mlade in ne toliko za zrele moške. Tako so se odločili, da jih bodo nalašč oponašali, se pravi, da bodo uporabili zvižčen pristop, in takšen odnos je pogosto primeren za najstnike in njihovo mentaliteto.

34 Glej Flory, *The Archaic Smile of Herodotus*, 108.

35 Potem ko Amazonke sprejmejo spolnost in materinstvo, igrajo novo vlogo, toda ne pristanejo na to, da bi postale tradicionalne žene, kot so morda pričakovali Skiti.

36 Glej Hazewindus, *When Women Interfere*, 193.

Rekel bi, da se Skiti po vsem sodeč ne zavedajo, kako se vsakič, ko ubogajo svoje žene, vse bolj oddaljujejo od korenin, tradicije in na koncu od dežele same. Zdi se, da Amazonke v takšnih zakonih igrajo dominantno vlogo, celo če pri tem izgubijo lastni jezik, saj se ga njihovi možje niso mogli naučiti. V bistvu bodo skupaj osnovali idealno skupnost, v kateri je število žensk in moških enako. Poleg tega v njej ni starcev, ki bi zahtevali skrb in nego, niti potrebe po doti za ženske.³⁷

Sicer pa drugi predlog Amazonk izvira iz bojazni, da se jim tasti ne bi maščevali za njihovo naporno obnašanje. Ta bojazen kaže na stopitev s svetom, drugačnim od njihove preteklosti: niso bile več grobe, nekakšne nadnaravne »pošasti«, ki so sejale bojazen; niso več niti ignorirale zakona niti sovražile moških.³⁸ So aktivni del nove skupnosti, »muči« jih grešna preteklost, vendar lahko upajo na svetlo prihodnost.

Toda če se vrnemo k Herodotovi naraciji, je jasno, da se Sarmatke obnašajo »po amazonsko«: jezdijo in lovijo, oblečene so v moška oblačila in spopadajo se v vojnah. Nekako so »ujete« med možatostjo in ženskostjo, saj igrajo vloge in prevzemajo naloge, ki pripadajo obema spoloma, živijo pa v deželi daleč proč od civilizacije.³⁹ Poleg tega čuden in krut »zakon« ni dopuščal, da bi se deklice poročilo, preden ne ubije vsaj enega sovražnika! Na žalost je to čudaštvo nekatere Sarmatke obsodilo na to, da umrejo neporočene:⁴⁰

οὐ γαμέεται παρθένος οὐδεμία πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ· αἱ δὲ τινες αὐτέων καὶ τελευτῶσι γηραιαὶ πρὶν γήμασθαι, οὐ δυνάμεναι τὸν νόμον ἐκπλῆσαι (Herodot 4.117)

Pri njih se ne omoži nobeno deklica, preden ni ubila sovražnega moža, in mnoge ostanejo vse življenje stare device, ker ne morejo ustreči običaju.

To nas lahko navede na misel, da poroka ni bila samoumevna kot nekakšen privilegij in da je bila popolna vključitev žensk v družbo odvisna od njihovega primarnega prispevka vojščakinj, in ne žena. Ni se razlikovalo med moškimi in ženskimi opravili, ni bilo nasprotja med vojskovanjem in poroko, saj se slednja sklene šele po udeležbi v boju.⁴¹ V takšnih okoliščinah je Sarmatkam uspelo ohraniti njihovo tradicionalno »amazonsko« istovetnost, čeprav so zanj nekatere morale plačati ogromno ceno: svojo žensko izpolnitev.

37 Glej Flory, *The Archaic Smile of Herodotus*, 112.

38 Glej Munson, *Telling Wonders*, 132.

39 Takšen način življenja v bistvu opozarja na položaj ženske v nomadskih plemenih. Glej tudi Brown in Tyrrell, »ἐκτιλώσαντο: a Reading of Herodotus' Amazons«, 301, in Minns, *Schythians and Greeks*, 84.

40 Očitno je, da o Sarmatkini bodočnosti in usodi odloča ta kruti »zakon« namesto njene domnevne skrite želje, da bi se poročila. Glej tudi Blok, *The Early Amazons*, 88, Hazewindus, *When Women Interfere*, 211.

41 Glej Rosellini in Saïd, »Usage de Femmes et autre *Nomoi*«, 998, in Blundell, *Women in Ancient Greece*, 60.

»AMAZONSKA« ARTEMIZIJA

Če se zdaj vrnemo k Artemiziji, se lahko vprašamo, kako zelo »amazonska« je navsezadnje ta posebna junakinja. Resnica je, da vsebuje značaj Herodotove rojakinje poteze, ki jo ločujejo od Amazonk, toda tudi povezujejo z njimi; na primer, enako agresivna je, pripravljena se je boriti in prostovoljno sodelovati pri bojnem pohodu, ne da bi jo k temu karkoli obvezovalo. Brez dvoma njena kraljevska oblast priča o njeni veliki omikanosti, ne pa o duhovni grobosti.⁴² Artemizija je tudi izkušena v pomorskih bitkah, medtem ko so bile Amazonke na morju povsem neizkušene in jim je očitno samo z veliko sreče uspelo pristati na negostoljubnih krimskih tleh.

Ne smemo tudi pozabiti, da se, čeprav so v nekem smislu pod »moškim nadzorom«, vedejo pogumno. Ko se njihove zgodbe razvijajo, njihova dejanja postopoma prežema občutenje »modrosti«: Amazonke po eni strani prevzamejo vloge družinskih svetovalk, medtem ko njihovi mladi možje raje ubogajo. Po drugi strani se Artemizija izkaže za modro svetovalko in Kserksu ponudi izjemno priliko, da se izogne porazu. Ne glede na njihove namene je morda oboje doživelo širok odziv: kraljičin predlog v Faleru je presenetil in razdelil perzijske mogočnike. Hkrati so bili starši mladih Skitov začudeni nad odločitvijo svojih sinov, da se preselijo in požgejo mostove do bližnjih sorodnikov in tudi do svoje preteklosti. Glavna razlika je seveda ta, da Amazonkam njihovi tovariši nemudoma prisluhnejo – in to obrazloži izvor in nenavadnost njihovih potomk, Sarmatk – Artemizijin strateški načrt pa je na koncu zavržen, čeprav je pravilen.

Najopaznejša skupna poteza v teh dveh Herodotovih pripovedih pa je postopno spreminjanje prvotnih lastnosti protagonistk. Amazonke postanejo del nove »družbe«, novega okolja, ne da bi opustile nomadski način življenja. Kar se tiče Artemizije, se njen izvorni pogum umakne zvijačnosti, ko potopi zavezniško ladjo. Saj ne da bi jo krivili za nenadno izgubo sposobnosti, toda na koncu, ko je bilo njeno življenje ogroženo, ga je rešila z zvijačo, in ne z uporabo moči. In še zaključna opazka: Herodot je – kot vsi njegovi sodobniki – dobro poznal mitološko izročilo o porazu Amazonk v Atiki; blizu Salamine bodo Atenčani spet premagali »naslednico Amazonk«, in to postane na koncu semiotična podobnost.

Prevedla Lara Unuk

⁴² Glej Munson, *Telling Wonders*, 256.

BIBLIOGRAFIJA

- Benardete, Seth. *Herodotean Inquiries*. Haag: St. Augustines Press, 1969.
- Blok, Josine H. *The Early Amazons. Modern and Ancient Perspectives on a Persistent Myth*. Leiden: Brill, 1994.
- Blundell, Susan. *Women in Ancient Greece*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press 1995.
- Bowie, Angus M., ur. *Herodotus: Histories Book VIII*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Brown, Frieda S. in W. Blake Tyrrell. »ἐκτιλώσαντο: a Reading of Herodotus' Amazons.« *Classical Journal* 80 (1985): 297–302.
- Chiasson, Charles C. »Tragic Diction in Herodotus: some Possibilities.« *Phoenix* 36 (1982): 156–161.
- Dewald, Carolyn. »Women and Culture in Herodotus' Histories.« V: Helene P. Foley, ur., *Reflections of Women in Antiquity*, 91–113. New York: Gordon & Breach, 1981.
- Flory, Stewart. *The Archaic Smile of Herodotus*. Detroit: Wayne State University Press, 1987.
- Flower, Michael. »Herodotus and Persia.« V: Carolyn Dewald in John Marincola, ur., *The Cambridge Companion to Herodotus*, 274–289. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Hartog, François. *The Mirror of Herodotus: the Representation of the Other in the Writing of History*. Prevod Janet Lloyd. Berkeley: University of California Press, 1988.
- Hazewindus, Minke W. *When Women Interfere. Studies in the Role of Women in Herodotus' Histories*. Leiden: Brill, 2004.
- How, Walter W. in Joseph Wells. *A Commentary on Herodotus, zv. I–II*. Oxford: Oxford University Press, 1928.
- Konstantakos, Ioannis M. »The Warlike and the Wary: The council of Xerxes in Hdt. VII 8–11 and some Near Eastern Tales.« *EIKASMOS* 18 (2007): 219–244.
- Lefkowitz, Mary R. *Heroines and Hysterics*. London: Palgrave Macmillan, 1981.
- . *Women in Greek Myth*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2007.
- Masaracchia, Agostino. *Erodoto. La battaglia di Salamina. Libro VIII delle Storie*. Milano: Fondazione Lorenzo Valla, 1977.
- Minns, Ellis H. *Scythians and Greeks. A Survey of Ancient History and Archeology on the North Coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus*. Cambridge: Cambridge University Press, 1913.
- Munson, Rosaria V. »Artemisia in Herodotus.« *Classical Antiquity* 7 (1988): 91–106.
- . *Telling Wonders: Ethnographic and Political Discourse in the Work of Herodotus*. Michigan: The University of Michigan Press, 2001.
- Pomeroy, Sarah B. *Godesses, Whores, Wives and Slaves Women in Classical Antiquity*. London: Schocken, 1975.
- Romm, James S. *Herodotus*. Yale: Yale University Press, 1998.
- Rosellini, Michèle in Suzanne Saïd. »Usage de Femmes et autres Nomoi chez les 'Sauvages' d' Hérodote: Essai de Lecture Structurale.« *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa* 8, št. 3 (1978): 949–1005.
- Rostovzeff, Mikhail Ivanovich. *Iranians and Greeks in South Russia*. Oxford: Clarendon Press, 1922.
- Tyrrell, Blake W. *Amazons. A Study in Athenian Mythmaking*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1984.
- Vandiver, Elizabeth. *Heroes in Herodotus. The Interaction of Myth and History*. Frankfurt: Peter Lang, 1991.

Polonca Zupančič

Heraklova blaznost pri Evripidu

SIMPTOMI IN OPISI BLAZNOSTI

Čeprav na pojav blaznosti naletimo v različnih zvrsteh grške literature, se opisi vendarle ne razlikujejo povsem – Bennett tako ugotavlja, da so se sčasoma oblikovali trije ustaljeni vzorci oziroma modeli opisov, t. i. poetični, filozofski in medicinski model. Za poetični model, ki ga zastopajo Homer in tragiki, naj bi bilo značilno, da nenormalna duševna stanja vselej povzročata neka zunanja sila, navadno božanstvo; pri tem lahko te sile vodi nek jasen motiv, kot je maščevanje, ali pa ravnajo zgolj na podlagi trenutnih vzgibov in kapric. Ker pa vzrok blaznosti prihaja od zunaj, tudi ozdravitev nastopi s posredovanjem božanstva ali človeka. Ta model so zagovorniki drugih dveh modelov zavrnil kot primitivnega in praznovernega, saj temelji na veri v obstoj nadnaravnih sil, ki lahko vplivajo na človeka in uravnavajo njegovo življenje. V okviru filozofskega modela so tako duševna stanja opredeljena kot posledice delovanja notranjih sil v človeku; predstavnik Platon npr. trdi, da blaznost nastopi, ker nižji predeli duše nadvladajo racionalne, ozdravitev pa nastopi, ko se znova vzpostavi pravilno razmerje med posameznimi silami. Po medicinskem modelu so mentalna stanja bistveno odvisna od delovanja organov, navadno srca ali možganov. Nenormalna stanja se po tej razlagi pojavijo, ker se organi preveč navlažijo, s tem pa se naravno ravnotežje znotraj njih poruši. S spremenjenim načinom življenja, pravilno dieto ter zdravili naj bi bilo mogoče to ravnovesje ponovno vzpostaviti in tako odpraviti tako fizične kot duševne nepravilnosti.¹

Ti trije modeli so seveda shematični in ne izključujejo medsebojnih povezav; tako npr. Collinge v svojem prispevku raziskuje, v kolikšni meri različni literarni pisci, med drugim tudi Evripid, v svojih delih uporabljajo medicinske izraze, ki jih sicer zasledimo v sočasnih »znanstvenih« besedilih. Ugotavlja,

---

¹ Bennett, »Mind and Madness«.

da je besedišče pri Evripidu nekakšna mešanica tehničnih in netehničnih izrazov, golega in metaforičnega govora, kar kaže na to, da je bil seznanjen s sočasnimi medicinskim žargonom, aktualnimi znanstvenimi tematikami in obravnavanimi boleznimi. Tudi njegovi opisi blaznosti v precejšnji meri sledijo konvencionalnim predstavam o duševni nestabilnosti, kot se pojavljajo v medicinski literaturi – omenjajo se namreč običajni simptomi, kot so zavijanje z očmi, slinjenje, nasilnost in izguba zavesti.² Povezavi med medicinskimi spisi in Evripidovimi dramami se posveča tudi Ferrinijeva, ki na podlagi svoje analize potrjuje trditev, da je Evripid zelo dobro poznal sočasna besedila tega žanra. V svoja dela je namreč vpletal tipične simptome epilepsije, kot so opisani v hipokratskih spisih: ti se pojavijo nenadoma, brez jasnega razloga, prav tako hitro pa tudi minejo; manifestirajo se kot pena na ustih, spremembe v očeh, škripanje z zobmi, nehoteni gibi, vidne ali slušne halucinacije, strah in tesnoba, oteženo dihanje, dezorientacija in izguba spomina, po koncu napada pa sta razvidna šibkost in občutek sramu.³

Kot bomo videli v nadaljevanju, se omenjeni simptomi pojavljajo prav v tragediji *Heraklova blaznost*.⁴ Na prve opise prihajajoče blaznosti lahko naletimo že v pogovoru med obema boginjama, ki sta prišli po Herinem naročilu – o simptomih presenetljivo spregovori prav Lisa, personificirana blaznost v podobi ženske boginje:⁵ omenja nekontrolirano tresenje z glavo, zavijanje z očmi, motne krvave oči, izgubo glasu ter nepravilno dihanje, ki mu sledi divje rjovenje. Takole pravi:

τέκν' ἀποκτείνασα πρῶτον· ὁ δὲ κανὼν οὐκ εἴσεται
παῖδας οὓς ἔτικτεν ἑναρῶν, πρὶν ἂν ἐμὰς λύσσας ἀφῆι.
ἦν ἰδοῦ· καὶ δὴ τινάσσει κρᾶτα βαλβίδων ἄπο
καὶ διαστρόφους ἐλίσσει σῖγα γοργωποὺς κόρας,
ἀμπνοὰς δ' οὐ σωφρονίζει, ταῦρος ὡς ἐς ἐμβολήν,
δεινὰ μυκᾶται δέ. Κῆρας ἀνακαλῶ τὰς Ταρτάρου
τάχος ἐπιρροιβδεῖν ὀμαρτεῖν θ' ὡς κυνηγέτηι κύνας.
τάχα σ' ἐγὼ μᾶλλον χορεύσω καὶ καταυλήσω φόβῳ. (865–871)

2 Collinge, »Medical Terms and Clinical Attitudes«, 45 in 48.

3 Ferrini, »Tragedia e patologia«, 51–52. Za obširnejši pregled medicinske terminologije v tragediji glej tudi Miller, »Medical Terminology in Tragedy«.

4 Ko se Herakles po podvigu v Hadu vrne v Tebe k svoji družini, ugotovi, da je v tem času Evbojčan Likos prevzel oblast in jih kljub prošnjam obsodil na smrt. Herakles se mu za to nemudoma maščuje in ga ubije, toda veselje družine je le kratkotrajno, kajti Hera, Heraklova stara sovražnica, pošlje nadenj glasnico bogov Iris in Liso, boginjo blaznosti oziroma njeno personifikacijo, da bi ga spravili v stanje norosti. V deliriju Herakles pobije svojo ženo in otroke, ki jih je še ravnokar rešil, uboj očeta Amfitriona pa prepreči Atena. Ta namreč vanj vrže skalo in povzroči, da Herakles pade v globok spanec. Ko se naposled prebudi in ugotovi, kaj je storil, si že hoče vzeti življenje, a ga od tega odvrne njegov prijatelj, atenski kralj Tezej, ki mu v Atenah ponudi nov dom.

5 Blaznost so Grki povezovali z ženskimi lastnostmi, s htonskimi, z nenadzorovanim divjanjem in besnenjem, ki je rušilno in uničevalno, zato so jo navadno upodabljali zelo podobno kot Erinije – kot žensko s pasjimi oziroma kačjimi potezami, tako fizičnimi (zlasti na vaznih upodobitvah je Lisa prikazana s pasjo glavo) kakor značajskimi. Zelo pogosto je imela tudi krila. Prim. Padel, »Blood in the Mind«, 163; »Whom Gods Destroy«, 17–18.

Najprej pomorim otroke: on pa se ne bo zavedel,
da mori sinove lastne, dokler moj urok ne mine.
Glej ga: že *srdito suče glavo*, tek se že pričinja,
že z očmi *molče zavija*, moten je *pogled gorgonski*,
glej, že *sunkovito diha*, kakor bik tik pred napadom,
strašno rjove, da odmeva Tártar, kliče črne Kere,
naj ga spremljajo z blaznečim krikom kakor lovski psi.
Kmalu boš še bolj zaplesal ob piščali pesmi grozni. (Prevod Brane Senegačnik.)

Vidik, ki ga Theodoru ne izpostavi posebej, ga pa poudarjajo drugi interpreti,⁶ je prizor lova oziroma pregona nasploh: v tem prizoru namreč boginje podzemlja nastopijo kakor božanske preganjalke, ki so Heraklu stalno za petami in mu ne omogočijo počitka. Ta podoba je pomembna zaradi nadaljevanja zgodbe, ko se vloge preganjalca in preganjanega zamenjajo in Herakles postane tisti, pred komer beži njegova družina. Po drugi strani je pomenljiva tudi simbolika živali, s katerimi drugi liki na več mestih primerjajo Herakla in na ta način izpostavljajo njegovo divjost. Kot se izrazi Padelova, blaznost ogroža meje med človeškim in živalskim ter jih ukinja.⁷ Ker Lisa in Erinije utelešajo nečloveško moč, se tudi njihove žrtve v napadih blaznosti spremenijo v nečloveška, divja, živalska bitja. Tudi Baudy izpostavlja povezavo Likosa in Lise: imena obeh namreč koreninita v besedi za volka, s tem pa prevzemata tudi njegove značilnosti.⁸ Ko Herakles ubije Likosa, stopi na njegovo mesto in prevzame njegovo vlogo – z vstopom Lise v njegovo telo namreč postane podoben divji zveri, volku, kot takšen pa dokonča, kar je nameraval storiti že Likos – ubiti njegovo družino. Smrt družine po tej razlagi potemtakem z nujnostjo sledi smrti Likosa.⁹

Herakles je dalje predstavljen kot podivjan pes, ki se pripravlja na lov (934), primerjava z bikom (869–870), ki sicer izpostavlja tudi njegovo moč, pa prav tako poudarja divjo naravo in neracionalno nasilje.¹⁰ Podobe podivjanih psov, konj oziroma kočij, ki zaidejo s tirnic, ter vsakršno priganjanje in šibanje (npr. 863, 880–882, 947–949) so prisposoda neke zunanje sile, pa tudi moči, blaznosti, divjosti in nereda, ki presega vse meje in vodi v katastrofo, ki zahteva posredovanje božanstva. Atenin prihod ima brez dvoma ključno vlogo pri nadaljnjem razvoju dogodkov, saj Heraklu prepreči očetomor, njena naglica in uporaba sile pa kažeta na urgentno situacijo in težavnost naloge.¹¹

V Lisinem govoru je močno prisotna tudi glasba, ki spremlja preobrat Herakla v poblaznega divjaka, piščal pa aludira na slovesnosti v čast bogu

6 Papadopoulou, *Heracles and Euripidean Tragedy*; Provenza, »Madness and Bestialization«, 68.

7 Padel, *Whom Gods destroy*, 143. Prim. tudi Neils Boulter, »The Theme of Agria«, 105.

8 Baudy, »Die Herrschaft des Wolfes«, 160.

9 *Ibid.*, 169.

10 Bik je povezan tudi z Dionizom, Zevsom in Hero, njenim kultom in žrtvovanjem – Evripid je na ta način povezal mitologijo s simbolizmom. Več o tem v Provenza, »Madness and Bestialization«, 87–91.

11 Papadopoulou, *Heracles and Euripidean tragedy*, 126.

Dionizu, ki je bil povezan z nenavadnimi stanji. Kot se izrazi Provenza, je Heraklova »manija« predstavljena kot degeneracija dionizičnega navdahnjenja.¹² Vsi ključni preobrati so namreč pospremljeni z glasbo in plesom, katerih analizi se Provenza v svojem delu precej posveča; zlasti je ključnega pomena Lisin govor, v katerem pravi, da ga bo ob zvoku piščali pognala v nebrzdan divji ples (871), ki se bo naposled končal s pobojem (877–879). Tudi Padelova nekaj pozornosti nameni analizi glasbe in plesa v povezavi z blaznostjo; med napadom se namreč telo zvija, kar ustvarja videz neharmoničnega, neurejenega plesa, to pa še toliko bolj poudarja kontrast med redom in neredom, prav in narobe, prisebnostjo in blaznostjo.¹³

Po Lisinem opisu grozot Herakles zares zblazni, a tega Evripid zaradi pesniških konvencij ni prikazal na odru.¹⁴ Pač pa po napadu nastopi sel, ki na prošnjo zbora opiše dogajanje v hiši, pri tem pa že omenjenim simptomom nenormalnega duševnega stanja (tišina, zavijanje z očmi, krvave oči) prida še dva nova: slinjenje in divji smeh.

μέλλων δὲ δαλὸν χειρὶ δεξιᾷ φέρειν,
 ἐς χέρνιβ' ὡς βάψειεν, Ἀλκμήνης τόκος
 ἔστη σιωπῆι. καὶ χρονίζοντος πατρὸς
 παῖδες προσέσχον ὄμμ'. ὁ δ' οὐκέθ' αὐτὸς ἦν,
 ἀλλ' ἐν στροφαῖσιν ὀμμάτων ἐφθαρμένος
 ῥίζας τ' ἐν ὄσσοις αἱματώπας ἐκβαλὼν
 ἀφρὸν κατέσταζ' εὐτριχος γενειάδος.
 ἔλεξε δ' ἅμα γέλῳτι παραπεπληγμένῳ [...] (928–935)

Ko baklo prime, da bi jo ugasnil
 v obredni vodi, je Alkmenin sin
molče obstal. Otroci vanj zazro se,
 a on že nič več ni bil isti: *zenice*
nemirno se mu sučejo, v očeh
izstopijo krvave žilice
 in *pena* z goste brade mu kaplja.
Kot blaznež se zasmje [...] (Prevod Brane Senegačnik.)

Zlasti pretirano izločanje sline in zavijanje z očmi, ki se omenjata na tem mestu, sta bila tradicionalna in splošna simptoma neobičajnih duševnih stanj, zato ni nenavadno, da ju je Evripid uporabil za vzbujanje večjega vtisa prepričljivosti.¹⁵ V nadaljevanju glasnik opisuje stanje popolnega delirija,

12 Provenza, »Madness and Bestialization«, 72.

13 Padel, *Whom Gods destroy*, 132.

14 Glej tudi Beta, »Madness on the Comic Stage«. Beta v svojem članku na podlagi primerjave Evripidove tragedije in Aristofanovih *Os* izpeljuje tezo, da sta obstajali dve verziji *Heraklove blaznosti* – v zgodnji naj bi bil pobjo družine dejansko prikazan na odru, v drugi verziji pa ga je potem Evripid v skladu s konvencijo umaknil.

15 Theodoru, »Subject to Emotion«, 34. Glej tudi *Uvod*.

v katerem Herakles halucinira, da jezdi v Megaro, kjer se najprej okrepča, v Istmu se spopade z namišljenim nasprotnikom, nato pa misli, da v Mikenah pobija Evristejeve otroke, a v resnici kolje lastne. Herakles torej med napadom videva stvari, ki jih drugi ne, oziroma zamenjuje osebe okrog sebe za nekoga drugega; večina komentatorjev se strinja, da je pri Heraklu njegova zabloda prej v napačni zaznavi, saj zamenjuje dejansko obstoječe osebe in reči z drugimi.¹⁶ Pri tem O'Brien opozori na zanimivo dejstvo, da o halucinacijah pri Heraklu izvemo šele iz poročila sla, medtem ko med simptomi, ki jih napoveduje Lisa, niso omenjene. Šele naknadno torej izvemo, da je bil Herakles med napadom blaznosti v veliki meri podvržen prividom, in to celo izredno kompleksnim.¹⁷

Prizor poboja se naposled zaključí z Ateno, ki mu v glavo vrže veliko skalo, služabniki in oče Amfitrion, ki je edini ubežal smrti, pa ga trdno privežejo k steburu. Padelova izpostavlja prav omembo kamenja in povezave kamenjanja z blaznostjo: ta je vselej nekaj, kaj je družbi tuje, zunanje, saj se nahaja onkraj družbenih norm in pričakovanih vzorcev obnašanja. Skupnost si zato prizadeva, da bi takšno osebo potisnila karseda daleč od sebe, najbolj konkretno obliko izгона pa naj bi predstavljajo prav kamenjanje – element, na katerem temelji civilizacija, naj bi simbolno in fizično ločil pripadnika te civilizacije in tujca, blazneža in človeka pri zdravi pameti.¹⁸

Ko se Herakles naposled prebudi, njegovo dihanje še ni pomirjeno, ves je zmeden in se ne spominja ničesar:

ὤς <δ'> ἐν κλύδωνι καὶ φρενῶν ταραγμάτων
πέπτωκα δεινῶι καὶ πνοᾷς θερμᾶς πνέω
μετάρσι', οὐ βέβαια πλευμόνων ἄπο.
[...]
ἔκ τοι πέπληγμαί· ποῦ ποτ' ὦν ἀμηχανῶ;
ὦή, τίς ἐγγύς ἢ πρόσω φίλων ἐμῶν,
δύσγνοιαν ὅστις τὴν ἐμὴν ἰάσεται;
σαφῶς γὰρ οὐδὲν οἶδα τῶν εἰωθότων.
(1091–1093 in 1105–1108)

O, kakšen val vihar ni mi duha
je zmedel! Plitev še in vroč moj dih je,
in niso se mi pljuča še umirila.
[...]
Kako sem zmeden! O nemoč! O kje sem?
Ohej, prijatelji, kjerkoli ste!
Kdo te nevednosti me bo ozdravil?
Vse tuje je, ničesar ne spoznam. (Prevod Brane Senegačnik.)

16 Ibid. 44; Aguirre, »Erinyes as the Creatures of Darkness«, 134; Conacher, »The Orestes«, 217; Said, »From Homeric *ate* to tragic Madness«, 391; O'Brien Moore, »Madness in Ancient Literature«, 117–118; Gärtner, »Der mythische Held in saekularisierter Umgebung«, 4.

17 O'Brien Moore, »Madness in Ancient Literature«, 127–128.

18 Padel, *Whom Gods destroy*, 100–101.

Pri Heraklu se pojavljajo nekateri značilni simptomi blaznosti, ki so po hipokratskih spisih klasični simptomi epilepsije. Theodoru v svojem prispevku poudarja, da je blaznost opisana predvsem fizično in izpostavlja osem različnih fizioloških simptomov, ki so znanilci oziroma pokazatelji nenormalnega duševnega stanja: molčanje (867, 930), metanje glave vznak (866), zavijanje z očmi (867, 932, 990), težko, nepravilno, sunkovito dihanje (868), krvave oči oziroma moten pogled (867, 933), slinjenje (934), oglašanje z živalskimi glasovi (869) in divji smeh (935).¹⁹

Napad je dalje postavljen v središče pozornosti in je ključnega pomena za razvoj dogodkov, saj vodi do tragičnega preobrata, ki bo Herakla zaznamoval do konca življenja. Čeprav nam je na voljo le posredni opis dejanskega dogajanja (o njem izvemo iz komentarja Lise in Amfitriona oziroma sla), je Evripid pri tem uporabil različne perspektive in napad opisal tako z vidika povzročiteljice še pred samim dogodkom kakor z vidika prič, ki so lahko na lastne oči spremljale dogajanje. Lisa tako izredno natančno opiše potek napada, pri tem pa deloma govori o prihodnjem dogajanju kot o dogodku, do katerega bo nedvomno prišlo, deloma pa za dosego večjega dramatičnega učinka uporabi sedanjik. Amfitrionov komentar sledi neposredno po napadu in je oblikovan kot dialog z zborom; sam je bil priča dogodkom, o katerih sedaj pripoveduje, hkrati pa je v dogajanje tudi močno čustveno vpleten, zato na podlagi njegovih besed ni povsem jasno, kaj se pravzaprav dogaja. Jasnejši in bolj detajliran opis nudi šele glasnik, ki dokončno potrdi Amfitrionovo zgodbo. Herakles kot zadnji interpretira in ovrednoti dogodke s svoje perspektive: ko naposled dojame, kaj je storil, se svojega ravnanja sramuje in ga obžaluje.²⁰

INTERPRETACIJA BLAZNOSTI IN VPRAŠANJE KRIVDE

Interpretacije tragedije se močno razlikujejo med sabo, zato jih je težko predstaviti shematično. Kljub temu so nekateri komentatorji poskušali določiti kriterije, na podlagi katerih bi lahko sistematizirali obstoječe interpretacije *Heraklove blaznosti*. Shirley Barlow tako komentatorje glede na to, v čem prepoznavajo enotnost drame, deli v dve skupini: v prvo prišteva tiste, ki so kontinuiteto in razvoj videli v samem junaku oziroma v njegovi etični drži, medtem ko so interpreti druge skupine iskali ponavljajoče se teme oziroma jezikovne vzorce – zlasti so poudarjali motiv prijateljstva in moči ali pa podobe, kot so lok ali podoba Gorgone.²¹ Tudi Papadopoulou loči med dvema skupinama interpretov. V prvo spadajo tisti, ki so poskušali najti kako Heraklovo karakterno napako in na podlagi tega upravičevati pojav blaznosti,

¹⁹ Theodoru, »Exploring Madness«, 34.

²⁰ Papadopoulou, *Heracles and Euripidean Tragedy*, 60–61.

²¹ Barlow, »Structure and Dramatic Realism«, 115.

medtem ko so drugi poudarjali njegovo idealizirano podobo, ki je žrtev božanske maščevalnosti.²² V slednjem primeru se torej oblikuje nasprotje med interpreti, ki so zagovarjali poseg neke zunanje sile, in tistimi, ki so izhajali iz delovanja notranjih, duševnih sil, s tem pa krivdo za uboj pripisovali Heraklu.

Heraklova blaznost kot zunanja sila

Predstavnica prve skupine je na primer Rileyjeva, za katero je blaznost neka drugost, neka tujost oziroma, kot se izrazi sama, zunanje in arbitrarno vsiljevanje tujosti – povzročena je od zunaj, od bogov.²³ Lisa tako deluje znotraj Herakla, vendar po njenem mnenju ni podaljšek oziroma manifestacija njegove psihološke strukture, ravno nasprotno: Herakles je tisti, ki manifestira njeno neustavljivo silo in Herino nepomirljivo jezo, s tem pa sta prikazana simbolna izguba in preoblikovanje njegovega jaza.²⁴ Vstop Lise v hišo sovpade z njenim vstopom v Herakla, uničenje hiše pa ponazarja Heraklov propad. Podobno misel je oblikoval tudi Grube, ki je sočasne psihoanalitične razlage označil za neprepričljive in bil mnenja, da je vzrok Heraklove blaznosti povsem zunaj njega, to pa naj bi ponazarjal prav nenaden prihod boginj.²⁵ Da v Heraklu pred prihodom boginje Lise ni nobenega znamenja, ki bi nakazovalo blaznost, trdi tudi Head: dalje pravi, da v Heraklu tudi ni nobenih karakternih lastnosti, ki bi jih Lisa lahko izkoristila in na njih zasnovala Heraklov izpad. Po njegovem mnenju je njegova blaznost nečloveška, zato nujno prihaja z neba.²⁶ Theodoru je dalje eden izmed redkih komentatorjev, ki je primerjal lik Herakla z likom blaznega Oresta in postavil tezo o dveh različnih podobah blaznosti: Heraklova blaznost je po njegovem povzročena od zunaj in se zato manifestira zlasti s fizičnimi simptomi, medtem ko je pri Orestu blaznost opisana kot bolezensko stanje oziroma kot bistveni del njegove osebnosti, simptomi pa so precej bolj psihosomatski.²⁷

Po mnenju večine, če ne kar vseh tistih navedenih interpretov, ki priznavajo neko zunanjo silo, je Herakles prikazan kot nedolžen.²⁸ Na to naj bi napeljevali že uvodni prizori, ki postavljajo uzurpatorja Likosa v kontrast s Heraklom in poudarjajo njegove pozitivne odlike – Chalk kontrast opredeli s konceptoma βία («bia») in ἀρετή («areté»), vendar poudarja, da je nasilje skupno obema, čeprav po drugi strani v Heraklovih dejanjih ni zaznati nobene ὕβρις («hybris»),

22 Papadopoulou, »Herakles and Hercules«, 259.

23 Riley, *The Reception and Performance*, 14. Prim. tudi Papadopoulou, *Heracles and Euripidean Tragedy*, 61 in 70.

24 Riley, *Reasoning Madness*, 14.

25 Grube, *The Drama of Euripides*, 252–256. Povzeto po Riley, *Reasoning Madness*, 207–216. Prim. tudi Papadopoulou, *Heracles and Euripidean Tragedy*, 80–84.

26 Head, »Hercules«, 4.

27 Theodoru, »Exploring Madness«, 34–35.

28 Npr. Kamerbeek, »Unity and Meaning«, 9; Chalk, »Areth and Bia«, 15.

ki bi bila vzrok blaznosti.²⁹ Herakles od trenutka, ko se pojavi na odru, daje vtis racionalnosti in premišljenosti, v njegovem govoru in obnašanju pa naj ne bi bilo moč zaznati nobenega pokazatelja duševnega neravnovesja.³⁰

Povsem nepričakovana je epifanija boginj na odru, saj so se bogovi tradicionalno pojavili bodisi na začetku bodisi na koncu tragedij, še bolj pomenljiva pa je odsotnost Zevsa, saj je navsezadnje Heraklov oče. Evripid naj bi Heraklovo nedolžnost izrazil tudi s tem, ko celo sama boginja blaznosti Lisa, poosebljena iracionalnost, ugovarja Herinemu naročilu in ga ne izvrši brez obotavljanja, pri tem pa izkaže veliko mero sočutja in racionalnosti (843–863). S tem ko se Lisi to dejanje upira, je toliko bolj poudarjena neracionalnost maščevanja, ki je ključna za oblikovanje kontrasta med nepravično Hero in nedolžnim Heraklom. Toda v trenutku, ko sprejme nalogo, se zopet poistoveti s svojim prejšnjim bistvom. Tudi sama epifanija obeh boginj na odru, ki nima paralele v ohranjenih grških tragedijah, in to na sredini poteka drame, je veliko več kot zgolj scenski efekt, saj se priprava na pojav blaznosti odvija neposredno pred očmi gledalca in kaže, da junakova blaznost ne izrašča iz njega samega; želje po uboju Evristeja in njegovih otrok ne čuti že od vsega začetka, pač pa je rezultat Herine zamere. Pri tem se sklicujejo tudi na Tezeja, ki krivdo za blaznost pripisuje bogovom (1189, 1234, 1315). Dalje je pomenljivo dejstvo, da se blaznost izraža preko junakove vrline – v tem primeru preko fizične moči, ki je zaradi delovanja božanstva potencirana do te stopnje, da se Herakles ne more več obvladati; tragika je v tem, da Herakles svoje otroke in ženo pobije prav z lokom, s pomočjo katerega je pred tem izvršil toliko svojih slavnih del. Parodijo njegovih junaštev vidi Rileyjeva tudi v njegovih halucinacijah: v iluziji potovanja, gostitve, rokoborbe in poboja na koncu. In nenazadnje, ko se Herakles naposled zave svojega dejanja, ga obžaluje in sprejme odgovornost zanj ter tako pusti vtis ljubečega očeta.³¹ Čeprav med samim pobojem ni bil priseben, se zaveda, da je kljub temu odgovoren za dejanje.³²

Heraklova blaznost kot patološka naravnost

Pomemben premik v interpretaciji Heraklove blaznosti označuje nastop t. i. dunajskega modernizma in oblikovanje psihologije kot nove znanosti. Filologi so namreč uporabili dognanja v psihologiji v svojih delih in pričeli obravnavati tragiške prikaze kot klinične primere. Tako je na primer Wilamowitz v svoji interpretaciji postavil trditev, da so zametki blaznosti v Heraklu prisotni še pred prihodom Herinih poslank, in tako »razkril« junakovo patološko

29 »Arethe and Bia«, 15–16.

30 Riley, *Reasoning Madness*, 24–28; Brooke Holmes, »Euripides' Heracles in the Flesh«, 253; Kamerbeek, »Unity and Meaning«, 12.

31 Riley, *Reasoning Madness*, 37. Prim. tudi Brooke Holmes, *The Symptom and the Subject*, 244, in »Euripides' Heracles in the Flesh«, 260; Griffiths, »Euripides' Heracles«, 647.

32 Hartigan, »Euripidean Madness«, 126–129. Prim. tudi Riley, *Reasoning Madness*, 29–34.

naravnost k maščevanju in pobijanju. Povnanjenje te blaznosti predstavlja le vrh že dlje časa trajajoče motnje, ki se razvija postopoma – Herakla naj bi po njegovi razlagi zaznamovala leta pobijanja, tako da je njegova želja po krvi prestopila meje normalnosti. Dokaz mentalne nestabilnosti in bližajočega se izbruha blaznosti naj bi bil Heraklov govor o maščevanju (62–82), ki je po eni strani izraz herojske jeze, po drugi pa manije.³³

Verrall je oblikoval podobno tezo: Herakles naj bi bil blazen že od prihoda dalje, pojav boginj pa je razložil z racionalističnega vidika kot sanjski privid zboru, ki nato prikladno pozabi na dogodke – Lisa in Iris se namreč prikažeta le zboru, glavni junaki o njiju ne vedo ničesar, pa tudi zbor ju kasneje ne omenja več.³⁴ Njegovo teorijo je kasneje ponovil Norwood, ki je trdil, da Herakles trpi za naraščajočo nagnjenostjo k poblazelim izpadom, duševna nestabilnost pa je bila tisto, kar ga je naposled pripeljalo do poboja svoje družine.³⁵ Tudi Murray je v svoji interpretaciji sledil Wilamowitzu; po njegovi razlagi je Herakles sicer dobrosrčen in strasten junak, ki ga pokoplje ravno lastna moč – njegove lastnosti se namreč v novih pogojih razvijajo v eksces, blaznost je posledica njegove megalomanije.³⁶ Dodds je Heraklovo blaznost označil kot manično depresijo, Herakla pa za junaka, ki očitno ponazarja nadvlado iracionalnega nad razumom,³⁷ Blaiklock za epileptični napad (na epilepsijo kažejo prividi, zvijanje telesa, glasen jok, plitvo dihanje, izguba spomina, težko dihanje ter šibkost po napadu),³⁸ Kamerbeek pa je umore v racionalistični luči razlagal kot nasilna dejanja preobremenjenega človeka.³⁹

Heraklova blaznost kot posledica njegovega mejnega statusa

Naslednja skupina komentatorjev je izhajala iz Heraklove dvojne narave in v tem videla razlog za pojav blaznosti. Tako je Silk v svojem delu izpostavil zlasti edinstveno Heraklovo naravo polboga, ki se od drugih herojev razlikuje po svoji brutalnosti in nenasitnih apetitih. Je marginalna, prehodna figura, prav zaradi tega pa tudi nestabilna, vselej na meji med človekom in bogovi ter tako grožnja obojim.⁴⁰ Iris in Lisa o njem govorita kot o človeku (npr. 825, 835, 846, 849), zbor pa ga ima enkrat za žrtev bogov, drugič pa za božansko silo. Do konca drame je Herakles prikazan kot človek, pa tudi sam se ima za nasprotnika bogovom, proti katerim so ljudje nemočni (1243, 1253).

33 von Wilamowitz, *Euripides: Herakles*, 128–131.

34 Verrall, *Essays on Four Plays of Euripides*, 168–174.

35 Norwood, *Greek Tragedy*, 232.

36 Murray, *Greek Studies*, 112.

37 Dodds, »Euripides the Irrationalist«, 100.

38 Blaiklock, »The Epileptic«, 48–63. Tudi v antičnih zdravstvenih delih je Heraklovo stanje opisano kot epilepsija oziroma »sveta bolezen«, kakor so jo poimenovali takrat. Zaradi Heraklove zgodbe se je zanjo uveljavil izraz »Heraklova bolezen«.

39 Kamerbeek, »Unity and Meaning«.

40 Silk, »Heracles and Greek Tragedy«, 6. Prim. tudi Papadimitropoulos, »Heracles as Tragic Hero«, 131 in 134.

Mejni status Herakla in iz tega izvirajočo grožnjo zanj in njegovo družino izpostavlja tudi Papadimitropoulos, a namesto dveh govori o treh dimenzijah: božanski, človeški in živalski, ki jo predstavlja prav Heraklova podzavest. Papadimitropoulos je mnenja, da so destruktivne sile v Heraklu tako notranje kot zunanje, blaznost pa je tako le eden izmed aspektov Heraklovega karakterja – Lisa naj bi delovala na nezavedni ravni. Da sta Lisa in Herakles pravzaprav zlita eden v drugega, naj bi kazale primerjave obeh z Gorgono (868, 999), bakhantkami (898, 1119, 1122) in uporaba kočije (760, 880).⁴¹ Tudi Papadopolou meni, da je Evripid kontrast med Likosom in Heraklom ustvaril zgolj z namenom, da bi ga kasneje izničil in pomešal vrlino in pretiravanje, pozitivno in negativno plat Heraklovega herojstva. Tako v njegovi prisebnosti kakor v blaznosti je izrazito poudarjena njegova nasilnost, zato postane njegovo upravičevanje maščevanja problematično. Dvojna narava njegove moči ga lahko po eni strani povzdigne na raven boga, po drugi pa vrže na raven živali. Pokazatelj asimilacije dobrega in slabega je njegova grožnja, da bo sovražnikom odsekal njihove glave (870), kar ga postavlja na raven divjaka oziroma na mejo med človekom in živaljo. Hkrati je Herkul stalno tudi na meji med človekom in božanstvom, kar ga umešča v še toliko bolj nestabilen položaj.⁴²

Druge interpretacije

Kosakova gre v svoji interpretaciji v povsem svojo smer s tezo, da Heraklova bolezen izvira iz okužbe, okolja in bogov. Pri tem vzporeja politično situacijo v Tebah s Heraklovo boleznijo in pravi, da se zunanje neurejeno stanje v državi materializira kot notranja nestabilnost, ki se kaže kot blaznost: način, kako ta politična situacija vpliva na njegovo družino, je ekvivalenten temu, kako se bolezen, ki zajema celotno mesto, odraža na Heraklovem telesu. Mestu se namreč dogaja razpad na posamezne entitete brez prave osrednje oblasti, to pa ogroža Heraklovo družino. Kaos, ki zaznamuje Tebe, z Likosovim umorom izgine in se v nadaljevanju preko božanskega posredovanja prenese na Heraklovo telo in duševnost, s tem pa nastopi tudi okužba – tako blaznost kot okužba ga izolirata od družbe, a iz različnih razlogov. Medtem ko blaznost bolnika odreže iz okolja, ker okolja ne zaznava več kot ostali, pa je okužba v tej vlogi zaradi svoje narave – je namreč nalezljiva.⁴³

Shirley Barlow v nasprotju s Kosakovo ne vidi nobene očitne povezave med umorom Likosa in pojavom blaznosti; prepričana pa je, da dogodki sledijo eden drugemu z namenom, da bi bil kontrast med tremi stopnjami nasilja (junaškimi deli, ubojem Likosa in ubojem družine) čim večji. Posebno pozornost nameni prvi zborovski pesmi in poročilu sla, ki ju je Evripid umestil

41 »Heracles as Tragic Hero«, 134–136.

42 Papadopoulou, »Herakles and Hercules«, 262–266.

43 Clarke Kosak, *Heroic Measures*, 151–152 in 169–170.

prav pred nastopom pomembnih dogodkov, Heraklovo vrnitvijo in prizorom rehabilitacijo. V prvi zborni pesmi ni moralnega razmisleka ali emocionalnih izjav, prav tako namenoma ni omembe fizičnega napora, strahu, bolečine ali grozot; pri tem so junaška dela reducirana zgolj na dekorativni element. Poročilo sla je temu nasprotno, saj je v njem veliko aktivnosti, gibanja, sprememb, pa tudi jezik postane epsko vzvišen. Umor Likosa služi kot prehod med obema drugima deloma.⁴⁴

Omembe vredna je tudi Griffithsova interpretacija, po kateri so figure otrok pomemben namig za razumevanje pomena tragedije: medtem ko ne vidi nobene povezave med ubojem Likosa in otrok, pa označi poboj otrok za ironijo, saj naj bi se Evripid poigraval z idejo prihoda in odhoda v Had – svoje otroke bo Herakles poslal tja, od koder je sam ravnokar prišel (838).⁴⁵ Poleg tega naj bi povezavo med troglavim Kerberjem in otroci nakazovala tudi Evripidova inovacija, da ima Herakles tri otroke, medtem ko jih je v drugih verzijah več. Pri tem ima prav Heraklovo poslednje junaško delo, ko je pripeljal Kerberja iz podzemlja, za tisto dejanje, ki je Heri dalo razlog za preganjanje Herakla, saj je z vstopom v Had prestopil mejo med ljudmi in bogovi ter porušil kozmični red.⁴⁶ Herakles je namreč s tem segel onkraj tiste poti, ki smrtnikom omogoča dosego nesmrtnosti, torej seksualne reprodukcije, problem pa je po Griffithsu nastal, ker naravni in nenaravni način doseganja nesmrtnosti ne moreta hkrati obstajati v eni osebi.

KONEC DRAME

Kot opozarja Rileyjeva, je razumevanje konca v drami *Heraklova blaznost* odvisno predvsem od tega, kako interpretiramo junakovo zavrnitev samomora – se ponovno prebudi njegov »stari« heroizem ali pa se nastopi neka nova vrsta herojstva? Sama se nagiba k drugi razlagi: po njenem mnenju se drama zaključí z rehabilitacijo Herakla kot junaka in njegovo humanizacijo, pri tem pa se vrednote »starega« herojstva, ki sta jih utelešala lok in sulice, zamenjajo z vrednoto prijateljstva. Še pred svojim padcem je bil Herakles prikazan kot netipičen sofisticiran junak, ki je poudarjal vrednost pravega prijateljstva – konec drame tako ne prikazuje preloma s Heraklovim prejšnjim jazom, pač pa postopni razvoj oziroma dozorevanje tega jaza, ki se prej kot na fizično opira na duševno moč. Na to kaže njegova odločitev, da bo orožje obdržal, čeprav (in ker) ga bosta vselej spominjala na njegovo poslednje delo.⁴⁷ Kamerbeek v nasprotju z Rileyjevo trdi, da ta njegova odločitev implicira, da Herakles ne zavrača svojih prejšnjih junaških del in vendarle ostaja isti človek kakor

44 Barlow, »Structure and Dramatic Realism«, 116, 188–124.

45 Griffiths, »Euripides' *Herakles*«, 641–652.

46 Prim. Chalk, »Arethe and Bia«, 13; Papadimitropoulos, »Heracles as Tragic Hero«, 131, 134.

47 Riley, *Reasoning Madness*, 40.

prej.⁴⁸ Papadopoulou njegovo odločitev razlaga v luči dvojnosti: kakor lahko lok uporabljata za dobro in slabo, tako ga bo spominjal prav na ambivalentnost njegovega herojstva. Ta odločitev poudarja njegovo emocionalno in mentalno moč. Na ta način je Evripid povabil občinstvo k razmisleku o nestabilni naravi moči in o lastnih omejitvah.⁴⁹ Tudi Chalk je naklonjen teoriji Heraklovega razvoja, saj pravi, da Heraklova ἀρετή (»areté«) v zadnjem delu vključuje veliko več kot »areté« prvega dela, razlikujeta pa se, ker se oblikujeta v različnih okoliščinah.⁵⁰ Po njegovem mnenju je Evripid lik Likosa (ki je bil dejansko njegova iznajdba) vpeljal le zato, da bi ta predstavljal vidik surove sile, pobjo otrok pa sledi junaškim delom z namenom, da izrazi neizogiben padec vrline, ki jo potem prijateljstvo vodi dalje.⁵¹

Silk nasprotuje tezi o kontinuiranem razvoju med prejšnjim in sedanjim Heraklom; pravi, da obstaja kvečjemu metafizična kontinuiteta med Heraklom in božanskim kraljestvom, ki mu pripada tudi pojav blaznosti. Zaradi svojega vmesnega položaja je bil Herakles grožnja božanskemu svetu, blaznost pa je po njegovem mnenju po eni strani predstavljena kot arbitrarna odločitev bogov, v metafizičnem smislu pa nastopi kot nujnost – na ta način namreč Herakles, ki je na začetku človek-bog, postane popolni človek, s tem pa je odstranjena vsakršna poprejšnja grožnja svetu bogov.⁵²

ZAKLJUČEK

Kot je bilo prikazano v prispevku, se interpretacije vzrokov za Heraklov napad blaznosti precej raznolike; zasledimo lahko tako razlage, ki vidijo vzroke za blaznost v delovanju nekih zunanjih, božanskih oziroma nadnaravnih silah, kakor tudi psihoanalitične in racionalistične interpretacije, ki iščejo pojasnila v junakovi psihi in patološki naravnosti. Nadrobnejši pretres argumentov je pokazal, da so v Heraklovem primeru precej bolj prepričljivi avtorji, ki pojav blaznosti pojasnjujejo z njegovim mejnim statusom, ki se mora izčistiti, da bi se kozmično ravnovesje lahko zopet vzpostavilo – razlog za nastop blaznosti tu potemtakem izhaja iz nečesa, na kar Herakles pravzaprav sploh ne more vplivati; kot polbog se je namreč že rodil. V prid tej razlagi govori nastop samih boginj na odru in Lisin govor, v katerem se predstavi kot zunanja sila, ki bo delovala znotraj Heraklovega telesa, po uboju pa odšla iz njega. Prav tako je dejstvo, da se pobjo družine zgodi *med* samim napadom.

S tem je povezano tudi vprašanje krivde, ki do neke mere ostaja nerešeno: znotraj obeh tragedij je namreč mogoče zaznati nihanje med prevzemanjem

48 Kamerbeek, »Unity and Meaning«, 7.

49 Papadopoulou, »Herakles and Hercules«, 267.

50 Chalk, »Arethe and Bia«, 12.

51 Ibid., 18.

52 Silk, »Heracles and Greek Tragedy«, 17–18. Podobno tudi Riley, *Reasoning Madness*, 43–45.

odgovornosti in prelaganjem krivde na zunanjo silo. Herakles vendarle (vsaj na videz) iskreno obžaluje in poskuša storjeno krivico izravnati s samomorom. Ob branju drame se zares zdi, da nam Evripid ne daje nobenega razloga, da bi podvomili v pristnost Heraklovih čustev in pobjo lastne družine razumeli kot izraz notranjega sovraštva; tudi v primeru, če njegovo blaznost razumemo kot povnanjenje njegove (prave) patološke narave, ne moremo trditi, da ga žene sovraštvo oziroma kakršno koli negativno čustvo do družine. Večina interpretov zato Heraklovo zgodbo jemlje zelo resno, njegovo blaznost pa označuje za tragično.

Če pojav blaznosti vidimo kot razkol znotraj junakove psihe, lahko zares rečemo, da je pri Heraklu prevladala njegova *virtus*. Po drugi strani pa Evripid vendarle ni podal nedvoumnega odgovora na vprašanje, kaj pravzaprav vodi posameznika pri njegovem delovanju – gre res za nadnaravne sile, ki lahko posegajo v človekovo življenje in nanj vplivajo, ali pa je človek popolnoma svoboden in takšne razlage prikladno uporabi za upravičevanje svojih dejanj ter si tako zatiska oči pred svojo pravo naravo?

BIBLIOGRAFIJA

Kritične izdaje in prevodi

- Kovacs, David, izd. *Suppliant women; Electra; Heracles*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.
- Murray, Gilbert, izd. *Euripidis fabulae* 2. Oxford: Clarendon Press, 1937.
- Murray, Gilbert, izd. *Euripidis fabulae* 3. Oxford: Clarendon Press, 1969.
- Senegačnik, Brane, prevod. *Evripid. Heraklova blaznost*. Ljubljana: Družina, 2000.
- Wilamowitz-Moellendorf, Ulrich von, izd. *Griechische Tragoedien. Bd. 1*. Berlin: Weidmann, 1904.
- Wilamowitz, Ulrich von, izd. *Euripides: Herakles*. 2 zvezka. Berlin: Weidmann, 1895.

Druga literatura

- Aguirre, Mercedes. »Erinyes as the Creatures of Darkness.« *V: Light and Darkness in Ancient Greek Myth and Religion*, ur. Menelaos Christopoulos, Efimia Karakantza in Olga Levaniouk, 133–41. United Kingdom: Lexington Books, 2010.
- Barlow, Shirley A. »Structure and Dramatic Realism in Euripides 'Heracles'.« *G&R* 29.2 (1982): 115–25.
- Baudy, Gerhard J. »Die Herrschaft des Wolfes: Das Thema der 'verkehrten Welt' in Euripides' Herakles.« *Hermes* 121.2 (1993): 159–80.
- Bennett, Simon. »Mind and Madness in Classical Antiquity.« *V: History of Psychiatry and Medical Psychology*, 175–97. Harvard University: Springer US, 2008.
- Beta, Simone. »Madness on the Comic Stage: Aristophanes' Wasps and Euripides' Heracles.« *GRBS* 40 (1999): 135–57.
- Blaiklock, E. M. »The Epileptic.« *G&R* 14.41–42 (1945): 48–63.
- Chalk, H. H. O. »Arethe and Bia in Euripides' Herakles.« *JHS* 82 (1962): 7–18.

- Clarke Kosak, Jennifer. *Heroic Measures: Hippocratic Medicine in the Making of Euripidean Tragedy*. Ur. John Scarborough, Philip Van der Eijk, Ann Hanson in Nancy Siraisi. *Studies in Ancient Medicine* 30. Boston: Brill, 2004.
- Collinge, N. E. »Medical Terms and Clinical Attitudes in the Tragedians.« *BICS* 9.1 (1962): 43–55.
- Conacher, D. J. »The *Orestes*.« V: *Euripidean drama: myth, theme and structure*, 213–24. Toronto: University of Toronto Press, 1967.
- Dodds, E. R. »Euripides the Irrationalist.« *CR* 43.3 (1929): 97–104.
- Ferrini, Fernanda. »Tragedia e patologia: Lessico ippocratico in Euripide.« *QUCC* 29 (1978): 49–62.
- Gärtner, Thomas. »Der mythische Held in saekularisierter Umgebung: zum *Orestes* des Euripides.« *Prometheus* 31 (2005): 1–28.
- Griffiths, E. M. »Euripides' *Herakles* and the Pursuit of Immortality.« *Mnemosyne* 55.6 (2002): 641–56.
- Grube, G. M. A. *The Drama of Euripides*. London: Methuen, 1941.
- Hartigan, Karelisa. »Euripidean Madness: *Herakles* and *Orestes*.« *G&R* 34.2 (1987): 126–35.
- Head, James. »Hercules: the Spiritual Emphasis in Euripides.« *The Spectrum: A Scholars Day Journal* 1.1 (2011): 1–6.
- Holmes, Brooke. »Euripides' Heracles in the Flesh.« *CA* 27.2 (2008): 231–81.
 ———. *The Symptom and the Subject: the Emergence of the Physical Body in Ancient Greece*. New Jersey: Princeton University Press, 2010.
- Kamerbeek, J. C. »Unity and Meaning of Euripides' *Heracles*.« *Mnemosyne* 19.1 (1966): 1–16.
- Miller, Harold W. »Medical Terminology in Tragedy.« *TAPA* 75 (1944): 156–67.
- Murray, Gilbert. *Greek Studies*. Oxford: University Press, 1946.
- Neils Boulter, Patricia. »The Theme of Agria in Euripides' *Orestes*.« *Phoenix* 16.2 (1962): 102–106.
- Norwood, Gilbert. *Greek Tragedy*. London: Methuen, 1920.
- O'Brien Moore, Ainsworth. »Madness in Ancient Literature.« Doktorska disertacija. Princeton University 1924.
- Padel, Ruth. »Blood in the Mind.« V: *In and out of the Mind: Greek Images of the tragic Self*, 162–92. Princeton: Princeton University Press, 1992.
 ———. *Whom Gods destroy: Elements of Greek and Tragic Madness*. New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- Papadimitropoulos, Loukas. »Heracles as Tragic Hero.« *CW* 101.2 (2008): 131–38.
- Papadopoulou, Thalia. *Heracles and Euripidean tragedy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
 ———. »Herakles and Hercules: The Hero's Ambivalence in Euripides and Seneca.« *Mnemosyne* 57.3 (2004): 257–83.
- Provenza, Antonietta. »Madness and Bestialization in Euripides' *Heracles*.« *CQ* 63.1 (2013): 68–93.
- Riley, Kathleen. *The Reception and Performance of Euripides' Herakles: Reasoning Madness*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Said, Suzanne. »From Homeric *ate* to tragic Madness.« V: *Mental Disorders in the Classical World*, ur. William Harris, 363–94. Leiden: Brill, 2013.
- Silk, M. S. »Heracles and Greek Tragedy.« *G&R* 32.1 (1985): 1–22.
- Theodoru, Zena. »Subject to Emotion: Exploring Madness in *Orestes*.« *The Classical Quarterly* 43, št. 1 (1993): 32–46.
- Verrall, A. W. *Essays on Four Plays of Euripides: Andromache, Helen, Heracles, Orestes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1905.

Dragica Fabjan Andritsakos

Homerski motivi v Kavafisovi pesmi »Priamova pot ponoči«

UVOD

V opusu sodobnega grškega pesnika Konstantina P. Kavafisa je deset pesmi, katerih tema je starogrška mitologija:¹

1. »Priamova pot ponoči«, gr. Πριάμου νυκτοπορία (1893)
2. »Ojdip«, gr. Οιδίπυς (1895, 1896)
3. »Ahilova konja«, gr. Τα Άλογα του Αχιλλέως (1896, 1897)
4. »Sarpedonov pokop«, gr. Η Κηδεία του Σαρπέδονος (1892, 1898, 1908)
5. »Ko je čuvaj zagledal luč«, gr. Όταν ο φύλαξ είδε το Φως (1900)
6. »Prekinitév«, gr. Διακοπή (1900, 1901)
7. »Trojanci«, gr. Τρώες (1900, 1905)
8. »Nezvestoba«, gr. Απιστία, 60 (1903)
9. »Sarpedonov pokop«, gr. Η Κηδεία του Σαρπέδονος (1892; 1898)
10. »Itaka«, gr. Ιθάκη (1910, 1911)

Mitološke teme so značilne za srednje obdobje Kavafisovega ustvarjanja. Temu sledi t. i. zgodovinsko ali psevdozgodovinsko obdobje, ko v njegovi poeziji prevladujejo motivi iz grško - rimske in bizantinske zgodovine.²

V vseh desetih navedenih pesmih gre za literarno predelavo mitov, ki se od epa najbolj odmika v pesmih »Ojdip« in »Itaka«. Pesmi »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop« se tesneje opirata na izvirni motiv, medtem ko bi »Priamov nočni pohod« lahko uvrstili nekje vmes med obema skrajnima

---

1 Prva letnica spodaj navedenih pesmi označuje leto nastanka, druga (kjer je navedena) leto predelave in tretja leto objave. Pesem »Sarpedonov pokop« obstaja v katharevousi in dimotiki; prva je bila objavljena l. 1898, druga pa napisana in objavljena l. 1908. Σαββίδης navaja, da je bila verzija v katharevousi napisana l. 1892, kar bi pomenilo, da gre za njegovo najstarejšo pesem v sklopu pesmi s homersko tematiko. Σαββίδης, *Μικρά Καβαφικά Β'*, 260.

2 Gl. Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 63, ki Kavafisovo pesniško ustvarjalnost shematično razdeli na tri obdobja: 1884–1984 romantično obdobje, 1894–1900 vpliv simbolizma, 1900–1933 realizem.

pristopoma uporabe mita v književnosti.

Osrednja tema teh pesmi je žalovanje za umrlimi junaki trojanske vojne, v dveh od njih pa se dotika tudi vprašanja pokopa trupla junaka. Ena pesem je bila napisana za Sarpedona (»Sarpedonov pokop«), ena za Patrokla (»Ahilova konja«), dve se posredno in neposredno navezujeta na Hektorja (»Priamova pot ponoči« in »Trojanci«) in ena na Ahila (»Nezvestoba«). Ozadje prvih štirih pesmi so dogodki, o katerih pripoveduje *Iliada*, in so uravnoteženo razporejeni na trojansko in grško stran: med Trojanci nastopata Hektor in trojanski zaveznik, Likijec Sarpedon, na grški strani pa Patroklos in Ahil. Ahilova smrt, ki je *Iliada* ne obravnava, je tema Kavafisove pesmi »Nezvestoba«. Slednja se opira na napoved, ki jo preberemo v fragmentu izgubljene Ajshilove tragedije,³ navaja pa jo Platon ob koncu druge knjige *Države*.⁴

V nadaljevanju bomo iskali homerske motive v pesmi »Priamova pot ponoči« ter njihovo zavezanost prvotnemu mitu oz. odmik od njega in se pri tem dotaknili tudi vprašanja, ali je Kavafis pri obdelavi mita izhajal iz starogrškega izvornika ali iz prevoda v moderno grščino.

PESEM »PRIAMOVA POT PONOČI« (ΠΡΙΑΜΟΥ ΝΥΚΤΟΠΟΡΙΑ)

Pesem »Priamova pot ponoči« je nastala l. 1893, objavljena pa je bila šele l. 1968, torej kar 35 let po pesnikovi smrti. Ohranjena je v dveh rokopisih: v izvirnem rokopisu ter v kasnejši predelani različici. Vsebinsko se navezuje na 24. spev *Iliade*.⁵ Kavafis v pesmi predela le en prizor iz celotnega speva: motiv Priama, ki, vznemirjen in užaloščen zaradi Hektorjeve smrti, hiti k Ahilu in mu nese darove, da bi dobil sinovo truplo.

Ἄλγος ἐν τῇ Ἰλίῳ κ' οἰμογῆ.
 Ἡ γῆ
 τῆς Τροίας ἐν ἀπελλισμῶ πικρῶ καὶ δέει
 τὸν μέγαν Ἔκτορα τὸν Πριαμίδην κλαίει.

Ὁ θρῆνος βοερός, βαρὺς ἤχεϊ. 5
 Ψυχὴ
 δὲν μένει ἐν τῇ Τροίᾳ μὴ πενθοῦσα,
 τοῦ Ἐκτορος τὴν μνήμην ἀμελοῦσα.

3 TrGF F 350.

4 Gl. Platon, *Država* 383a–b. V navedenem odlomku se Ahilova mati Tetida pritožuje, ker ji je bil na poročni gostiji Apolon obljubil dolgo in srečno življenje za njenega sina, ki ga je slednjič sam pogubil pred Trojo. Platonovo kritiko Homerja in Ajshila, češ da prikazujeta bogove kot goljufe in lažnivce, citira Kavafis na začetku pesmi »Nezvestoba«. To bi lahko pomenilo, da je dejansko v izvirniku bral starogrške pisce. Več o Platonu v njegovi poeziji gl. Ζαμάρου, *Καβάφης καὶ Πλάτων*.

5 Gl. Pontani, »Κλασικά καὶ βυζαντινά«, 167–170.

<p>Ἄλλ' εἶναι μάταιος, ἀνωφελῆς πολὺς θρήνος ἐν πόλει ταλαιπωρημένη· ἢ δυσμενῆς κωφεύει εἰμαρμένη.</p>	10
<p>Τ' ἀνωφελῆ ὁ Πρίαμος μισῶν, χρυσὸν ἐξάγει ἐκ τοῦ θησαυροῦ· προσθέτει λέβητας, τάπητας, καὶ χλαίνας· κ' ἔτι</p>	15
<p>χιτῶνας, τρίποδας, πέπλων σωρὸν λαμπρόν, καὶ ὅ,τι ἄλλο πρόσφορον εἰκάζει, κ' ἐπὶ τοῦ ἄρματός του τὰ στοιβάζει.</p>	20
<p>Θέλει μὲ λύτρα, ἀπὸ τὸν τρομερὸν ἐχθρὸν τοῦ τέκνου του τὸ σῶμα ν' ἀνακτήσῃ, καὶ μὲ σεπτὴν κηδεῖαν νὰ τιμήσῃ.</p>	
<p>Φεύγει ἐν τῇ νυκτὶ τῇ σιγηλῇ. Λαλεῖ ὀλίγα. Μόνην σκέψιν τώρα ἔχει ταχύ, ταχύ τὸ ἄρμα του νὰ τρέχῃ.</p>	25
<p>Ἐκτείνεται ὁ δρόμος ζοφερός. Οἰκτρῶς ὁ ἄνεμος ὀδύρεται κ' οἰμῶζει. Κόραξ ἀπαίσιος μακρόθεν κρῶζει. Ἐδῶ, κυνὸς ἀκούετ' ὑλακῆ· ἐκεῖ,</p>	30
<p>ὡς ψίθυρος λαγῶς περνᾷ ταχύπους. Ὁ βασιλεὺς κεντᾷ, κεντᾷ τοὺς ἵππους.</p>	35
<p>Τῆς πεδιάδος ἐξυπνοῦν σκιαὶ λαιαί, καὶ ἀποροῦν πρὸς τί ἐν τόσῃ βίᾳ πετᾷ ὁ Δαρδανίδης πρὸς τὰ πλοῖα</p>	40
<p>Ἀργείων φονικῶν, καὶ Ἀχαιῶν σκαίων. Ἄλλὰ ὁ βασιλεὺς αὐτὰ δὲν τὰ προσέχει· φθάνει τὸ ἄρμα του ταχύ, ταχύ νὰ τρέχει.⁶</p>	

6 Izvirnik je naveden po: Καβάφης, *Ἄπαντα τα ποιήματα*, 316–317.

V jok in tarnanje se Ilion odeva.
Preveva
Trojo strah in bridko obupuje,
za Priamidom Hektorjem grenko žaluje.

Odmev da težo objokovanju. 5
Žalovanju
vdane duše ni v Troji, ki ne bi vzdihovala
in Priamidu Hektorju spomina ne izkazala.

A tako veliko žalovanje
zaman je: 10
mesto je trpeče,
sovražna usoda nič ne reče.

Sovraži Priam, kar nič ne zaleže,
zaklad odveže,
zlato vzame, vrče in pregrinjala, 15
doda odeje in ogrinjala.

Na kupu halje so, trinožniki in plašči dragoceni
in kar oceni,
da primerno je še podariti,
da na voz svoj naložiti. 20

Za strašnega sovražnika darove nosi.
Prosi,
da truplo sina bi nazaj dobil,
s slovesnim ga pogrebom počastil.

Na pot se odpravi v temi 25
nemi.
Le eno misli, ne da bi kaj dosti rekel,
da voz njegov bi hitro, hitro tekkel.

Pot odpira se mrakobna,
tesnobna 30
je vetra tožba, stokanje otožno,
v daljavi krokar kraka grozno.

Lajež psa zaslišiš tukaj,
onkraj
kot šepet bežijo zajca hitre noge, 35
ženejo, ženejo konje kraljeve ostroge.

V ravnini strašne sence se zbudijo.
Strmijo,

kako da proti ladjam na vso silo
divja Dardanida vozilo. 40

Na ladjah so Argejci klavci,
Ahajci ubijalci.
A kralj temu pozornosti ne daje:
dovolj, da voz njegov hiti, hiti divjaje.⁷

Pesem sestavlja 44 enajstzložnih verzov z rimo.⁸ Pontani navaja, da je v pesmi mogoče opaziti nekakšno »igro zvoka«,⁹ ki jo ustvarja rima.

Vendar pa ni le rima tista, ki ustvarja sozvočje verza in vsebine, pač pa nagli menjujoči se jambi, ki ponazarjajo dir Priamovih konj in voza, kar je tudi neposredno navedeno v zadnjem verzu: »φθάνει το άρμα του ταχύ, ταχύ va τρέχει« (»dovolj, da voz njegov hiti, hiti divjaje«).

Motivika pesmi in njen odnos do Iliade

Iz celotnega 24. speva *Iliade* je izvzet trenutek, ko se Priam odloči oditi po Hektorja in hiti proti Ahilovemu šotoru. Čeprav se torej pesem navezuje le na en del omenjenega speva (širše gledano na verze 159–338), pa moramo za razumevanje poante Kavafisove pesmi poznati tudi druge dele epa. Sklepni spev *Iliade* se namreč osredotoča na dogodke po smrti Hektorja, ki je še vedno nepokopan in prepuščen Ahilovi maščevalnosti. Ahilov bes in surovost prekrivata njegova globlja čustva: spomin na umrlega prijatelja Patrokla je še svež in boleč, žaluje podobno kot Priam za mrtvim sinom. V tej točki se Ahil in Priam povežeta in sporazumeta, Hektor pa je, enako kot Patroklos, deležen pogreba in pogrebnih časti.

Človečnost, ki preseže boj in maščevanje ter združi obe strani v boju, žalosti in izkazovanju poslednjih časti, je motiv, ki ga Kavafis postavi v ospredje. Pri tem se v nekaterih točkah bistveno oddalji od prvotnega mita oz. ga preoblikuje z drugačnimi poudarki. Najbolj očitna razlika med izvirnim epom in Kavafisovim pristopom je v tem, da so tu bogovi povsem izključeni iz dogajanja in ljudje sami sprejemajo odločitve ter jih tudi izpeljejo, medtem ko v 24. spevu *Iliade* bogovi zato, da bi Priam dobil Hektorjevo truplo in ga pokopal, odločilno posežejo v tok dogajanja.

Že na samem začetku speva Apolon s ščitom obvaruje Hektorjevo truplo pred Ahilovo skrunitvijo.¹⁰ V nadaljevanju Hera in Pozejdon ugovarjata predlogu, da bi Argeifont ukradel Hektorjevo truplo.¹¹ Vmes poseže Zevs

7 Prevod Dragica Fabjan Andritsakos.

8 Rima je značilna zlasti za zgodnje Kavafisove pesmi, najdemo pa jo tudi v poznejših, npr. v pesmi »Mesto« (Πόλις) iz l. 1910.

9 Pontani, »Κλασικά και βυζαντινά«, 169.

10 Hom., *Il.* 24.18–21.

11 Prav tam, 55 in sl.

in pošlje Irido najprej po Tetido, da bi Ahila prepričala, naj sprejme Priama ter mu izroči Hektorja,¹² zatem pa še k Priamu z naročilom, naj se odpravi k ahajskim ladjam in odkupi sina.¹³ Priam s Hermesovo zaščito slednjič prispe k Ahilu, mu izroči darove ter sprejme Hektorjevo truplo. Tako ljudje izpolnijo modri Zevsov načrt.

V zadnjem spevu *Homerjeve Iliade* Priamova družina žaluje in z njo vsa Troja. Irida prinese Priamu Zevsovo naročilo in z njim tudi obljubo, da ga bo Hermes varoval na poti, zato naj ga ne bo strah.¹⁴ Priam pokliče k sebi Hekabo in ji pove za naročilo. Hekaba sprva skuša moža odvrniti od poti, kasneje pa, ko je Priam že tik pred odhodom, prinese vino, skupaj opravita pitno daritev in prosita Zeusa za zaščito in srečen povratek.¹⁵ Priam naroči sinovom, naj mu pripravijo voz z darovi. Sorodstvo ga spremlja vse do mestnih vrat, od koder gre z njim na pot kočijaž Idaj. Slednjič ju uzre Zevs in jima naglo pošlje Hermesa.¹⁶

Pri Homerju Priam ni izpostavljen nevarnosti, saj ga varujejo ljudje in bogovi. Nasprotno pa pri Kavafisu ne srečamo ne žene, ne sinov, kočijaža ali Hermesa, pač pa Priam odide popolnoma sam v temni noči. Ne zmoti ga mračna pot, veter, ki brije, glas krokarja, ne pes, ki v tuli v noči, ne prikazni. Dirja skozi noč cilju naproti. Troja, žalujoči Trojanci, prostor, skozi katerega potuje, so nekakšno daljno ozadje podobe, kjer so v ospredju dirjajoči voz, otovorjen z darovi, ter Priam, ki misli le na Hektorja. V vsej pesmi se zato pojavljata le ti dve osebni imeni. Kavafisov Priam je povsem drugačen od Homerjevega. Njegov drzni pogum razumemo, če poznamo epskega junaka: Kavafisov Priam se nam izriše šele potem, ko pozorno preberemo zadnji spev *Iliade*.

Homer v izvirniku ali prevod kot vir za »Priamova pot ponoči«?

Ob Kavafisovih pesmih s homersko tematiko se nam zastavlja vprašanje, ali je imel pred seboj Homerja v izvirniku ali prevod v novo grščino. V njegovih bogati zasebni knjižnici najdemo poleg Teubnerjeve izdaje *Iliade*, ki je izšla v štirih zvezkih (1868–1869, izd. Dindorf) in vsebuje vrsto Kavafisovih opomb, tudi naslednje prevode:

- v moderno grščino:
  - a) šolska izdaja *Iliade* v štirih zvezkih (Aleksandrija 1888);
  - b) prevod prvega speva *Iliade* iz l. 1870 (prevajalec Αθανάσιος Χριστόπουλος);
  - c) prevod *Iliade* iz l. 1904 (prevajalec Αλέξανδρος Πάλλης), z vrsto podčrtanimi odlomki;

12 Prav tam, 77 in sl.

13 Prav tam, 144 in sl.

14 Prav tam, 180 in sl.

15 Prav tam, 283 in sl.

16 Prav tam, 331 in sl.

- angleški prozni prevod *Iliade* iz l. 1896 (prevajalec Theodore Alois Buckley)

Naletimo tudi na študijo avtorja Matthewa Arnolda, »On Translating Homer: Last Words«, ki je bila izdana skupaj z razpravo F. W. Newmana z naslovom »Homeric Translation« (brez letnice).¹⁷ Iz knjižničnega gradiva je nadalje razvidno, da je Kavafis študiral Homerja v različnih jezikih.¹⁸

Kavafisov odnos do Homerja

Izmed pesmi s homersko tematiko je najbolj poznana in najpogosteje interpretirana »Itaka«, medtem ko so bile ostale pesmi predmet literarno-kritičnih obravnjav redko in nesistematično.¹⁹ Skušajmo pojasniti, v kolikšni meri jih je mogoče vključiti v homerski kontekst.

Mihalis Pashalis povzema različne literarno-zgodovinske obravnave, ki so skušale dognati, ali je Kavafis poznal grško besedilo v izvorniku, in pesmi kot celoto umestiti v kontekst Homerjevih epov.²⁰ Kronološko bi lahko omenjene obravnave razdelili na tri skupine. Večina kritikov meni, da je Kavafis poznal grški izvornik, ki ga je nato predelal. Kratko predstavitev virov za homerske pesmi podaja Filippo Maria Pontani v člankih »Fonti della poesia di Cavafis (1949) in »Motivi classici e bizantini negli inediti di Cavafis« (1969–1970).²¹ Da bi potrdil tezo o neposredni uporabi grškega izvornika, navaja paralele z različnimi mesti v *Iliadi*, tudi s tistimi, ki jih Kavafis ne vključuje. Na podoben način je Dimitris Maronitis²² analiziral tri pesmi homerskega ciklusa: »Priamova pot ponoči«, »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop«. Trdi, da so Kavafisove pesmi nastale na podlagi natančnega branja Homerja v grškem izvorniku. Navaja različna mesta v *Iliadi*, ki naj bi Kavafisu služila kot navdih v prizorih, ki jih opisujeta pesmi »Sarpedonov pokop« in »Ahilova konja«.

Ta pristop povezuje izvornik s Kavafisovimi pesmimi z vidika motivike, in zgolj na tej podlagi utemeljuje, da je slednji bral izvornik. A po mojem mnenju

17 Natančen popis vsega gradiva Kavafisove knjižnice: Καραμπίνη-Ιατρού, *Η βιβλιοθήκη του Κ. Π. Καβάφη*.

18 Tudi prevodi *Odiseje* so v več jezikih, in sicer v angleščini (prozni prevod *Iliade*, prev. Theodore Alois Buckley, 1896; *Odiseja I–III*, prev. J. W. Mackail, 1903–1919, v tem prevodu so številni odlomki podčrtani) in v francoščini (*Odiseja*, prev. Anne Dacier in Jean Baptiste Dugas Montbel; knjiga je bila kupljena l. 1895 in ni v celoti razrezana, čeprav je besedilo na nekaterih mestih podčrtano).

19 Za nobeno izmed njih nimamo jezikovne analize, ki bi potrdila ali ovrgla domnevo, da se je Kavafis v jezikovnem pogledu opiral na Homerja. Celovita primerjalna jezikovna študija vseh pesmi bi bila smiselna in potrebna zato, ker se v vsebinskem pogledu nekatere pesmi tesneje in druge ohlapneje navezujejo na Homerja; podobno navezavo bi lahko pričakovali tudi v jezikovnem smislu.

20 Pashalis, »Cavafy's Iliadic Poems«, 153–172.

21 Gl. Pontani, »Κλασικά και βυζαντινά«, 52–54, 170. Za »Priamov pohod ponoči« predlaga Horacija, *Satire* 1.7.12, kot sekundarni vir. Na podlagi besedne zveze Ἐκτορα τὸν Πριάμῳ, ki je pogosta pri Homerju, sklepa, da je bil njegov glavni vir grški izvornik.

22 Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 83–123.

podobnost v motiviki ne dopušča tega sklepa: naj je Kavafis bral Homerja ali ne, je povsem pričakovano, da na slednjega v določenih pogledih močno spominja.

Drugačen pristop k problemu ima pesnik Giorgos Seferis.²³ Meni, da je Kavafis sicer pisal na podlagi branja izvirnika; z gotovostjo lahko to trdimo za pesem »Ahilova konja«.²⁴ Obenem pa poudarja, da zato, da bi Kavafisove pesmi razumeli, poznavanje izvirnika ni nujno potrebno. Seferis slednje opredeljuje kot »psevdozgodovinske« pesmi:

Da bi razumeli pesmi prve kategorije (zgodovinske), moramo imeti nekaj zgodovinskega predznanja o posamezni temi. Za pesmi druge kategorije (psevdozgodovinske) pa to znanje ni potrebno. Dovolj je, če poznamo mit. Ni nam treba dobro poznati Homerja, da bi npr. razumeli, če sploh je kaj razumeti, pesem Sarpedonov pokop. Natančen priklic Homerjeve zgodbe nam lahko celo škoduje. (Σεφέρης, *Δοκιμές Α'*, 435)²⁵

Tretji je pristop Davida Ricksa, pri tem pa gre za nekoliko razširjeno analizo Seferisove sodbe.²⁶ Ricks postavlja naslednje teze:

- Kavafisu je bila že od otroštva dalje angleška poezija bolj domača kot grška, tako antična kot moderna;²⁷
- obstajajo dokazi, da stare grščine ni znal;
- navdih za homerske pesmi je dobil pri angleških pesnikih viktorijanske dobe;
- v pesmih »Ahilova konja« in »Sarpedonov pokop« se naslanja na angleški (Popeov) prevod Iliade;
- njegove homerske pesmi so bolj ali manj nepovezane s Homerjem.²⁸

Pashalis meni, da posameznih pesmi iz homerskega ciklusa ne smemo brati ločeno, saj ne gre za izolirane izseke iz Homerja. Ker vsaka pesem vključuje širši homerski kontekst, jih moramo brati kot skupino. V tem smislu lahko potrdimo, da je Kavafis bral izvirno besedilo ter ob tem uporabljal tudi prevod.²⁹

V nadaljevanju bomo skušali to Pashalisovo domnevo podkrepiti na podlagi analize odlomkov iz pesmi »Priamova pot ponoči«.

Mesta v pesmi, ki se tesneje navezujejo na ep

Pomembno dejstvo, ki govori v prid domnevi, da je Kavafis dobro poznal

23 Σεφέρης, *Δοκιμές Α', Β'*. Gre za zbirko študij o Kavafisu. Pesnik je imel močan vpliv tudi na njegovo poezijo, kar je zelo očitno v zbirki *Ημερολόγιο Καταστροφώματος ΙΙΙ* iz l. 1955.

24 Σεφέρης, *Δοκιμές Α'*, 397; Isti, *Δοκιμές Β'*, 175.

25 Prim. Isti, *Δοκιμές Β'*, 204.

26 Ricks, *The Shade of Homer*, 85–118 (edina monografija, ki sistematično obravnava recepcijo Homerja v novogrški književnosti 19. in 20. stoletja).

27 Kavafis je kot otrok šest let preživel v Angliji, kamor se je njegova mati preselila po smrti moža, ki je imel v Angliji bombažno-tekstilno podjetje; prim. Liddell, *Cavafy*, 24–25.

28 Ricks, *The Shade of Homer*, 87–90.

29 Pashalis, »Cavafy's Iliadic Poems«, 155. Podobnost med navedbo darov pri Homerju in Kavafisu analizira tudi Μιτσάκης, *Εν Φαντασίᾳ καὶ Λόγῳ*, 28–29.

izvirnik, je seznam darov, ki v pesmi »Priamova pot ponoči« skoraj povsem sledi navedbi darov v *Iliadi*:

ἤ και φωριαμῶν ἐπιθήματα κάλ' ἀνέφγεν:
 ἔνθεν δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε πέπλους,
 δώδεκα δ' ἀπλοῖδας χλαίνας, τόσσους δὲ τάπητας,
 τόσσα δὲ φάρεα λευκά, τόσσους δ' ἐπὶ τοῖσι χιτῶνας.
 χρυσοῦ δὲ στήσας ἔφερεν δέκα πάντα τάλαντα,
 ἐκ δὲ δὺ' αἰθωνας τρίποδας, πίσυρας δὲ λέβητας. (Homer, *Iliada* 24.228–233)

Reče in naglo odpre gizdave pokrove na skrinjah.
 Dvanajst krasnih odej iz njih potegne na svetlo,
 dvanajst halj enogubnih, preprog enako število,
 dvanajst plaščev lepih in k slednjemu srajco volneno,
 k temu zlata talentov deset odtehta popolnih;
 dalje odpre trinožnika dva in štiri kotlice. (prevedel Anton Sovrè)

Na navedeni odlomek naletimo tako v Teubnerjevi izdaji kot v Palisovem prevodu, zato skušajmo primerjati slednjega z izvirnikom in ugotoviti, kateremu je Kavafis bližje:

Εἶπε. Καὶ πήρε κ' ἀνοίγε τις σκαλιστές σκεπάστρες
 των σεντουκιῶν, καὶ δώδεκα βγάζει σκουτιά πανώρια,
 μονές φλοκάτες δώδεκα, πέφκια ἄλλα τῶσα βγάζει,
 τόσα πουκάμισα κρουστά καὶ τόσα πανωφόρια,
 καὶ δεκ' ἀκόμη τάλαντα χρυσάφι ζυγισμένο
 καὶ διο τριπόδια π' ἀστραφταν καὶ τέσσερα λεβέτια. (Πάλλης, *Ομήρου Ιλιάδα*,
 481–482)

Reče in odpre gravirane pokrove
 skrinj in dvanajst ogrinjal vzame,
 puhastih odej dvanajst, preprog enako,
 toliko volnenih srajc in plaščev.
 Zraven še deset talentov zlata stehta,
 dva trinožnika se svetita in štirje kotli.

Kavafisovi verzi, ki ustrezajo temu delu *Iliade*, so:

χρυσὸν
 ἐξάγει ἐκ τοῦ θεσαυροῦ· προσθέτει
 λέβητας, τάπητας, καὶ χλαίνας· κ' ἔτι

χιτῶνας, τρίποδας, πέπλων σωρὸν
 λαμπρὸν,
 καὶ ὅ, τι ἄλλο πρόσφορον εἰκάζει,
 κ' ἐπὶ τοῦ ἄρματος του τὰ στοιβάζει. (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 14–20)

...zaklad odveže,
zlato vzame, vrče in pregrinjala,
doda odeje in ogrinjala.

Na kupu halje so, trinožniki in plašči dragoceni
in kar oceni,
da primerno je še podariti,
da na voz svoj naložiti.

Očitno je, da se ta pasus pri navedbi darov povsem navezuje na izvirnik
in ne na prevod:

δώδεκα δ' ἀπλοῖδας **χλαίνας**, τόσους δὲ **τάπητας**
/.../ τόσους δ' ἐπὶ τοῖσι **χιτῶνας**.
/.../
/.../ **τρίποδας**, πῖσυρας δὲ **λέβητας**. (Homer, *Iliada* 24.230–233)

dvanajst halj enogubnih, preprog enako število,
/.../ in k slednjemu srajco volneno,
/.../
/.../ trinožnika /.../ in štiri kotlice. (prevedel Anton Sovrè)

Namesto Homerjevega verza »δώδεκα μὲν περικαλλέας ἔξελε **πέπλους**«
uporabi Kavafis »πέπλων σωρὸν λαμπρὸν«, medtem ko so ostali darovi
navedeni v enaki obliki kot v izvirniku. Ponovi se tudi Homerjev
»περὶ δ' **ἦθελε** θυμῷ λύσασθαι φίλον υἰόν«. ³⁰ Palis navedeno mesto po drugi
strani prevede: »**ποθοῦσε**, το νεκρό να εξαγοράσει γιο του«, ³¹ torej z glagolom
ποθῶ. Slednjega Kavafis ne uporabi, temveč sledi Homerju:

Θέλει μὲ λύτρα, ἀπὸ τὸν τρομερὸν
ἐχθρόν,
τοῦ τέκνου τουτὸ σῶμα ν' ἀνακτήσῃ. (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 21–23)

Za strašnega sovražnika darove nosi.
Prosi,
da truplo sina bi nazaj dobil...

Enako primerjavo bi lahko naredili za Kavafisovo podobo Troje, ki žaluje
za mrtvim in nepokopanim Hektorjem – pred sabo jo ima Irida, ko pride
nagovoriti Priama:

ὡς ἔφατ', οὐδέ τις αὐτόθ' ἐνὶ πτόλει λίπετ' ἀνήρ

³⁰ Hom., *Il.* 24, 236–237.

³¹ Πάλλης, *Ομήρου Ιλιάδα*, 482 (v. 237).

οὐδὲ γυνή: πάντας γὰρ ἀάσχετον ἴκετο πένθος (Homer, *Iliada* 24.707–708)

Reče in nikdo ne ostane, ne moški ne ženska, v trdnjavi,
srca po vrsti vsem napolni bridkost neudržna. (prevedel Anton Sovrè)

V Palisovem prevodu se odlomek glasi:

Εἶπε, καὶ αὐτοῦ δὲν ἔμεινε ψυχὴ γυναῖκα ἢ ἀντρας –
στη χώρα, τι ὅλους ἐπίασε ἀβάσταχτη σα λύπη (Πάλλης, *Ομήρου Ἰλιάδα*, 694)

Kavafis pa ta del parafrazira:

Ψυχὴ
δὲν μένει ἐν τῇ Τροίᾳ μὴ πενθοῦσα,
τοῦ Ἑκτορος τὴν μνήμην ἀμελοῦσα. (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 6–8)

Žalovanju
vdane duše ni v Troji, ki ne bi vzdihovala
in Priamidu Hektorju spomina ne izkazala.

Prvi del je bliže Palisovemu prevodu, »δεν... ἔμεινε ψυχὴ« namreč ustreza »ψυχὴ δὲν μένει«, drugi del pa v participialni obliki πενθοῦσα ohranja Homerjevo besedo πένθος.

Dobesedni navedki iz Homerja potrjujejo, da je Kavafis v mitološkem ciklusu, konkretnje v pesmih, ki se navezujejo na Iliado in Odisejo,³² imel pred seboj starogrški izvirnik, kar lahko v večji ali manjši meri potrdimo za vse njegove pesmi tega ciklusa.

Kontekst zgornjih verzov se po drugi strani v epu razlikuje od Kavafisovega: Priam se še pred zoro vrne v tabor s truplom Hektorja in prerokinja Kasandra pozove Trojance, naj hitijo pogledat Hektorja, tako kot nekoč, ko se je vračal iz boja. Sledi že naveden Homerjev opis žalosti, ki je ob tem preplavila može in žene:

ὦς ἔφατ', οὐδέ τις αὐτόθ' ἐνὶ πτόλει λίπετ' ἀνήρ
οὐδὲ γυνή: πάντας γὰρ ἀάσχετον ἴκετο πένθος. (Homer, *Iliada* 24.707–708)

32 Primer Kavafisove pesmi, ki se opira na Odisejo, je »Druga Odiseja« (Δευτέρα Οδύσσεια) iz l. 1894. Pesnik je ni objavil, temveč jo je uvrstil v sklop pesmi, ki se jim je odrekel oz. jih izločil (»Ἀποκηρυγμένα«). Navezavo na ep v jezikovnem pogledu v tej pesmi sicer težje določimo samo na podlagi jezikovne analize, pač pa šele na podlagi primerjave vsebine. V Kavafisovih pesmih namreč ne bomo našli Homerjevega besedišča na tistem mestu, kjer bi ga v določenem vsebinskem kontekstu najbolj pričakovali, ampak velikokrat povsem drugje, celo v pesmih, ki niso homerske, pogosto niti ne mitološke ali zgodovinske, temveč povsem osebne. Za Kavafisa je namreč značilen širok besedni razpon od besedišča stare grščine, srednjeveške grščine, katharevousa in dimotiki, vključuje pa tudi jezikovne elemente Konstantinopla, kjer se je rodil in nekaj časa živel, ter Aleksandrije, kjer je preživel večino svojega življenja.

Reče in nikdo ne ostane, ne moški ne ženska, v trdnjavi,
srca po vrsti vsem napolni bridkost neudržna. (prevedel Anton Sovrè)

Kavafisov Priam se ne vdaja žalovanju – na to v obrisih naletimo tudi pri Homerju. Ko namreč Irida prinese Zevsovo naročilo, Priam hitro nabere darove in prežene žalujoče, ki se zbirajo v njegovi hiši, češ da zadošča objokovanje njihovih lastnih svojcev in naj ne hodijo še k njemu v nadlego.³³ Zmerja pa tudi še žive lastne sinove, ker se ne podvizajo in pripravijo voza. Zatrdi celo, da bi raje kot Hektorja videl njih ležati ob ladjah, ter toži za umrlimi sinovi.³⁴

Nestrpna jeza in nejevolja nad živimi sta zaobjeta tudi v tretji in četrti kitici pri Kavafisu:

Ἄλλ' εἶναι μάταιος, ἀνωφελῆς
πολὺς
θρῆνος ἐν πόλει ταλαιπωρημένη·
ἢ δυσμενῆς κωφεύει εἰμαρμένη.

T' ἀνωφελὴ ὁ Πρίαμος μισῶν... (Kavafis, »Priamova pot ponoči«, 9–13)

A tako veliko žalovanje
zaman je:
mesto je trpeče,
sovražna usoda nič ne reče.

Sovraži Priam, kar nič ne zaleže...

Pesem »Priamova pot ponoči« ohranja tudi menjavo svetlobe in teme, ki jo zasledimo v izvirniku. Pri Homerju Irida pride podnevi k Priamu in prav tako podnevi Priam pripravlja darove za Ahila ter izlije pitni dar Zevsu. Ko pa Priam zapusti Trojo in se ustavi pri reki, da bi napojil konje, že pada mrak na zemljo:

οἱ δ' ἐπεὶ οὖν μέγα σῆμα παρέξ Ἴλοιο ἔλασσαν,
στήσαν ἄρ' ἡμίονους τε καὶ ἵππους ὄφρα πίσιεν
ἐν ποταμῷ: δὴ γὰρ καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλυθε γαῖαν. (Homer, *Iliada* 24.349–351)

Starca pa, kadar minila sta Ilosa strmo gomilo,
konje, mezge napojiti hoteč, ustavita v strugi.
Kar na sredi vode, saj padal je mrak že na zemljo. (prevedel Anton Sovrè)

Pri Kavafisu se dan prevesi v noč v sedmi kitici, ko se Priam odpravi na pot. Prva polovica pesmi se tako dogaja podnevi, druga ponoči, povsem v skladu z epom.

³³ Hom., *Il.* 24.239–246.

³⁴ Hom., *Il.* 24.247–264.

Ep parafrazira tudi 36. verz »Priamova pot ponoči«, »ὁ βασιλεὺς κεντᾶ, κεντᾶ τοὺς ἵππους« (ženejo, ženejo konje kraljeve ostroge).³⁵ Pri Homerju je isti prizor opisan v dveh verzih:

αὐτὰρ ὀπισθεν
ἵπποι, τοὺς ὁ γέρον ἐφέπων μάλιστα κέλευε (Homer, *Iliada*. 24.325–326)

za njim pa starina
konje iskriive uzda in s prožnim poganja jih bičem (prevedel Anton Sovrè)

Na zadnjo vzporednico naletimo v deseti kitici, kjer se pojavijo nočne prikazni, ki se sprašujejo, čemu Priam tako hiti proti ladjam:

Τῆς πεδιάδος ἐξυπνοῦν σκιαί
λαιαί,
καὶ ἀποροῦν πρὸς τί ἐν τόσῃ βία
πετᾶ ὁ Δαρδανίδης πρὸς τὰ πλοῖα (Kavafis, »*Priamova pot ponoči*«, 37–40)

V ravnini strašne sence se zbudijo.
Strmijo,
kako da proti ladjam na vso silo
divja Dardanida vozilo.

V *Iliadi* to vprašanje Priamu postavi Hermes, ko na Zevsov ukaz prileti v Trojo, da bi starca varoval na poti:

πῆ πάτερ ὦδ' ἵππους τε καὶ ἡμιόνους ἰθύνεις
νύκτα δι' ἀμβροσίην, ὅτε θ' εὐδουσι βροτοὶ ἄλλοι; (Homer, *Iliada* 24.362–363)

Očka, povej, kam vendar ravnaš mezge zdaj in konje,
skozi ambrozijsko noč, ko drugi zemljani že spijo? (prevedel Anton Sovrè)

ZAKLJUČEK

Kavafis se v vseh desetih pesmih z mitološko tematiko bolj ali manj navezuje na Homerja; ponekod gre za dobesečne navedke, pogostejše pa so parafraze. Med pesmimi, ki jih uvrščamo v t. i. »homerski cikel«, obravnavana pesem, »Priamova pot ponoči«, epu v jezikovnem in vsebinskem pogledu tesne sledi. Kot je tudi sicer značilno za Kavafisove pesmi, ki se navezujejo na določen vir (zlasti za t. i. »zgodovinske« pesmi), pa se končni preobrat oz. odmik od vira zgodi *in clausula*, bolj ali manj tesna navezava na vir pa služi zgolj za ozadje prizora. Kavafis epskemu protagonistu nameni dejanje z drugačnim

³⁵ Prim. Μαρωνίτης, *Μελετήματα*, 75.

zaključkom, kot ga ima v epu. Iz širine epa ga iztrga v ponavadi najbolj kritičnem trenutku, ki je odločilen zanj in za njegovo okolico. Pri tem Kavafisa ne zanimajo toliko zunanje okoliščine kot notranji svet protagonista, njegovi najbolj intimni vzgibi, ki junaku jemljejo avreolo epskosti in ga povsem počlovečijo. Priam tako ni več le trojanski kralj, oče Hektorja in drugih junakov pred Trojo, pač pa oče, ki mimo vseh nevarnosti sam v temni noči hiti po sinovo truplo, da bi mu izkazal poslednje časti in ga prekril s prstjo.

BIBLIOGRAFIJA

- Homer. *Iliada*. Prevod Anton Sovre. Ljubljana: Mihelač, 1992.
- Καβάφης, Κωνσταντίνος Π. *Απαντα τα ποιήματα*. Uredila Σόνια Ιλίνσκαγια. Atene: Νάρκισσος, 2003.
- . *Απαντα τα δημοσιευμένα ποιήματα, κριτικά αξιολογημένα, μαζί και τα άριστα Ανέκδοτά του*. Uredila Έρκος Ρένος in Στάντης Αποστολίδης. 3. izdaja. Atene: Τα Νέα Ελληνικά, 2006.
- . *Ποιήματα*. Uredil Γ. Π. Σαββίδης. Atene: Ίκαρος, 1968.
- Καραμπίνη-Ιατρού, Μιχαήλα. *Η βιβλιοθήκη του Κ.Π. Καβάφη*. Atene: Έρμης, 2003.
- Liddell, Robert. *Cavafy: A Critical Biography*. London: Duckworth, 1974.
- Μαρωνίτης, Δημήτρης. Ν. Κ. Π. Καβάφης. *Μελετήματα*. Atene: Εκδόσεις Πατάκη, 2007.
- Μιτσάκης, Κάρολος. *Εν Φαντασία και Λόγω. Μελέτες για την Ποίηση του Κ.Π. Καβάφη*. Atene: Εκδόσεις Ίων, 2001.
- Πάλλης, Αλέξανδρος, prev. *Ομήρου Ιλιάδα*. Β' μέρος: ραψωδίες Ν–Ω. Uredil Γ. Κοπελιάδης. Atene: Τέσσερα, 2011.
- Paschalis, Michael. »Cavafy's 'Iliadic' Poems« V: Panagiotis Roilos, ur., *Imagination and Logos*, 153–172. Cambridge, Massachusetts, in London: Harvard University Press, 2010.
- Περίδης, Μιχάλης. *Ο βίος και τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη*. Atene: Ίκαρος, 1948.
- Pontani, Filippo Maria. »Κλασικά και βυζαντινά μοτίβα στα Ανέκδοτα ποιήματα του Καβάφη«. Prev. Massimo Peri. V: *Επτά δοκίμια και μελετήματα για τον Καβάφη (1936–1974)*, 167–170. Atene: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1991.
- Ricks, David. *The Shade of Homer*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Σαββίδης, Γιώργος. Π. *Μικρά Καβαφικά Β'*. Atene: Έρμης, 1985.
- Σεφέρης, Γιώργος. *Δοκιμές, Α', Β'*. Atene: 3. izd. Atene: Ίκαρος, 1974.
- Ζαμάρου, Ρένα. *Καβάφης και Πλάτων*. Atene: Κέδρος, 2005.

HOMERIC MOTIFS IN CAVAFY'S POEM 'PRIAM'S NIGHT JOURNEY'

Summary

The oeuvre of the contemporary Greek poet Constantine P. Cavafy includes ten poems drawing on Ancient Greek mythology. All the poems represent literary adaptations of myths which diverge from the original myths to varying degrees. The purpose of the article is to identify Homeric motifs in the poem 'Priam's Night Journey' and their connections to, or departures from, the original myth, as well as to examine whether Cavafy's adaptation of the myth is based on the Ancient Greek original or on its translation into modern Greek.

The poem 'Priam's Night Journey' was written in 1893 but not published until 1968. Thematically related to the *Iliad's* Canto 24, it adapts a single scene from the canto: the scene where Priam, upset and grieved by Hector's death, hurries to Achilles, bringing gifts in exchange for his son's body.

Although the poem only refers to a part of the canto (in a broader context, to lines 159–338), familiarity with the other parts of the epic is required as well to understand the meaning of Cavafy's work. The *Iliad's* concluding canto is focused on the events following Hector's death, when his unburied body is left to the vindictiveness of Achilles. However, the fighting and vengeance can be overcome by humaneness, which unites both sides in battle, sorrow, and paying respects. This is the motif that Cavafy chooses to highlight. In doing so, he makes significant deviations from the original myth at times or changes the emphasis. The most obvious difference between the original epic and Cavafy's re-creation is that the latter excludes gods from the story, leaving people to make and implement their own decisions, while Homer's gods intervene, helping Priam recover Hector's body to bury it.

The article also touches on the question whether the work was based on Homer's original or its translation into modern Greek.

According to Michael Paschalis, individual poems from the Homeric cycle are not to be read separately, as they are not isolated extracts of Homer. Since each poem includes a wider Homeric context, they should be read as a whole. It can be confirmed that Cavafy read both the original and its modern translation.

The article supports Paschalis' hypothesis by analysing extracts from the poem 'Priam's Night Journey'. What transpires is that, in terms of language and content, the poem 'Priam's Night Journey' is more loyal to the original epic than to the translation. As is characteristic of Cavafy's poems drawing on a certain source (especially the so-called historical poems), the more or less loyal adherence to the source serves only as background. Cavafy gives

his protagonist a different end than the Homeric epic does. Rather than on external circumstances, the focus is on the protagonist's inner world, his most intimate motives, by which the hero is shorn of his epic aureole and humanised. Cavafy's Priam is therefore not only the king of Troy, father of Hector and other heroes of Troy, but also a father who, braving all dangers, hastens at night to recover his son's body, so that he can pay him his last respects and bury him.

Milan Lovenjak

Senatus consultum de Cn. Pisone patre (CIL II² 5.900) in Tacitov opis procesa proti Gneju Pizonu

V južni Španiji, na ozemlju nekdanje rimske province Betike, je bilo odkritih več v bronaste plošče vrezanih kopij senatovega sklepa, datiranih z 10. decembrom l. 20 (gl. *Senatus Consultum*, SC, v. 175). Gre za dokument o sodnem procesu proti Gneju Pizonu Starejšemu, ki naj bi bil 10. oktobra l. 19 v Antiohiji zakrivil Germanikovo smrt in sprožil državljansko vojno. Te dogodke podrobneje opisuje tudi Tacit v 2. in 3. knjigi *Analov*, njegova pripoved in časovno sosledje pa deloma precej odstopata od uradne različice na bronastih ploščah, ki naj bi bila objavljena v Rimu, in sicer na mestu, ki ga je izbral Tiberij, kasneje pa tudi na forumih vseh provincialnih mestnih središč in v zimskih legijskih taborih (SC, v. 169–172). Vseh šest kopij najverjetneje izvira z ilegalnih izkopavanj ali iskalnih akcij z detektorji kovin in so bile l. 1992 od preprodajalcev starin odkupljene za Arheološki muzej v Seville (Museo Arqueológico Provincial de Sevilla).¹

Prva, skoraj v celoti ohranjena kopija (t.i. kopija A), izvira iz antičnega mesta *Irni* (*municipium Fl. Irni*), danes neposeljenega področja, znanega pod

---

¹ Po predhodnih krajših noticah in poročilih (od l. 1991 dalje) o najdbah bronastih plošč so leta 1996 Antonio Caballos Rufino, Werner Eck in Fernando Fernández izdali dve monografiji, eno v španskem in drugo v nemškem jeziku, ki se vsebinsko deloma pokrivata, deloma pa vsaka prinaša nekatera dodatna poglavja in slikovno gradivo in kot celota predstavljata danes temeljno objavo napisov (Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*; Eck et al., *Das senatus consultum*; s prepisi, študijo paleografskih značilnosti pisave, prozopografsko analizo na napisih navedenih oseb, predstavitevjo izsledkov kemičnih preiskav kovine, seznamom uporabljenih besed idr.). Napis *SC de Gn Pisone patre* (CIL II² 5.900) je bil doslej predmet številnih razprav in člankov, prav tako tudi obravnav v univerzitetnih seminarjih, in po pomenu in odmevnosti skorajda že prevzel primat t.i. napisu iz Ankire (*monumentum Ancyranum* oz. *Res gestae Divi Augusti*). Za dokumente pravne vsebine na splošno gl. Rowe, »The Roman State«, in Bruun, »Roman government«.

imeni Las Herrizas, Cerro Los Baldíos in El Diente de la Vieja, ki leži okrog 5 km jugovzhodno od kraja El Saucejo in okrog 3 km severovzhodno od kraja Algamitas.² Gre za precej veliko, iz dveh delov sestavljeno ploščo (višina 46–43,3 cm, širina 118 cm, debelina 4,7–4,8 mm, teža 20,255 kg), razbito na 23 prilegajočih se kosov, od katere manjkata le dva manjša fragmenta z deli črk v naslovu in delom stolpca I³.

Napis je razdeljen na naslov, ki ima precej večje črke (4–4,5 cm) in poteka čez celo ploščo, in štiri stolpce s po 40–46 vrsticami (velikost črk 5–6 mm), skupaj 176 vrstic s povprečno 62 črkami. Črke naj bi po izsledkih paleografske analize zapisala dva graverja (*caelatores*), prvi stolpca I in II, drugi pa stolpca III in IV.⁴

Druga kopija (t.i. kopija B) naj bi bila po prvotnih podatkih najdena na lokaciji antičnega mesta *Olaurum* na Monte Hachillo, v bližini kraja Lora de Este na vzhodu province Seville, po drugi verziji (iz l. 1995) pa naj bi jo odkrili pri strojnem izkopu ob gradnji državne ceste 331 iz Córdoba proti Málagi, v bližini kraja El Tejar (južno od kraja Benameji v provinci Córdoba), kjer morda gre iskati v itinerarijih omenjeno obcestno postojanko *Ad Gemellas*.⁵ Ohranjeni so štirje fragmenti, trije prilegajoči se od leve polovice plošče s stolpcem I in delom stolpca II in del desne strani plošče z desno polovico stolpca II. (Največja višina plošče je 60,7 cm; največja ohranjena širina prvih treh fragmentov je 52,5 cm, četrtega pa 25 cm zgoraj in 11 spodaj, celotna (preračunana) širina plošče je znašala ok. 91 cm; debelina 2–4 mm, skupna teža pa 10,94 kg). V celoti ali deloma je ohranjenih 126 vrstic napisa (črke v. 1–3 so večje: 14–16 mm, 9–11 mm in 8–9 mm, od v. 4–11 med 6 in 8 mm, od v. 11 dalje med 5 in 6 mm), razdeljenih v dva stolpca s po 64 oz. 63 vrsticami s povprečno 78 črkami⁶.

O izvoru fragmentov kopij C, D, E und F ni drugih podatkov razen zagotovil prodajalcev, da naj bi bili najdeni v provinci Sevilli. Fragmenti predstavljajo različne dele plošč oziroma posameznih vrstic besedila (C za vrstice 78–82, D za vrstice 81–84, E za vrstice 39–42 in F za vrstice 165–168), njihova največja širina in višina pa ne presejata 3,5 cm.⁷

2 Gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 15–16 (gl. tudi Apéndice 3 *Irni* na str. 243–252) in fot. lokacije na str. 312–313, L. 18–19. Tu je bila l. 1981 z detektorjem kovin najdena plošča z flavijskim municipalnim zakonom (*Lex Irnitana*), naslednje leto pa ob arheoloških izkopavanjih še več tej plošči pripadajočih fragmentov (loc. cit.).

3 Za opis, ureditev napisa na plošči (*ordinatio*), diplomatski prepis, indeks vseh nastopajočih besed »v kontekstu« gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 16–65, fot. na str. 293–301 (t. 1–9) in 308 (t. 16). Opis in diplomatski prepis tudi v Eck et al., *Das senatus consultum*, 7–21, fot. na T. 1–9.

4 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 19–21.

5 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 66–68. Za *Olaurum* gl. Apéndice 4 *Olaurum (Olavra)* na str. 253–264, za najdišče El Tejar pa Apéndice 5 »El Tejar« na str. 265–275.

6 Za opis in diplomatski prepis gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 68–72, fot. na str. 302–307 (t. 10–15) in 308 (t. 16) in Eck et al., *Das senatus consultum*, 21–30, fot. na T. 10–18. Morda je tudi ta napis delo dveh različnih graverjev, kar pa ni tako zanesljivo kot pri kopiji A.

7 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulta*, 80–85, fot. na str. 309 (t. 17: *Copia C–F*), Eck et al., *Das senatus consultum*, 30–35, fot. na T. 19–20.

Morda predstavlja del sedme kopije (t.i. kopija G) istega besedila fragment bronaste plošče, ki naj bi bil najden v okolici kraja Martos (provinca Jaen) na področju rimske kolonije Gemele (*Tucci colonia Augusta Gemella*) in je leta 1993 prispel v tamkajšnjo arheološko zbirko v samostanu Colegio de San Antonio de Padua.⁸ Tudi ta odlomek je zelo majhen (višina je 3 cm, širina 3,5 cm in debelina 0,4 cm). Za dopolnitev ohranjenih črk PRO in najverjetneje dela P-ja, ki so precej velike (1,7 cm) in bi zato lahko bile del naslova, po paleografskih značilnostih pa bi težko nastale po obdobju julijsko-klavdijske dinastije, izdajatelji kot najverjetnejšo možnost predlagajo besedilo naslova na kopiji A: [*S. c. de Cn. Pisone patre*] prop[ositum N. Vibio Sereno procos.]. Glede na razširjenost napisa v provinci Betiki je ta dopolnitev in s tem možnost, da gre za sedmo kopijo istega napisa, verjetna, ni pa tega mogoče z gotovostjo potrditi.

REKONSTRUKCIJA IN PREVOD DOKUMENTA S(ENATUS) C(ONSULTUM) DE CN(AEO) PISONE PATRE

*Latinsko besedilo*⁹

S(enatus) c(onsultum) de Cn(aeo) Pisone patre, propositum N(umerio) Vibio Sereno pro co(n)s(ule).

A(nte) d(iem) IIII eid(us) Dec(embres) in Palatio in porticu, quae est ad Apollinis. Scribendo / adfuerunt M(arcus) Valerius M(arci) f(ilius) Lem(onia tribu) Messallinus, G(aius) Ateius L(uci) f(ilius) Ani(ensi tribu) Capito, Sex(tus) Pomp(eius) / Sex(ti) f(ilius) Arn(ensi tribu), M(arcus) Pompeius M(arci) f(ilius) Teret(ina tribu) Priscus, G(aius) Arrenus G(ai) f(ilius) Gal(eria tribu) Gallus, L(ucius) Nonius L(uci) f(ilius) / Pom(ptina tribu) Asprenas q(uaestor), M(arcus) Vinicius P(ubli) f(ilius) Pob(lilia tribu) q(uaestor). Quod Ti(berius) Caesar divi Aug(usti) f(ilius) Aug(ustus) /⁵ pontifex maximus, tribunicia potestate XXII, co(n)s(ul) III, designatus IIII ad sena/tum rettulit qualis causa Cn. Pisonis patris visa esset et an merito sibi mor/tem conscisse videretur et qualis causa M. Pisonis visa esset, cui relationi ad/iecisset, uti precum suarum pro adolescente memor is ordo esset, <et> qualis cau/sa Plancinae visa esset, pro qua persona, quid petisset et quas propter causas, /¹⁰ exposuisset antea, et quid de Visellio Karo et de Sempronio Basso, comitibus / Cn. Pisonis patris, iudicaret senatus, d(e) i(is) r(ebus) i(ta) c(ensuerunt). / Senatam populumq(ue) Romanum ante omnia dis immortalibus gratias agere, / quod nefaris consilis Cn. Pisonis patris,

8 CIL II², 5, 64. Stylow pri Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 105–106, fot. na str. 309 (L. 17: *Copia G*), Stylow pri Eck et al., *Das senatus consultum*, 35–37, fot. na T. 20: *Fragment aus Martos* in Stylow in Corzo Pérez, »Eine neue Kopie«.

9 Latinsko besedilo po: Eck et al., *Das senatus consultum*, 38–50, in Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 122–127.

tranquillitatem praesentis status / r(ei) p(ublicae), quo melior optari non pote^re t quo beneficio principis nostri frui contigit, /¹⁵ turbar^ri passi non sunt, deinde Ti. Caesari Augusto, principi suo quod earum rerum / omnium, quae ad explorandam veritatem necessariae fuerunt, co/piam senatui fecerit, cuius aequitatem et patientiam hoc quoq(ue) nomine / admirari senatum, quod, cum manifestissima sint Cn. Pisonis patris scelera / et ipse de se supplicium sumpsisset, nihilominus causam eius cognosci volue^rit filiosque eius arcessitos hortatus sit, ut patris sui causam defenderent, ita ut / eum quoq(ue), qui ordinis senatori nondum esset, ob eam rem introduci in senatum vellet et / copiam utriq(ue) dicendi pro patre et pro matre ipsorum et pro M. Pisonem faceret. / Itaque cum per aliquot dies acta causa sit ab accusatoribus Cn. Pisonis patris et ab ipso / Cn. Pisonem patre, recitatae epistulae, recitata exemplaria codicillorum, quos /²⁵ Germanicus Caesar Cn. Pisoni patri scripsisset, producti testes cuiusq(ue) ordinis sint, / <senatum> a^rbi^ri<t> rari singularem moderationem patientiamq(ue) Germanici Caesaris evic/tam esse feritate morum Cn. Pisonis patris atq(ue) ob id morientem Germanicum Caesarem, cuius mortis fuisse causam Cn. Pisonem patrem ipse testatus sit, non inme^rito amicitiam ei renuntiasset, qui - cum deberet meminisse adiutorem se datum /³⁰ esse Germanico Caesari, qui a principe nostro ex auctoritate huius ordinis ad / rerum transmarinarum statum componendum missus esset desiderantium / praesentiam aut ipsius Ti. Caesaris Aug(usti) aut filiorum alterius utrius, neglecta / maiestate domus Aug(ustae), neglecto etiam iure publico, quod adlect(us) proco(n)s(uli) et ei proco(n)s(uli), de quo / lex ad populum lata esset, ut in quamcumq(ue) provinciam venisset, maius ei imperium /³⁵ quam ei, qui eam provinciam proco(n)s(ule) optineret, esset, dum in omni re maius imperi/um Ti. Caesari Aug(usto) quam Germanico Caesari esset, tamquam ipsius arbitri et po/testatis omnia esse deberent, ita se, cum in provincia Syria fuerit, gesserit - bellum {cum} Armeniacum / et Parthicum, quantum in ipso fuerit, moverit, quod neq(ue) ex mandatis principis / nostri epistulisq(ue) frequentibus Germ(anici) Caesar(is), cum is abesset, Vononem, qui sus/⁴⁰pectus regi Parthorum erat, longius removeri voluerit, ne profugere ex custodia / posset, id quod fecit, et conloqui quosdam ex numero Armeniorum malos et audaces cum Vonone passus sit, ut per eosdem tumultus in Armenia excita/retur ac Vonone<s> vel occiso vel expulso rege Armeniae, quem Germanicus Caesar ex voluntate patris sui senatusq(ue) ei genti regem dedisset, <eam> occuparet, /⁴⁵ eaq(ue) magnis muneribus Vononis corruptus fecerit; bellum etiam civile ex/citare conatus sit, iam pridem numine divi Aug(usti) virtutibusq(ue) Ti. Caesaris Aug(usti) / omnibus civilis belli sepultis malis repetendo provinciam Syriam post / mortem Germanici Caesaris quam vivo eo pessimo et animo et exemplo re/liquerat, atq(ue) ob id milites Romani inter se concurrere coacti sunt, perspecta etiam /⁵⁰ crudelitate unica, qui, incognita causa, sine consili sententia plurimos ca/pitis supplicio adfecisset neq(ue) externos tantummodo, sed etiam centurionem / c(ivem) R(omanum) cruci fixisset; qui militarem disciplinam a divo Aug(usto) institutam et / servatam a Ti. Caesare Aug(usto) corrupisset, non solum indulgendo militibus, <ne> / his, qui ipsis praesunt, more vetustissimo parentent, sed etiam donativa suo /⁵⁵ nomine ex fisco principis nostri dando, quo facto milites alios Pisonianos, a/lios Caesarianos dici laetatus sit, honorando etiam eos,

qui post talis nominis / usurpationem ipsi paruisse⁷¹; qui post mortem Germanici Caesaris, cuius in/teritum non p(opulus) R(omanus) modo, sed exterarum quoque gentes luxserunt, patri optumo et / indulgentissimo libellum, quo eum accusaret, mittere ausus sit oblitus non /⁶⁰ tantum venerationis caritatisque, quae principis filio debebantur, ceterum / humanitatis quoque, quae ultra mortem odia non patitur procedere, et cuius / mortem gavisum esse eum his argumentis senatui apparuerit: quod nefaria / sacrificia ab eo facta, quod naves, quibus vehebatur, ornatae sint, quod recluserit deorum immortalium templa, quae totius imperii Romani constantissima /⁶⁵ pietas clauserat, eiusdemque habitus animi argumentum fuerit, quod dedisset congiarium ei, qui nuntiaverit sibi de morte Germanici Caesaris, probatum <que> sit frequenter[que] convivia habuisse eum his ipsis diebus, quibus de morte Germanici ei / nuntiatum erat; numen quoque divi Augusti violatum esse ab eo arbitrari senatum / omni honore, qui aut memoriae eius aut imaginibus, quae, antequam in /⁷⁰ deorum numerum referrentur, ei r[...]⁷¹tae erant, habebantur, detracto. / Quas ob res arbitrari senatum non optulisse eum se de⁷²bitae poenae, sed maiori / et quam imminere sibi ab pietate et severitate iudicantium intellegebant / subtraxisse; itaque iis poenis, quas a semet ipso exegisset, adicere: ne quis lucus mortis eius causa a feminis quibus {e}is more maiorum, si hoc s(enatus) c(onsultum) factum /⁷⁵ non esset, lugendus esset, susciperetur; utique statuam et imagines Cn. Pisonis / patris, quae ubique positae essent, tollerentur; recte et ordine facturos, qui quibusdam familiae Calpurniae essent, quae eam familiam cognatione / adfinitateve contingerent, si dedissent operam, si quis eius gentis aut quis eorum, qui cognatus adfinitateve Calpurniae familiae fuisset, mortuos esset, lugendus esset, ne inter reliquas imagines, <quae> exequias eorum funerum celebrare solent, / imago Cn. Pisonis patris duceretur neve imaginibus familiae Calpurniae imago eius interponeretur; utique nomen Cn. Pisonis patris tolleretur / ex titulo statuam Germanici Caesaris, quam ei sodales Augustales in Campo ad / aram Providentiae posuissent; utique bona Cn. Pisonis patris publicarentur /⁸⁵ excepto saltu, qui esset in Hillyrico; eum saltum placere Ti. Caesari Augusto principi nostro, cuius a patre divo Augusto Cn. Pisoni patri donatus erat, reddi, cum / is idcirco dari eum sibi desiderasset, quod <civitates>, quarum fines hos saltus continerent, frequenter de iniuriis Cn. Pisonis patris libertorumque et servorum / eius questae essent, atque ob id providendum putaret, ne postea iure meritoque /⁹⁰ soci populi Romani queri possent; item senatum, memorem clementiae suae iustitiaeque <atque> animi magnitudinis, quas virtutes {quas} a maioribus suis accepisset, tum praecipue ab divo Augusto et Ti. Caesare Augusto principibus suis didicisset, / ex bonis Cn. Pisonis patris publicatis aequom humanumque censere, filio eius / Pisoni maiori, de quo nihil esset dictum, qui principis nostri quaestor fuisset, quem /⁹⁵ Germanicus quoque liberalitate sua honorasset, qui complura modestiae / suae posuisset pignora, / ex quibus sperari posset, dissimillimum eum patri suo futurum, donari / nomine principis et senatus bonorum partem dimidiam eumque, cum tanquam beneficio obligaretur, recte atque ordine facturum, si praenomen patris /¹⁰⁰ mutasset; M. etiam Pisoni, quod impunitatem senatus humanitati et moderationi principis sui adensus dandam esse arbitretur, quo facilius / inviolatum

senatus beneficium ad eum pervenire<t>, alteram partem dimi/diam bonorum paternorum dari, ita ut ex omnibus bonis, quae decreto / senatus publicata et concessa iis essent, n(ummum) (decies centena milia) dotis nomine Calpurniae /¹⁰⁵ Cn. Pisonis filiae, item peculi nomine n(ummum) (quadragies centena milia) dare<n>tur. item / placere, uti Cn. Piso pater supra portam Fontinalem quae inaedificasset / iungendarum domum privatarum causa, ea curatores locorum publico/rum iudicandorum tollenda dimolienda curarent. / Quod ad Plancinae causam pertineret, qu<o>i plurima et gravissima crimina /¹¹⁰ obiecta essent, quoniam confiteretur se omnem spem in misericordia{m} / principis nostri et senatus habere, et saepe princeps noster accurateq(ue) ab / eo ordine petierit, ut contentus senatus Cn. Pisonis patris poena uxori r̄eius / sic uti M. filio parceret, et pro Plancina rogatu matris suae deprecatus> s<it> et, / quam ob rem r̄id̄ mater sua impetrari vellet, iustissimas ab ea causas sibi ex/¹¹⁵positas acceperit, senatum arbitrari et Iuliae Aug(ustae), optime de r(e) p(ublica) merita non / partu tantum modo principis nostri, sed etiam multis magnisq(ue) erga cui/usq(ue) ordinis homines beneficis, quae, cum iure meritoq(ue) plurimum posse<t> in eo, quod / a senatu petere deberet, parcissime uteretur eo, et principis nostri summa<e> / erga matrem suam pietati suffragandum indulgendumq(ue) esse remittiq(ue) /¹²⁰ poenam Plancinae placere. Visellio Karo et Sempronio Basso comitibus Cn. / Pisonis patris et omnium malificiorum socis ac ministris, aqua et igne interdicti oportere / ab eo pr(aetore), qui lege{m} maiestatis quaereret, bonaq(ue) eorum ab pr(aetoribus), qui aerario / praeesse<n>t, venire et in aerarium redigi placere. item cum iudic<ar>et senatus / omnium par<en>tium partium pietatem antecessisse Ti. Caesarem Aug(ustum) principem nostrum /¹²⁵ tant̄ r̄i et r̄tam aequali<s> dolor̄ r̄i<s eius iudicis> totiens conspectis, quibus etiam senatus vehementer motus sit, magnopere rogare et petere, ut omnem curam, quam / in duos quondam filios suos partitus erat, ad eum, quem haberet, converteret, / sperareq(ue) senatum eum, qu{p}i supersit, r̄tanto maior̄ r̄i curae dis immortalibus / fore, quanto magis intellegerent, omnem spem futuram paternae pro /¹³⁰ r(e) p(ublica) stationis in uno repos[i]ta<m>, quo nomine debere eum finire dolorem / ac restituere patriae suae non tantum animum, sed etiam voltum, qui / publicae felicitati conveniret; item senatum laudare magnopere Iuliae Aug(ustae) / Drusiq(ue) Caesaris moderationem imitantium principis nostri iustitiam, quos / animadvertere{t} hunc ordinem non maiorem pietatem in Germanicum /¹³⁵ quam aequitatem in servandis integris iudicis suis, donec de causa Cn. Pisonis / patris cognosceretur, praestitisse; ceterorum quoq(ue) contingentium Germanicum / Caesarem necessitudine magnopere probare: Agrippinae, quam senatui memoriam / divi Aug(usti), qu<o>i fuisset probatissima, et viri Germanici, cum quo unica concordia vixisset, et tot pignora edita partu felicissimo eorum, qui superessent, commendare; /¹⁴⁰ itemq(ue) Antoniae Germanici Caesaris matris, quae unum matrimonium Dru/si Germ(anici) patris experta sanctitate morum dignam se divo Aug(usto) tam arta propinquitate exhibuerit; et Liviae sororis Germ(anici) Caesar (is), de qua optime et avia sua et / socer idemq(ue) patruos, princeps noster, iudicaret, quorum iudicis, etiam si non contin/gere{n}t domum eorum, merito gloriari posset, nedum tam coniunctis necessitu/¹⁴⁵dinibus inligata femina; quarum

aeq(ue) et dolor^em fidelissimum et in dolore / moderatione<m> senatum probare; item quod filiorum Germanici puerilis et / praecipue in Nerone{m} Caesare{m} iam etiam iu<v>enis dolor amisso patre tali / itemq(ue) <Ti. Germanici> fratris {Ti} Germ(anici) Caesar(is) non exc^esserit modum probabilem, iudicare sena/tum referendum quidem esse acceptum maxime disciplinae avi ^eorum et /¹⁵⁰ patru*i* et Iuliae Aug(ustae), sed tamen ipsorum quoque nomin^e laudandum existu/mare{t}; item equestris ordinis curam et industriam unic^e senatui probari, / quod fideliter intellexisset, quanta res et quam ad omnium salutem pietatemq(ue) / pertinens ageretur, et quod frequentibus adclamationibus adfectum animi sui / et dolorem de principis nostri filiq(ue) eius iniuris ac pro r(ei) p(ublicae) utilitate testatus sit; /¹⁵⁵ plebem quoq(ue) laudare senatum, quod cum equestr^ri ordine consenserit pietatemq(ue) / suam erga principem nostrum memoriamq(ue) fili eius significaverit, et cum / effusissimis studis ad repraesentandam poenam Cn. Pisonis patris ab semet ipsa / accensa esset, regi tamen exemplo equestris ordinis a principe nostro se passa sit; / item senatum probare eorum militum fidem, quorum animi frustra sollicita/¹⁶⁰ti essent scelere Cn. Pisonis patris, omnesq(ue), qui sub auspiciis et imperio principis / nostri milites essent, quam fidem pietatemq(ue) domui Aug(ustae) p^raesta^rent, eam sperare / perpetuo praestaturos, cum scirent salutem imperi nostri in eius dom^ru^r<s> custo/dia posita(m) esse{t}: senatum arbitrari eorum curae atq(ue) officii esse, ut aput eos ii, / qui quandoq(ue) e^ri^r<s> praessent, plurimum auctoritatis <haberent>, qui fidelissima pietate, /¹⁶⁵ salutare huic urbi imperioq(ue) p(opuli) R(omani) nomen Caesarum coluissent. Et quo facilius / totius actae rei ordo posterorum memoriae tradi posset atque hi scire<nt>, quid et / de singulari moderatione Germ(anici) Caesa(ris) et de sceleribus Cn. Pisonis patris / senatus iudicasset, placere uti oratio, quam recitasset princeps noster, / itemq(ue) haec senatus consulta in {h}aere incisa, quo loco Ti. Caes(ari) Aug(usto) vide/¹⁷⁰retur, ponere<n>tur, item hoc s(enatus) c(onsultum) in cuiusque provinciae celeberruma{e} / urbe eiusque i<n> urbis ipsius celeberrimo loco in aere incisum figere/tur, itemq(ue) hoc s(enatus) c(onsultum) in hibernis cuiusq(ue) legionis at signa figeretur. Censu/erunt. In senatu fuerunt CCCI. Hoc s(enatus) c(onsultum) factum est per relationem solum. / Ti. Caesar Aug(ustus) trib(unicia) potestate XXII manu mea scripsi: velle me h(oc) s(enatus) c(onsultum), quod /¹⁷⁵ e<s>t factum IIII idus Decem(bres) Cotta et Messalla co(n)s(ulibus) referente me scrip(tum) manu Auli q(uaestoris) mei in tabellis XIII, referri in tabulas pub<l>icas.

Prevod

Sklep senata o preiskavi zoper Gneja Pizona St., predložil prokonzul Numerij Vibij Seren. Na 4. dan pred decembrskimi idami¹⁰ na Palatinu, v stebrišču pri Apolonovem templju. Pri zapisu (so bili) prisotni: Mark Valerij Mesalin, Markov sin, iz volilnega okrožja Lemonije, Gaj Atej Kapiton, Lukijev sin, iz volilnega okrožja Anienze, Sekst Pompej, Sekstov sin, iz volilnega okrožja Arnenze, Mark Pompej Prisk, Markov sin, iz volilnega okrožja Teretine, Gaj Aren Gal, Gajev

¹⁰ T.j. 10. decembra; op. prev.

sin, iz volilnega okrožja Galerije; kvestor Lukij Nonij Asprenas, Lukijev sin, iz volilnega krožja Pomptine, kvestor Mark Vinicij, Publijev sin, iz volilnega okrožja Publilije.

Kaj je Tiberij Cezar, sin božanskega Avgusta, najvišji svečenik, ki mu je bila dvaindvajsetkrat potrjena oblast tribuna, trikrat konzul, določen za četrti konzulat, predložil senatu v presojo; kako je bila obravnavana zadeva Gneja Pizona St. in ali je po pravici storil samomor, kako je bila obravnavana zadeva Marka Pizona – pri čemer je dodal, da naj se senatorji spomnijo njegovih prošenj za mladeniča – in kako je bila obravnavana zadeva Plankine, pri kateri je najprej pojasnil svoje zahteve in vzroke zanje, in kaj je senat sklenil glede dveh sodelavcev Gneja Pizona St., Viselija Kara in Sempronija Basa; o teh stvareh je senat sklenil kot sledi.

Senat in rimsko ljudstvo sta pred vsem drugim hvaležna nesmrtnim bogovom, ker niso dovolili, da bi bil zaradi zlonamernih nasvetov Gneja Pizona St. skaljen sedanji mir v državi – od katerega si ni moč želeti ničesar boljšega in ki ga po zaslugi našega vladarja lahko uživamo –; potem pa Tiberiju Cezarju Avgustu, svojemu vladarju, ki je senatu predložil množico dokazov, nujnih za preiskavo resnice. Senat je občudoval njegovo pravičnost in potrpežljivost v tej zadevi, ker ob tem, da so zločini Gneja Pizona St. zelo očitni in je tudi sam sebe kaznoval, ni nič manj želel, da se zadeva razišče, in je vzpodbudil tudi njegove sinove, ko so bili poklicani, da branijo očeta; šel je celo tako daleč, da je ukazal pripeljati v senat tudi tistega, ki še ni bil senator, in je vsem dal možnost nastopiti v korist svojega očeta, svoje matere in Marka Pizona. Dalje, ko je bila zadeva obravnavana več dni s strani tožnikov Gn. Pizona St. in njega samega, ko so bila prebrana pisma in spisi, ki jih je Germanik Cezar napisal Gneju Pizonu St., ko so bile k obravnavi privedene priče iz vseh stanov, takrat je senat presodil, da je bila zmernost in potrpežljivost Germanika Cezarja premagana zaradi divjega značaja Gneja Pizona St. in da zaradi tega umirajoči Germanik, katerega smrt – kot je izpričal tudi sam – je povzročil prav Gnej Pizon St., ni brez razloga zavrnil njegovega prijateljstva. Ta mož je, čeprav bi se moral spomniti, da je bil dodeljen za pomočnika Germaniku Cezarju, ki ga je naš vladar s pooblastilom tega stanu poslal, da bi uredil čezmorske zadeve, ki so zahtevale bodisi prisotnost samega Tiberija Cezarja Avgusta bodisi katerega od obeh njegovih sinov, ravnal tako, da je zanemaril veličanstvo vladarske hiše in tudi javno pravo. Takrat ko je bil dodeljen prokonzulu, in to tistemu, za katerega je bil pred ljudstvo predložen zakon, da ima v vsaki provinci, v katero vstopi, sam večja pooblastila (*imperium*) kot tisti, ki kot prokonzul upravlja tisto provinco, dokler je zagotovljeno, da ima v vsem večjo oblast kot Germanik Cezar le Tiberij Cezar Avgust. Vendar je, ko je bil v provinci Siriji, ravnal tako, kot da bi bilo vse podvrženo njegovi odločitvi in moči, in je, kolikor je bilo to odvisno od njega, podpiral vojno tako z Armenijo kot s Parti, in kljub navodilom našega vladarja in pogostih pisem Germanika Cezarja, ko je bil odsoten, ni hotel Vonona, ki je bil sumljiv kralju Partov, umakniti na bolj oddaljen kraj, da ne bi mogel pobegniti, kar je ta potem tudi storil. Nekaterim izmed pokvarjenih in predrznih Armencev je dovolil, da so govorili z Vononom, ki je želel preko njih zanetiti nemire v Armeniji in bi Vonones, po umoru ali izgonu armenskega kralja, ki ga je Germanik Cezar po volji svojega očeta in senata dal temu ljudstvu za kralja, zavzel to kraljevino. Te stvari je storil, ker ga je Vonones podkupil z velikimi darovi. Ko so bila že vsa zla državljanske vojne pokopana po božji previdnosti božanskega Avgusta in zaradi

vrnin Tiberija Cezarja Avgusta, je poskušal zanetiti državljansko vojno z zahtevo po vrnitvi province Sirije po smrti Germanika Cezarja, ki jo je takrat, ko je bil on še živ, zapustil v najslabšem duhu in z najslabšim zgledom, zaradi česar so se bili rimski vojaki prisiljeni spopasti med sabo. Pri tem je pokazal svojo neizmerno krutost, saj je številne obsodil na smrt brez zaslišanja in ne da bi pridobil mnenje svojih svetovalcev (*consilium*) ter dal križati ne samo vojake brez državljanstva, ampak tudi nekega centuriona, rimskega državljana. Ta mož je pokvaril vojaško disciplino, ki jo je vzpostavil božanski Avgust in jo ohranil Tiberij Cezar Avgust, ne samo z dovoljenjem vojakom, da niso poslušni do tistih, ki so jim nadrejeni, kot je najstarejša navada, temveč tudi tako, da je v svojem imenu dajal darove iz privatne blagajne našega vladarja, zaradi česar so nekatere poimenovali Pizonijanci, druge pa Cezarijanci, kar se mu je zdelo zabavno, počastil pa je tudi tiste, ki so mu bili poslušni potem, ko so že prevzeli tako ime.

Po smrti Germanika Cezarja, za katerim ni žalovalo le rimsko, ampak tudi tuja ljudstva, si je drznil njegovemu najboljšemu in najprizanesljivejšemu očetu poslati obtožilni spis, pri tem pa pozabil ne samo na spoštovanje in naklonjenost, ki bi ju moral izkazati do vladarjevega sina, ampak tudi na človečnost, ki ne dopušča nadaljevati s sovraštvom po smrti, da pa ga je njegova smrt razveselila, je senat uvidel na podlagi naslednjega: ker je sam izvajal nedovoljena žrtvovanja, ker so bile ladje, s katerimi je plul, okrašene, ker je ponovno odprl svetišča nesmrtnih bogov, ki so bila zaprta zaradi neomajne pobožnosti vse rimske države. Dokaz enake drže je bil, da je dal denarno nagrado tistemu, ki mu je prinesel novico o Germanikovi smrti, dokazano pa naj bi bilo tudi, da je pogosto prirejal zabave v tistih dneh, ko je prejel novico o Germanikovi smrti. Senat je menil, da je razžalil *numen* božanskega Avgusta s tem, da mu je odtegnil vsako znamenje časti, ki so bile izkazane njegovemu spominu ali njegovim podobam, postavljenim še preden je bil prištet med bogove.

Zaradi teh stvari je senat menil, da se ni sam podvrgel zasluženi kazni, ampak se je izognil še večji in taki, za katero je spoznal, da bi ga odvrnila od vdanosti in naklonjenosti sodnikov. Tistim kaznim, ki jih je sam izvedel, je senat dodal: da zaradi njegove smrti nihče ne sme pripraviti žalovanj z ženskami po navadi prednikov, kot bi bilo potrebno zanj žalovati, če ne bi bilo tega senatovega sklepa; da je treba odstraniti kipe in portretne maske Gneja Pizona St., brez ozira na to, kje so postavljeni; prav in primerno bodo ravnali tisti, ki so kadar koli pripadali družini Kalpurnijev ali so bili z njo povezani preko svaštva ali sorodstva, če takrat, ko kdo iz tega rodu ali svaštva umre in bi bilo potrebno za njim žalovati, med drugimi podobami prednikov pri žalnem sprevodu ne bodo nosili tudi podobe Gneja Kalpurnija Pizona St. in tudi ne bodo dodali njegove podobe med podobe družine Kalpurnijev; in da se ime Gneja Pizona St. odstrani z napisa pod kipom Germanika Cezarja, ki so mu ga postavili člani bratovščine Avgustalov (*sodales Augustales*) na Marsovem polju poleg oltarja Previdnosti; in da se zaseže vse premoženje Gneja Kalpurnija Pizona razen zemljišča, ki je v Iliriku; kajti sklep senata je bil, da se to zemljišče, ki ga je njegov oče, božanski Avgust, podaril Gneju Pizonu St., vrne našemu vladarju Tiberiju Cezarju Avgustu; vrne naj se mu zato, ker so se skupnosti, ki mejijo na to zemljišče, pogosto pritoževale zaradi krivic Gneja Pizona St. ali njegovih osvobodencev ali sužnjev; menil je, da je treba vnaprej poskrbeti za to, da se pozneje zavezniki rimskega ljudstva

ne bi mogli upravičeno in po pravici pritožiti. Dalje, da je senat, ki se spominja svoje prizanesljivosti, pravičnosti in veličine duha, vrlin, ki se jih je naučil od slavnih prednikov in predvsem od svojih vladarjev božanskega Avgusta in Tiberija Cezarja Avgusta, sklenil, da je pravično in človeško, da se od zaseženega premoženja Gneja Kalpurnija Pizona St., starejšemu sinu Pizona St., o katerem ni bilo (v senatu) rečeno nič in ki je bil kvestor našega vladarja, Germanik pa ga je počastil s svojo svobodoljubnostjo, tistemu, ki je izkazal številna jamstva svoje zmernosti, na podlagi katerih je mogoče upati, da bo ravnal povsem drugače kot njegov oče, da se mu v imenu vladarja in senata podari polovični delež imetja in se s tem beneficijem zaveže, da bo ravnal prav in po pravici, če bo spremenil svoje prenamen,¹¹ ki ga ima po očetu. Marku Pizonu, za katerega je senat menil, da mu v skladu s humanostjo in zmernostjo vladarja mora biti zagotovljena nekaznovanost, da bi kot nekaznovan toliko lažje prejel beneficij, je senat sklenil dati drugo polovico očetove posesti, tako da bi od vsega premoženja, ki je bilo na podlagi senatovega sklepa zaseženo in oddano v najem, 1.000.000 sestercijev bilo kot dota dodeljeno Kalpurniji, hčerki Gneja Pizona in 4.000.000 sestercijev kot njeno osebno imetje. Senat je sklenil, da za stavbe, ki jih je Gnej Pizon St. zgradil nad fontinalskimi vrati z namenom, da bi jih priključil svojim privatnim hišam, prepustijo uradnikom s sodnimi kompetencami nad javnimi stavbami, ki naj poskrbijo, da se jih poruši in odstrani.

Kar zadeva primer Plankine, ki so ji bili očitani številni in težki zločini, je senat sklenil, da se jo oprostí krivde, zato ker je sama odkrito priznala, da polaga vse upanje v usmiljenje našega vladarja in senata in ker je naš vladar pogosto in s posebno skrbnostjo od tega senata zahteval, da se zadovolji s kaznijo za Gneja Pizona St. in prizanese njegovi ženi in Marku Pizonu in ker je za Plankino posredoval na pobudo svoje matere in z njene strani sprejel za to številne najpravičnejše razloge – Julija Avgusta je zaslužna za našo državo, ne samo zaradi rojstva našega vladarja, ampak tudi zaradi številnih in velikih ugodnosti ljudi vseh stanov; čeprav bi imela prav in po pravici največji vpliv na to, kar zahteva od senata, je to izkoristila zelo redko – in ker je potrebno podpreti in ugoditi veliki vdanosti našega vladarja svoji materi.

Senat je sklenil, da je treba kaznovati Viselija Kara in Sempronija Basa, sokrivca in pomočnika pri vseh slabih dejanjih Gn. Pizona St., tisti pretor, ki zaslišuje v procesih zaradi razžalitve njegovega veličanstva, jima mora izreči kazen *aqua et igni interdictio*, njuno posest naj pretorja, ki upravljata z državno blagajno, prodata in izkupiček od prodaje dodata v državno blagajno. Dalje, potem ko je senat presodil, da je naš vladar Tiberij Cezar Avgust presegel vdanost vseh in je tolikokrat videl izraz njegove velike in vedno enake bolečine, zaradi katerega je bil tudi sam globoko ganjen, ga je prosil in od njega zahteval, da vso skrb, ki jo je prej delil med oba sinova, usmeri k temu, ki ga še ima; senat dalje upa tudi, da bo ta, ki je ostal, užival toliko večjo skrb nesmrtnih bogov, kolikor bolj bodo spoznali, da bodo vsi upi njegovega očeta glede stanja v državi v prihodnje preneseni na enega, v njegovem imenu mora nehati žalovati in obnoviti ne samo duha svoje domovine, temveč tudi njen zunanji izgled, kot je to v skladu z javno dobrobitjo. Enako je senat zelo pohvalil zmernost Julije Avguste in Druza Cezarja, ki posnemata našega

11 T.j. ime Gnej; op. prev.

vladarja v pravičnosti, in kar je spoznal naš red, da ta ni pokazal večje vdanosti do Germanika kot pravičnosti v ohranitvi svojih sodb, dokler ni bil zaključen proces proti Gneju Pizonu. Tudi ostalim sorodnikom Germanika Cezarja izreka senat veliko priznanje: Agripini zaradi božanskega Avgusta, ki jo je izredno spoštoval, zaradi Germanika, s katerim je živela v enkratni harmoniji in zaradi številnih še živih otrok, ki so bili rojeni z najsrečnejšim rojstvom; enako izreka senat priznanje tudi Antoniji, materi Germanika Cezarja, ki je izkusila samo eno zakonsko zvezo z Druzom, Germanikovim očetom, in se je s svojo nrvnostjo pokazala vredna tesnega sorodstva z božanskim Avgustom, in Liviji, sestri Germanika Cezarja, o kateri sta najboljše mnenje izrazila njena babica, njen tast in hkrati stric, naš vladar; njuni sodbi bi si po pravici lahko štela v čast tudi, če ne bi pripadala njuni hiši, še toliko bolj pa, ker je kot ženska povezana s tako tesnimi sorodstvenimi vezmi. Senat odobrava njihovo najzvestejšo in najglobljo bolečino, prav tako pa tudi zmernost v bolečini. Senat pripisuje to, da otroška bolečina Germanikovih sinov in predvsem že mladostniška bolečina pri Neronu Cezarju ob izgubi takega očeta, in enako pri Tiberiju Germaniku, bratu Germanika Cezarja, ni prešla meje sprejemljive zmernosti, zlasti disciplini njihovega starega očeta in strica in Julije Avguste. Po mnenju senata je to vredno pohvale tudi v njihovem lastnem imenu. Senat odobrava še posebej tudi skrb in prizadevnost viteškega reda, ki je spoznal, za kako pomembno stvar gre in kako zelo lahko vpliva na dobrobit vseh in predanost (cesarski hiši) in je z aklamacijami izrazil bolečino zaradi krivic, storjenih našemu vladarju in njegovemu sinu, in se opredelil v korist države. Senat se zahvaljuje tudi ljudstvu, ker je soglašalo z viteškim redom, izrazilo vdanost našemu vladarju in spominu na njegovega sina in ker se je takrat, ko se je z nezadržno vnemo samo zavzelo za takojšnje kaznovanje Gneja Pizona St., vendarle po vzoru viteškega reda prepustilo vodenju našega vladarja. Senat hvali tudi zvestobo tistih vojakov, ki so bili po nepotrebnem vznemirjeni zaradi zločinskega ravnanja Gn. Pisona St. Senat upa, da bodo vsi, ki so kot vojaki službovali pod vodstvom in vrhovnim poveljstvom našega vladarja in sedaj izkazujejo zvestobo in vdanost Avgustovi hiši, to izkazovali za vedno, saj vedo, da je varnost našega imperija postavljena pod varstvo te hiše. Senat meni, da je njihova skrb in dolžnost, da bodo pri njih tisti poveljniki imeli največ avtoritete, ki bodo najzvesteje počastili ime cesarjev, ki prinaša zdravje temu mestu in vladavini rimskega ljudstva.

Da bi čim lažje celotno obravnavano zadevo predali spominu prihodnjih rodov in da bi ti vedeli, kaj je razsodil o neprimerljivi zmernosti Germanika Cezarja in o zločinih Gneja Pisona St., je senat sklenil, da se govor našega vladarja in tudi ti senatovi sklepi vklešejo v bronaste plošče in postavijo na mestu, ki ga izbere Tiberij Cezar Avgust; dalje, da se ta v bron vklesani sklep senata javno izpostavi v vsaki provinci v mestu, ki je najbolj obiskano in na najbolj obiskanem kraju tega mesta, dalje da se ta sklep senata postavi v zimskih vojaških taborih vseh legij pri bojnih znamenjih. Tako so sklenili. V senatu je bil 301 senator. Ta sklep senata je bil sprejet že po sami predstavitvi.

Tiberij Cezar Avgust, z 22. tribunsko oblastjo, sem zapisal lastnoročno; želim, da se ta sklep senata, ki je bil na podlagi moje predstavitve sprejet 4. dan pred decembrskimi idami, v letu, ko sta bila konzula Kota in Mesala, napisan z roko mojega kvestorja Avla na štirinajst plošč, prenese v državni arhiv.

Zgradba besedila *Senatus consultum de Gn. Pisone Patre*

Besedilo je mogoče razdeliti na več razdelkov:¹²

1. preskript (v. 1-4)
2. vsebina Tiberijeve predstavitve pred senatom (*relatio*) in obrazec za pripravo senatovega sklepa (v. 4-11)
3. zahvala rimskim bogovom in predvsem Tiberiju, ki je omogočil sodno obravnavo (v. 12-22)
4. opis okoliščin, ki so privedle do obtožbe in obsodbe Gneja Pizona St. (v. 23-70)
5. odločitev senata o štirih točkah *relatio* (v. 71-123):
  - 5.1 kazen za Gn. Pizona St. (v. 71-108)
  - 5.2 vračilo zaseženega premoženja otrokom Gn. Pizona St. (v. 90-105)
  - 5.3 utemeljitev oprostitev Plankine (v. 109-120)
  - 5.4 izrek kazni za Viselija Kara in Sempronija Basa (v. 120-123)
6. zahvale senata:
  - 6.1 pripadnikom *domus Augusta* (v. 123-151):
    - 6.1.1 Tiberiju (v. 123-132)
    - 6.1.2 Juliji Avgusti in Druzu (v. 132-136)
    - 6.1.3 Agripini, Antoniji in Liviji (v. 136-146)
    - 6.1.4 Germanikovim sinovom in Klavdiju (v. 146-151)
  - 6.2 viteškemu redu (v. 151-154),
  - 6.3 rimskemu ljudstvu (v. 155-158)
  - 6.4 vojakom (v. 159-165)
7. odredba senata o objavi senatovega sklepa v Rimu, provincah in vojaških taborih in zaključna formula (v. 165-173)
8. lastnoročni Tiberijev podpis - *subscriptio* (v. 174-176)

TACITOV OPIS DOGODKOV, OBRAVNAVANIH V DOKUMENTU *SENATUS CONSULTUM DE GN. PISONE PATRE*

Izbor odlomkov iz dela Ab excessu divi Augusti P. Cornelii Taciti

Liber secundus

2.43.1. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici sententia componi; nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis, qui sorte aut missu principis obtinerent.

To in kar sem zgoraj omenil o Armeniji, je povedal v senatu in dodal, da lahko

¹² Eck et al., *Senatus consultum*, 123-125.

samo Germanikova modrost pomiri upor na Vzhodu: njegova leta so se iztekala, Druz pa naj še ne bi bil dovolj star. Po sklepu senata so bile Germaniku dodeljene prekomorske province; kamor koli je šel, je imel večjo oblast kot tisti, katerim so bile province dodeljene po žrebu ali po odredbi cesarja.

2.43.2. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat, praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone ...

Tiberij je iz Sirije odpoklical Kretika Silana, ki je bil zaradi zaroke svoje hčerke z Neronom, najstarejšim Germanikovim sinom, z njim v svaštvu, in postavil na čelo province Gneja Pizona, ki je bil nasilnega in neupogljivega značaja, v sebi je imel divjost očeta Pizona...

2.43.4. Nec dubium habebat se delectum, qui Syriae imponeretur ad spes Germanici coercendas.

Tudi ni dvomil o tem, da je bil zato izbran za upravitelja Sirije, da bi ukrotil Germanikove upe.

2.55.3. Exim navigatione celeri per Cycladas et compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur.

Od tam je s hitro plovbo skozi Kikladske otoke po najkrajši morski poti dosegel Germanika pri otoku Rodosu. Ta je dobro vedel, kateri zasledovalci ga skušajo doseči, vendar je ravnal povsem mirno in je, potem ko je prišla nevihta, ki bi Pizona lahko vrgla na čeri, poslal na pomoč troveslače, da bi ga rešil iz nevarnosti, čeprav bi bilo mogoče sovražnikovo smrt pripisati nezgodi.

2.55.5. Et postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur.

Ko je prispel v Sirijo in dosegel legije, je začel s podkupovanjem, dobrikanjem in hujskanjem navadnih vojakov, odstranil je stare centurione in stroge tribune, na njihovo mesto pa postavil svoje varovance in celo ljudi najslabše vrste. Dopuščal je lenobo v taborih, razuzdanost vojakov v mestih, klatenje in razpuščenost po deželi. Tako daleč je prišel s podkupovanjem, da so ga najnižji vojaki imenovali za očeta legij.

2.55.6–7. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. Nota haec Germanico, sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit.

Tudi Plankina ni ostala v okvirih ženske spodobnosti, pač pa se je udeleževala urjenj konjenikov in pehotnih manevrov, glede Agripine in Germanika je vzpodbujala zlonamerne govornice, tako da je bil že celo kateri od boljših vojakov pripravljen ubogati slabe ukaze. Potihoma se je namreč širila govornica, da dogajanje ni v nasprotju s cesarjevo voljo. Germaniku so bile te stvari poznane, vendar pa si je bolj prizadeval priti pred Pizonom v Armenijo.

2.57.1–4. Cunctaque socialia prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere utrumque neglexerat. Cyrrhi demum apud hiberna decumae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur; et erat, ut rettuli, clementior. Sed amici accendendis offensionibus callidi intendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo paucis familiarium adhibitibus sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit, responsum a Pisoni precibus contumacibus; discesseruntque apertis odiis. Post quae rarus in tribunali Caesaris Piso et, si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus.

Vse zadeve glede zaveznikov so bile ugodno urejene, vendar Germanik ni bil zadovoljen zaradi Pizonove ošabnosti. Čeprav mu je bilo ukazano, da povede v Armenijo del legij sam ali da to stori njegov sin, ni storil nič od tega. Končno sta se sestala v Kiru pri zimskem taboru desete legije, oba z zadržanim izrazom; Pizon, da ne bi pokazal strahu, Germanik, da se ne bi zdelo, da grozi. Germanik je bil tudi, kot sem že omenil, bolj blage narave. Toda njegovi prijatelji, ki so bili poslani podžigat ogorčenje, so potvarjali resnico, dodajali izmišljene stvari in na najrazličnejše načine obtoževali samega Pizona, Plankino in njune sinove. Nazadnje je začel Cezar vpričo maloštevilnih zaupnikov z nagovorom, kakršnega porodi zatajena jeza. Pizon je odgovoril s kljubovalnimi prošnjami, razšla sta se z odkritim sovraštvom. Od takrat naprej se je Pizon redko pojavljal na Cezarjevih sodnih obravnavah in če je kdaj bil prisoten, je z očitno srditostjo dajal vedeti, da je nasprotnega mnenja.

2.58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat amicitiam ac foedus memoraturos et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur neu proceres gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus de societate Romanorum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. Datum id non modo precibus Artabani, sed contumelias Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

Medtem so prišli poslanci partskega kralja Artabana. Poslal jih je, da bi spomnili na prijateljstvo in zavezništvo in ponovno ponudili roko prijateljstva; da bi počastil Germanika, bi se z njim želel srečati na bregu Evfrata, medtem pa ga prosi, da naj Vonona ne pusti v Siriji, da ne bi prvake plemen preko poslanev, ki bi bili blizu, podžigal k uporom. Germanik je glede zavezništva med Rimljani in Parti odgovoril velikodušno, glede prihoda kralja in njemu namenjenih časti pa s spoštljivostjo in skromnostjo. Vonones je bil premeščen v Pompejopolu, obmorsko mesto v Kilikiji. To se ni zgodilo samo zaradi Artabanovih prošelj, ampak da bi osramotil Pizona, pri katerem je bil Vonones zaradi številnih ugajanj in darov, s katerimi se je prikupil Plankini, zelo v časteh.

2.68. *Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde [in] Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. Specie venandi omissis maritimis locis avia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur; mox Remmius evocatus, priori custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. Unde maior fides conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.*

Istočasno je Vonones, za katerega sem zapisal, da je bil premeščen v Kilikijo, s podkupovanjem stražarjev skušal pobegniti k Armencem, od tam pa k Albanom in Heniohijcem in h kralju Skitov, svojemu krvnemu sorodniku. S pretvezo, da gre na lov, je zapustil obmorske kraje in se poskušal rešiti v samoto gozdov. Kmalu zatem je na hitrem konju prispel do reke Piram, na kateri so okoliški prebivalci, potem ko so izvedeli o kraljevem begu, porušili mostove; niti po plitvini ni mogel vstopiti v reko. Tako ga je na obrežju reke zajel načelnik konjenice Vibij Fronton. Kmalu zatem ga je Remij, odsluženi vojak, ki je bil prej postavljen za kraljevo stražo, baje zaradi jeze, prebodel z mečem. Zdi se verjetneje, da je bil Vonones ubit, ker je vedel za zločin, in zaradi strahu, da bi ga razkril.

2.69.1–3. *At Germanicus Aegyptio remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem temptabantur. Dein Piso abire Suria statuit. Mox adversa Germanici valitudine detentus, ubi recreatum accepit votaue pro incolunitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam Antiochensium plebem per lictores proturbat. Tum Seleuciam degreditur, opperiens aegritudinem, quae rursus Germanico acciderat.*

Ko se je Germanik vrnil iz Egipta, je izvedel, da je bilo vse, kar je ukazal pri legijah ali v mestih, izničeno ali pa storjeno ravno nasprotno. To je povzročilo velike obtožbe proti Pizonu, toda nič manj bridko ni bilo tisto, kar je sam načrtoval proti Cezarju. Zatem je Pizon sklenil zapustiti Sirijo. Od te namere ga je kmalu odvrnilo poslabšanje Germanikovega zdravja, ko pa je izvedel, da si je opomogel in da morajo biti izpolnjene zaobljube za njegovo ozdravitev, je dal preko liktorjev odstraniti žrtvene živali in priprave za darovanje in razgnati praznično

napravljeno antiohijsko ljudstvo. Nato je odšel v Selevkijo, kjer je čakal na novice o poteku bolezni, ki je ponovno napadla Germanika.

2.70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum accepta. Si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis eventurum? Lenta videri veneficia; festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. Sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. Componit epistulas, quis amicitiam ei renuntiabat; addunt plerique iussum provincia decedere. Nec Piso moratus ultra naves solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset.

Germanik je to sprejel nič manj z jezo kot s strahom: če bo zastražen njegov prag, če bo moral pred očmi sovražnikov umreti, kaj se bo potem zgodilo z njegovo ubogo ženo in z njegovimi mladoletnimi otroki? Pisonu se je zdelo, da strup deluje prepočasi; hiti in pritiska, da bi sam imel provinco in legije. Germanik pa naj še ne bi bil toliko brez moči in tudi plačilo za umor ne sme ostati pri morilcu. Napiše pismo, v katerem mu odpoveduje prijateljstvo. Številni dodajajo, da mu je ukazal tudi, da naj odide iz province. Pizon se ni preveč mudil, odvezal je ladje in plul počasi, da ne bi imel dolge poti nazaj, če bi mu Germanikova smrt odprla možnost vrnitve v Sirijo.

2.71.1–3. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: si fato concederem, iustum mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriae intra iuventam praematuro exitu raperent: nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbissimis dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacrimabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges.

Cezarju se je za kratek čas vzbudilo upanje, nato pa je izčrpan, ko se je približeval njegov konec, takole nagovoril prisotne: če bi umrl zaradi usode, bi bila moja jeza tudi do bogov na mestu, ker so me staršem, otrokom in domovini ugrabili s prezgodnjo smrtjo. Sedaj pa umiram zaradi zločina Pizona in Plankine in v vaših prsih zapuščam svoje zadnje prošnje. Sporočite mojemu očetu in bratu, s kakšnimi krutostmi sem bil pokončan, s kakšnimi zahrbtnostmi obdan bom na najsrამotnejši način zaključil obžalovanja vredno življenje. Če so koga ganili moji upi, če koga gane krvno sorodstvo, če je koga ganila celo zavist do mene, dokler sem še živ, bodo objokovali, da je nekoč uspešnega, ki je v toliko bitkah ušel smrti, doletela smrt zaradi ženske zviijače. Imeli boste priložnost vašo tožbo predstaviti senatu in se sklicevati na zakone.

2.73.2. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentis occidisse: sed hunc mitem

erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere.

Oba [nam. Aleksander in Germanik] sta bila lepa po zunanjem izgledu in plemenitega rodu, stara ne veliko čez trideset let, zaradi zahrbtnosti svojih ljudi ubita v tuji deželi. A ta je bil blag do prijateljev, zmeren v uživanju, sklenil je samo eno zakonsko zvezo in živel z zakonitimi otroci, bil je tudi junak v bitkah, čeprav ne tak kot oni in so ga drugi ovirali, da bi podjarmil Germanijo, ki so jo pretresale tolike zmage.

2.73.4. Corpus, antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur; praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretantur.

Njegovo truplo je bilo pred sežigom razkrito na forumu v Antiohiji, ki je bila izbrana za pogrebne svečanosti. Ni znano, ali je kazal znake zastrupitve; kajti tako kot so eni nagnjeni k sočutju z Germanikom in vnaprejšnji sumničavosti, drugi pa bolj naklonjeni Pizonu, tako tudi stvari razlagajo drugače.

2.75.2. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto caedit victimas, adit tempia, neque ipse gaudium moderans et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

Medtem je Pizon pri otoku Kosu prejel novico, da je Germanik umrl. Ko je za to izvedel, se je obnašal povsem neprimerno, žrtvoval je živali, obiskoval tempelje, niti svojega veselja ni znal krotiti. Še bolj nesramno se je vedla Plankina, ki je žalovala zaradi umrle sestre in je tedaj prvič oblekla bolj navadna oblačila.

2.76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et vacuum. Igitur quid agendum consultant M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexplabile admissum, neque suspiciones inbecillas aut inania famae pertimescenda. Discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena; et ademptione provinciae satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio civile bellum incipit; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

K njemu so prihajali centurioni in ga opominjali, da so mu legije na voljo, vrne naj se v provinco, ki mu je bila odvzeta po krivici in je sedaj brez vodje. Ko je tako premišljeval, kaj na stori, mu je sin Mark Pizon svetoval, naj pohiti v Rim, saj doslej ni storil še ničesar, kar ne bi bilo mogoče popraviti, naj se tudi ne ustraši slaboumnih sumničenj in neutemeljenih govoric. Nasprotovanja z Germanikom so morda vredna sovraštva, ne pa kazni, z odvzemom province pa je bilo zadoščeno nasprotnikom. Če bi se vrnil v provinco in se mu bo Sentij postavil nasproti, se bo začela državljanska vojna; takrat na njegovi strani ne bodo

ostali centurioni in vojaki, ki se spominjajo svojega nekdanjega poveljnika in bo prevladala zakoreninjena naklonjenost do cesarjev.

2.77.1. *Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disseruit utendum eventu: Pisonem, non Sentium Suriae praepositum; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas ...*

Domicij Celer, eden izmed njegovih najzvestejših prijateljev, pa je nasprotno povedal, da je treba izkoristiti trenutni položaj. Na čelo Sirije je bil postavljen Pizon in ne Sentij, njemu so bile predane butare, pretorska pooblastila in legije ...

2.78. *Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide, qua tenuerit repetivisse. Simul Domitium inpositum triremi vitare litorum oram praeterque insulas alto mari pergere in Suriam iubet. Concurrentes desertores per manipulos conponit, armat lixas traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.*

Brez velikega napora se je Pizon, ki je bil nagnjen k srditim dejanjem, dal pregovoriti in je poslal Tiberiju pismo, v katerem je Germanika obtožil pretirane razsipnosti in ošabnega vedenja; izgnal naj bi ga, da bi naredil prostor za prevratne stvari, on pa je prevzel skrb za vojsko z enako zvestobo kot prej. Istočasno je ukazal Domiciju, da na čelu troveslače pohiti v Sirijo in se izogiba obali in otokom. Iz vojaških prebežnikov, ki so se zgrinjali k njemu, je sestavil maniple, oborožil je tudi tiste, ki so se ukvarjali le s trgovanjem, in zajel vojake, ki so bili poslani v Sirijo, potem ko je do kopnega privedel njihove ladje. Malim kilikijskim kraljem je pisal, da naj ga podprejo s pomožnimi enotami, tudi mladi Pizon si je prizadeval za priprave na spopad, čeprav je to vojno prej odklanjal.

2.79.1. *... Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixisset.*

... Mars Vibij je sporočil Pizonu, da naj pride v Rim na zagovor. Ta mu je posmehljivo odgovoril, da bo prišel takrat, ko bo pretor, ki preiskuje zadevo glede zastrupitve, obtožencu in tožnikom določil dan.

2.79.2–3. *... id Sentius Pisoni per litteras aperit monetque, ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. Quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti ...*

... o tem je Sentij poročal Pizonu v pismu in ga opomnil, da naj ne poskuša zavzeti tabora s podkupljivci in province z vojno. Sklical je vse, ki se spominjajo

Germanika in za katere je izvedel, da so proti njegovim sovražnikom, jim ponovno predstavil veličino cesarja in da državi grozi orožje...

2.80.2. *Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente.*

Zagotavljal je, da njega, cesarjevega legata, kliče provinca, ki mu jo je dodelil, in ga pri tem ne ovirajo legije, saj je vendar prišel na njihov poziv, temveč Sentij, ki svoje sovraštvo prikriva z obtožbami lažnih zločinov.

2.81.1. *Interim Piso classem haud procul opperientem adpugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris modo semet adflitando, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis [vocans] sextae signum ad eum transtulerit.*

Medtem je Pizon zaman poskušal napasti ladjevje, ki je bilo nedaleč stran. Nato se je vrnil in se pred obzidjem trkal po prsih, tako da je klical posameznike po imenu, obljubljal nagrade, poskušal zanetiti upor in jih tako razvnel, da mu je praporščak izročil bojno znamenje šeste legije.

2.82.1. *... ideo nimirum in extremas terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones.*

... da naj bi bil zato bil poslan v oddaljene dežele, da bi provinca pripadla Pizonu; to naj bi bil predmet tajnih pogovorov Avguste s Plankino.

Liber tertius

3.2.2–3. *Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistratum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere disiecti et, ut cuique libitum, flentes; aberat quippe adulatio gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.*

Druz jim je šel nasproti do Teracine, skupaj z bratom Klavdijem in Germanikovimi otroci, ki so bili v mestu. Konzula Mark Valerij in Mark Avrelj – že sta bila namreč nastopila službo –, senat in velik del ljudstva so napolnili cesto, povsem brez reda in v joku, kolikor je bilo komu do tega. Prilizovanja tukaj ni bilo, vsi so nameč vedeli, da je Tiberij komajda skrival, da se veseli Germanikove smrti.

3.3. *Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint, seu*

valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non tolerabit. Facilius crediderim <a> Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

Tiberij in Avgusta se nista pojavljala v javnosti, menila sta, da je javno žalovati pod njuno častjo, ali pa zato, da ne bi bilo očem vseh, ki bi ju opazovali, očitno, da je njuno žalovanje lažno. O materi Antoniji ne najdem niti pri piscih zgodovine niti v dnevnih zapiskih, da bi imela pri svečanostih kako pomembnejšo vlogo, medtem ko so bili poleg Agripine, Druza in Klavdija tudi drugi krvni sorodniki navedeni poimensko, bodisi da je bilo to zaradi zdravstvenega stanja, ki bi jo pri tem oviralo, ali pa tega ni zmogla zaradi velikega žalovanja. Prej bi verjel, da sta jo pri tem ovirala Tiberij in Avgusta, ki nista zapustila svoje hiše, da bi se zdelo, da gre za enako žalovanje in da zgledu matere sledita tudi babica in stric.

3.4.2. Nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent versique ad caelum ac deos integram illi subolem ac sperstitem iniquorum precarentur.

Nič ni prizadelo Tiberija bolj kot naklonjenost ljudstva do Agripine. Bila naj bi okras domovine, samo ona je še Avgustove krvi; imenovali so jo edini preostali okras starih časov, obrnjeni proti nebu in bogovom so prosili za nedotaknjenost njenega potomstva, ki naj prestane vse krivice.

3.6. Gnarum id Tiberio fuit, utque premeret vulgi sermones, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. Idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur. Non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum et ex maerore solacia, sed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, rem publicam aeternam esse. Proin repeterent sollemnia, et quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

Tiberiju to ni bilo neznano; da bi utišal govornice med ljudstvom, je izdal edikt; mnogi slavni Rimljani naj bi umrli v službi državi, še nihče pa ni bil slavljen s tako vnetim hrepenenjem. To je njemu in vsem v čast, v kolikor se ohrani zmernost. Kajti ni vse primerno najodličnejšim možem ali vladajočemu ljudstvu, kar je primerno za običajne rodbine ali za manjše skupnosti. Sedanja bolečini pritiče žalovanje, iz žalovanja pa pride tolažba. Sedaj naj bi bil čas, da se duh okrepi, kot sta nekoč božanski Julij po smrti edine hčerke in božanski Avgust po smrti obeh vnukov, znala odgnati žalost. Na starih primerih ni potrebno kazati, kolikokrat je rimsko ljudstvo s stanovitnostjo preneslo poraz svojih vojsk, smrt vojskovodij,

popolno izumrtje celotnih odličnih družin. Vodilni možje so umrljivi, država pa je večna. Zato se morajo vrniti k običajnemu življenju in, ker so se približevale megalezjske igre, tudi k veselju.

3.8.2. Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget.

Ker je Tiberij hotel pokazati, da gre za pravično sojenje, je prijazno sprejel mladeniča in ga obdaril na enak način, kot je ponavadi obdaroval sinove plemiških družin.

3.9.3. Fuit inter inritamenta invidiae domus foro imminens festa ornatu conviviumque et epulae, et celebritate loci nihil occultum.

Med tem, kar je dodatno podžigalo ogorčenje, je bilo dejstvo, da je bila hiša, ki leži tik ob forumu, praznično okrašena, v njej pa vse pripravljeno za gostije in pojedine; ker je bil ta kraj vsem na očeh, ni nič ostalo skrito.

3.10.4–6. ... contra Tiberium spernendis rumoribus validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

[Pizon je menil], da bo Tiberij dovolj trden, da se ne bo oziral na govorice, in da je vpleten v seznanjenost matere o zaroti. Resnico je lažje ločiti od vnaprej sprejetih obtožb s pomočjo enega sodnika, sovraštvo in zavist pa prideta do veljave, če jih je več. Tiberij se je zavedal, kako težavna je preiskava zanj in kakšen glas se o njem razširja, zato je poklical nekaj najzvestejših prijateljev, poslušal grožnje tožnikov in prošnje obtoženca in celoten proces prepustil senatu.

3.11.2. Post quae reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti iisque diversa excusantibus M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere ...

Potem ko je [nam. Pizon] zaprosil L. Aruntija, P. Vinicija, Azinija Gala, Ajsernija Marcela in Seksta Pompeja, da bi ga zagovarjali, in so ti z različnimi izgovori to odklonili, so zanj nastopili M. Lepid, L. Pizon in Livinej Regul.

3.12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento. Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem administrandis. Illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. 'Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, otero saepnamque a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar;

sin facinus in cuiuscumque mortalium nece vindicandum detegitur vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis adfucite. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores. Quorum ego nimis studiis iure suscenseo. nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum semperque deflebo, sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit, vosque oro, ne, quia dolori meo causa conexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. Si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur: cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.

Na dan seje senata je imel Cezar spravljev govor. Pizon naj bi bil legat in prijatelj njegovega očeta, sam pa naj bi ga na predlog senata dal za pomočnika Germaniku, da bi uredil razmere na Vzhodu. Ali je tam zaradi ključovalnosti in preprirov vznemiril mladeniča in se razveselil njegove smrti in ali je ta umrl zaradi zločina, je treba razsoditi povsem trezno. »Kajti če je legat presešel omejitve svojih službenih pristojnosti, če je opustil vdanost do vladarja in se veselil njegove smrti in moje žalosti, ga bom sovražil in odstranil iz svoje hiše in ne bom maščeval osebnih sovraštov z močjo cesarja. Če pa bo razkrit zločin, da je bil kdorkoli umorjen, potem morate poskrbeti, da bodo Germanikovi otroci in da bomo mi – starši –, prejeli pravično tolažbo. Podobno razmislite tudi o tem, ali je Pizon ravnal z vojsko zarotniško in prevratno, ali je zaradi pohlepa iskal usluge vojakov, da bi si z orožjem povrnil provinco, ali pa tožniki razširjajo s tem v zvezi laži. Zaradi njihove prevelike vneme se potem po pravici jezim. Kajti zakaj je bilo potrebno razgaliti truplo in dopustiti ljudstvu, da si ga je ogledovalo, zakaj je bilo potrebno celo v tujih deželah razširjati, da je bil zastrupljen, če je to še povsem negotovo in šele potrebno preiskave? Za svojim sinom jočem in ga bom vedno objokoval, a tudi obtoženega ne oviram, da ne bi predstavil vsega, s čimer bi lahko podkrepil svojo nedolžnost in pokazal, ali se ni morda zgodila kaka krivica tudi s strani Germanika. Prosim vas, da nimate očitanih zločinov za že dokazane zgolj zato, ker je primer povezan z mojo bolečino. Če je kdo izmed vas njegov zaščitnik zaradi krvnega sorodstva ali osebne zvestobe, naj, kolikor more, s svojo govorniško spretnostjo in skrbjo pomaga obtoženemu. K enakemu ravnanju in enaki vztrajnosti vzpodbujam tudi tožnike. Samo v tem bomo nad zakoni ugodili Germaniku, da bo preiskava o njegovi smrti potekala raje v kuriji kot na forumu, raje pred senatom kot pred sodniki, ostalo naj se obravnava z enako preudarnostjo. Nihče se naj ne ozira na Druzove solze ali na mojo žalost, tudi če bodo proti nam izrečeni kakšni lažni očitki.«

3.13. Exin biduum criminibus obiciendis statuitur, utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque habitam Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obicere odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque conrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum.

Potem se določita dva dneva za predstavitev obtožb, da bi imel po preteku šestih dni obtoženec tri dni za obrambo. Tedaj je Fulkinij začel s starimi očitki in puhlicami, da so Španijo upravljali častihlepno in grabežljivo. To ne bi bilo – tudi če bi bilo dokazano –, obtoženemu niti v korist niti v škodo, v kolikor bi ga opralo krivde njegovo ravnanje v zadnjem času, in če bi bil obtožen večjih zločinov, obramba ne bi mogla doseči oprostivte. Potem so Servej, Veranij in Vitelij z enako prizadevnostjo, Vitelij pa tudi z veliko govorniško spretnostjo obtožili Pizona, da je zaradi sovraštva do Germanika in zaradi želje po prevratu, s tem da je dovoljeval razpuščenost in slabo ravnanje z zavezniki, podkupil nižje vojake, tako da so ga tisti najnižji poimenovali za očeta legij. Prav nasprotno pa je besnel proti vsem dobrim, še najbolj proti Germanikovim spremljevalcem in prijateljem. Naposled ga je ubil z zaobljubami in strupom. Govoril je tudi o svetih zadevah, o brezbožnih žrtvovanjih njega samega in Plankine, kako je izzval državo k orožju, in da je bil lahko kot obtoženec poklican na odgovornost šele potem, ko je bil premagan v bitki.

3.14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cui<que> obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat. Solum veneni crimen visus est diluisse, quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. Quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. ** scripsissent exostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset, effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac divellebant, ni iussu principis protectae repositaeque forent. Igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

Pri vseh obtožbah razen pri eni je bila obramba zaskrbljena. Kajti ni mogel tajiti, da si je s podkupovanjem pridobil naklonjenost vojakov in da je provinco prepustil

najslabšim, niti da je bil žaljiv do vrhovnega poveljnika. Le pri zločinu zastrupitve se je zdelo, da je obtožbe ovrgel. Teh namreč ni uspelo podkrepiti tožnikom, ki so trdili, da je pri gostiji, ki jo je pripravil Germanik, Pizon sedel nad njim in mu dodal strup v hrano. Kajti neumno se je zdelo verjeti, da bi si drznil to narediti med tujimi služabniki in ob prisotnosti tolikih in celo vpričo samega Germanika. Obtoženi je tudi pozival, da naj z mučenjem izprašajo sužnje in služabnike. Glede drugih zadev so bili sodniki neizprosni, na eni strani cesar zato, ker je v provinci izbruhnila vojna, po drugi strani pa senat, ki ni nikoli zares verjel, da Germanik ni bil ubit z zvijačo ... <tožniki so zahtevali,> da bi prebrali pisma, kar sta zavrnila tako Tiberij kot Pizon. Istočasno so se slišali glasovi ljudstva izpred kurije, češ da ne bodo dopustili, da bi se izognil senatovi sodbi. Njegove podobe so nosili proti Gemonijskim stopnicam in bi jih raztrgali, če jih ne bi na cesarjev ukaz zaščitili in postavili nazaj. Dali so ga v nosila in odvedli v spremstvu tribuna pretorijanske kohorte; ob različnih govoricah – da mu sledi skrbnik njegovega zdravja ali izvršitelj smrtne kazni.

3.15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia, eoque ambiguum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat; ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. Quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursus ingreditur; redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpeusus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. Relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit, tum solita curando corpori exsequitur. Dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit, et coepta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

Plankina je bila enako osovražena, a bolj priljubljena, negotovo je bilo, koliko bi lahko cesar deloval proti njej. Dokler je še obstajalo upanje za Pizona, je zagotavljala, da si bo z njim delila kakršnokoli usodo, če bo prišlo tako daleč, ga bo spremljala tudi v smrt. Ko pa je bila zaradi tajnih prošenj Avguste pomiloščena, se je postopoma začela oddaljevati od moža in začela s svojo lastno obrambo. Obtoženi je spoznal, da je zanj to pogubno, in tehtal, ali naj še karkoli poskusi. Na vzpodbudo sinov je zbral pogum in ponovno stopil pred senat. Ko je bila obtožba ponovljena in je bilo slišati pozive senatorjev, ko je spoznal, da je vse proti njemu in sovražno, se ni ničesar prestrašil bolj kot tega, da je bil Tiberij neusmiljen, ravnodušen, neomajen in malobeseden, da ga ne bi premagalo kako čustvo. Prinesli so ga domov, videti je bilo, da premišljuje o obrambi za naslednji dan, nekaj si je zapisal, zapečatil in izročil svojemu osvobodjencu, potem pa se predal običajni telesni negi. Po preteku večjega dela noči, ko je iz spalnice odšla žena, je ukazal zapreti vrata, ob prvi dnevni svetlobi so ga našli s prebodenim vratom, na tleh pa je ležal meč.

3.16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos eius dicitavisse litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum promere apud patres principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte extinctum, verum inmisso percussore. Quorum neutrum adseveraverim; neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum <conquestus Cn. Pisonem vocari iubet> crebrisque interrogationibus exquirat, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente recitat codicillos a Pisonem in hunc ferme modum compositos: 'Conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam focus est, deos immortales testar vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro, liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repetere Syriam dehortatus est. Atque utinam ego potius filio iuveni, quam ille patri seni cessisset. Eo inpensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus, quondam divo Augusto parenti tuo probatus et tibi amicus, nec quicquam post haec rogaturus salutem infelicis filii rogo.' De Plancina nihil addidit.

Spominjam se, kako sem starejše slišal govoriti, da so v Pizonovih rokah večkrat videli dokument, ki ga sam ni nikoli razkril, prijateljem pa je zagotavljal, da vsebuje pismo z navodili glede Germanika, in da je bil, če ga ne bi bil izigral Sejan s praznimi obljubami, odločen predstaviti ga senatorjem in prisiliti cesarja k zagovoru. Govorili so tudi, da se ni ubil sam, temveč da naj bi v ta namen nekoga poslali k njemu domov. Ničesar od tega ne morem z gotovostjo potrditi, nisem pa hotel zamolčati tega, kar so pripovedovali ljudje, ki so bili v moji mladosti še živi. Cesar je z izrazom žalosti v senatu potožil, da je Pizon izbral smrt, ki kaže na njegovo krivdo. Ukazal je poklicati Marka Pizona in s pomočjo dolgotrajnega zasliševanja skušal izvedeti, kaj je Pizon počel zadnji dan in zadnjo noč. Ta je odgovarjal večinoma preudarno, včasih pa tudi bolj nepremišljeno ter prebral Pizonovo sporočilo, sestavljeno približno takole: »Zaradi zarote sovražnikov in krivde lažnega zločina sem bil odstranjen, ker ni več prostora za resnico in mojo nedolžnost, prisegam pri nesmrtnih bogovih, da sem živel zvest tebi, Cezar, in da sem tvoji materi služil enako vdano. Prosim vaju, da poskrbita za moje otroke; Gnej Pizon ni povezan z nobeno mojih zadev, saj je bil ves čas v Rimu, Mark Pizon pa mi je odsvetoval vrnitev v Sirijo. O da bi raje poslušal mladega sina, kot pa da se je slednji uklonil ostarelemu očetu! Zato toliko bolj prosim, da ne bi bil nedolžni kaznovan zaradi moje zmote. Petinštirideset let sem vdano služil, kot kolega v konzulatu, od tvojega očeta spoštovan in tvoj prijatelj, ki te ne bom ničesar več prosil, prosim za rešitev mojega nesrečnega sina.« Ničesar pa ni dodal v zvezi s Plankino.

3.17. Post quae Tiberius adulescentem crimine civilis belli purgavit, patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare, simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio

disseruit, matris preces obtendens, in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas aviae, interfetricem nepotis aspicere adloqui, eripere senatui. Quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab imperatore et Augusta defensam Plancinam. Proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimae domus exsatiaret. Biduum super hac imagine cognitionis absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Caesare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit, partem bonorum publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate et accepto quinquagies sestertio in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae.

Nato je Tiberij mladeniča opral obtožb, češ da je povzročil državljansko vojno, kajti šlo naj bi za očetov ukaz, zato se krivda ne more prenesti na sina. Obenem je potožil nad težko usodo plemenite hiše in njega samega, čeprav ga je slednja doletela do neke mere po pravici. O Plankini je govoril obtožujoče in s sramom, a pri tem omenjal prošnje svoje matere, nad katero so se najodličnejši na skrivem vse bolj zgražali. To naj bi bila torej babičina pravica, da gleda vnukovo morilko, jo nagovarja in jemlje senatu. Kar vsem državljanom zagotavljajo zakoni, tega Germanik ni bil deležen. Vitelijev in Vernajev glas je objokoval Cezarja, cesar in Avgusta sta branila Plankino. Zato naj strup in svoje umetnosti, ki jih tako uspešno uporablja, obrne proti Agripini, proti njenim otrokom, odlično babico in strica pa naj nasiti s krvjo najbolj obžalovanja vredne družine. Za preiskavo te vrste so potrošili še dva dneva, pri čemer je Tiberij pritiskal na Pizonove otroke, naj zaščitijo mater. In ko so tožniki in priče, kot da bi med sabo tekmovali, nastopali z govori, ne da bi kdo ugovarjal, je usmiljenje raslo bolj kot sovraštvo. Prvi je bil zaprošen za mnenje konzul Avrelij Kota (kajti ko je govoril cesar, je moral tudi on opraviti dolžnost), ki je predlagal, naj se Pizonovo ime izbriše iz koledarja, naj se del njegovega imetja proda na dražbi, del pa dodeli sinu Gneju Pizonu, ki mora spremeniti svoj prenamen; Marku Pizonu naj se odvzamejo senatorske časti, prejme naj pet milijonov sestercijev in za deset let naj bo izgnan; Plankini naj se po zaslugi Avgustinega posredovanja oprosti.

3.18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iulli Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent; et M. Pisonem ignominiae exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram ultioni statuendam censuissent, prohibuit, ab externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas omiseratque Claudii mentionem. Et Messalinum quidem L. Asprenas

senatu coram percunctatus est, an prudens praeterisset, ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolveo, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. Quippe fama spe veneratione potius omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

Veliko teh predlogov je cesar ublažil. Pizonovo ime naj se ne izbriše iz koledarja, saj sta ostali tudi imeni Marka Antonija, ki je z domovino začel vojno, in Julija Antonija, ki je bil razžalil Avgustovo hišo. Marka Pizona je izvzel iz postopka odvzema časti in mu dovolil prevzeti očetovo posest, dovolj je stanovitven, kot sem že večkrat omenil, v denarnih zadevah, tedaj pa tudi bolj spravljiv zaradi sramu, ker je bila Plankina oproščena. Ko je Valerij Mesalin predlagal, naj se v templju Marsa Maščevalca postavi zlat kip, Kajkina Sever pa oltar Maščevanja, je to preprečil, rekoč, da se take stvari posveča samo zaradi zunanjih vojn, medtem ko je domače nesreče treba skrivati v žalosti. Mesalin je dodal, da se je treba Tiberiju, Avgusti, Antoniji, Agripin in Druzuz zahvaliti za maščevanje Germanika, pri tem pa ni omenil Klavdija. In potem ko je L. Asprenas Mesalina vpričo senata vprašal, ali ga namenona ni omenil, je bilo dopisano tudi Klavdijevo ime. Meni pa se zdi, več ko premišljujem o sedanjosti in preteklosti, da je vse človeško igra usode; kajti ugled, upanje, čaščenje je vse druge prej določalo za vodenje imperija kot tistega, ki ga je usoda kot bodočega vladarja skrivala pred javnostjo.

ZGODOVINSKI OKVIR – GLAVNA AKTERJA IN DOGODKI PO GERMANIKOVI SMRTI

Gnej Kalpurnij Pizon, rojen ok. l. 42 v aristokratski družini plebejskega izvora¹³ – njegov oče je bil pristaš Pompejeve stranke, pod Avgustom pa je postal konzul v kriznem letu 23 pr. n. št. (gl. Tac., *Ann.* 2.43.2) –, je pred namestništvom v Siriji (17–19) opravil več magistratur v Rimu in provincah;¹⁴ bil je *tresvir monetalis* (ok. 23/22 pr. n. št.), konzul l. 7 pr. n. št. skupaj s Tiberijem, namestnik v Afriki (nekje med letoma 6/5 pr. n. št. in 3 po n. št.) in Španiji (9/10 po n. št.). Bil je osebni prijatelj Avgusta (Tac., *Ann.* 3.12.1) in Tiberija (Tac., *Ann.* 3.16.4), še pred namestništvom v Afriki najvišji svečenik (*pontifex*), od l. 14 n. št. pa član kolegija *sodales Augustales*. V tej vlogi, morda celo kot predstojnik (*magister*), je, najverjetneje okrog l. 17, dal na Marsovem polju pri oltarju Previdnosti postaviti Germaniku častni kip, s katerega naj bi po sklepu senata izbrisali njegovo ime (SC, v. 82–84). Leta 17 ga je Tiberij imenoval za legata v Siriji (Tac., *Ann.* 2.43.2, Svet., *Tib.* 52.3).

¹³ Za gens *Calpurnia* gl. *PIR*² II 47-78, št. 240-334 (*Stemma Pisonum* med str. 54 in 55); Syme, *Augustan Aristocracy*, 329–345, 367–381 in pass.; Löbl-Hofman, *Die Calpurnier*.

¹⁴ Za njegovo kariero gl. *PIR*² II 58-61, št. 287; Shotter, »Cnaeus Calpurnius Piso«; Syme, *Augustan Aristocracy*, 367–375; Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 228–231; Eck et al., *Das senatus consultum*, 71–77; Eck, »C. Piso, Cn.«, 946–947.

Nero Klavdij Druz Germanik,¹⁵ rojen 24. maja 15 pr. n. št. (Svet., *Kalig.* 1.1), je bil sin Nerona Klavdija Druza in Antonije, vnuk Livije Avguste in Marka Antonija, Tiberijev nečak in od l. 4 pr. n. št. adoptivni sin, (dalnji) nečak Avgusta, Klavdijev brat in oče Kaligule. Po Tiberijevi adopciji (Svet., *Tib.* 15.2; Tac., *Ann.* 1.3.5; Kasij Dion 55.13.2) se je imenoval Gaj Julij Cezar Germanik. Bil je poročen z Avgustovo vnukinjo Vipsanijo Agripino, v tem zakonu se je rodilo 9 otrok (Svet., *Kalig.* 7; gl. tudi SC v. 139). Bil je član več svečeniških kolegijev, kolegija avgurov, arvalske bratovščine (*frater Arvalis*), *flamen Augustalis* (Tac., *Ann.* 2.83.1) in član kolegija *sodales Augustales* (Tac., *Ann.* 1,54.1; gl. tudi SC, v. 83–84). Leta 7 je postal kvestor. Med letoma 7 in 9 je poveljeval v Iliriku (morda kot *leg. Aug. pro praetore*), prejel *ornamenta praetoria* in *ornamenta triumphalia* in različne pravice. Leta 11 je poveljeval v Germaniji, l. 12 je v Rimu opravljal konzulat (Kasij Dion, 56.26.1), na začetku l. 13 je z *imperium proconsulare* prevzel poveljstvo nad renskima armadama in nad galskimi provincami (*tres Galliae*). Leta 14 je nadzoroval izvajanje cenzusa v galskih provincah (Tac., *Ann.* 1.31.2. in 1.33.1), v Belgiki je izvedel za Avgustovo smrt (14. avgusta) in takoj prisegel zvestobo Tiberiju (Tac., *Ann.* 1.34.1). V letih 14–16 se je bojeval v Germaniji, kjer se je zelo izkazal, vendar ga je Tiberij, potem ko je spoznal nesmiselnost napadalnih operacij, odpoklical, po Tacitovem prepričanju iz nevoščljivosti ob velikih vojaških zmagah (Tac., *Ann.* 2.26.2–8). Triumf je slavil 26. maja 17 (Tac., *Ann.* 2.41.2).¹⁶ Imenovan je bil za konzula za l. 18 in prejel *imperium proconsulare maius* nad vzhodnimi provincami, Pizon pa je bil imenovan za njegovega pomočnika (*adiutor*; SC 49–51; Tac., *Ann.* 3, 12. 1). Jeseni 17 se je skupaj z ženo Agripino in sinom Kaligulo odpravil na vzhod. Po srečanju z Druzom Ml. v Dalmaciji je 1. jan. 18 nastopil svoj drugi konzulat v Nikopolu (*Nikopolis*) v Ahaji in obiskal nekatere kraje v Grčiji, Trakiji, ob obali Črnega morja in v Mali Aziji, med drugim tudi Apolonovo preročišče v Kolofonu, ki naj bi mu napovedal zgodnjo smrt (Tac., *Ann.* 2.53.1–54.2). V Armeniji je postavil na prestol Rimu naklonjenega kralja (Tac., *Ann.* 2.56.2), nato je Komageno in Kapadokijo uredil kot prokuratorski provinci (Kasij Dion 57.17.7; Tac., *Ann.* 2.56.3–4) in skupaj z Druzom prejel *ovatio* (Tac., *Ann.* 2.64.1).

Po prihodu v Sirijo se je okreplil konflikt med njim in Pizonom (Tac., *Ann.* 2.57). Zgodaj l. 19 se je Germanik odpravil na daljše potovanje v Egipt in se jeseni vrnil v Sirijo. Ob ponovni zaostritvi konflikta s Pizonom (Tac., *Ann.* 2.69.1; Svet., *Kalig.* 3.3) je težko zbolel, mu odpovedal prijateljstvo in razglasil, da sta ga on in njegova žena Munacija Plankina zastрупila (SC v. 28–29; Tac., *Ann.* 2.71.1). 10. oktobra 19 je umrl (Tac., *Ann.* 2.72.2), na forumu v Antiohiji so njegovo truplo sežgali (Tac., *Ann.* 2.73.4), pepel pa je žena Agripina spomladi 20 pripeljala v Rim, kjer so ga položili v Avgustov

¹⁵ Gl. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, 79–82 z lit.

¹⁶ Vidman, *Fasti Ostienses*, 12.33.

mavzolej (Tac., *Ann.* 3.4.1). Vsesplošno žalovanje (Tac., *Ann.* 2.82; Svet., Kalig. 5.6) je trajalo od 8. decembra l. 19 do konca marca ali začetka aprila l. 20, ko je Tiberij razglasil edikt, v katerem je pozval prebivalstvo h koncu žalovanja in pripravam na megalezijske igre (4. aprila; Tac., *Ann.* 3.6). 16. decembra 19 je bila senatova seja o časteh za Germanika (*de supremis honoribus Germanici*), o čemer poleg Tacita (Tac., *Ann.* 2.83)¹⁷ poročajo tudi ohranjeni napisi na bronastih ploščah.¹⁸

Pizon je skupaj z ženo Munacijo Plankino malo pred Germanikovo smrtjo zapustil Sirijo (Tac., *Ann.* 2.70.2; Svet., *Kalig.* 3.3), kamor se je po njegovi smrti ponovno odpravil, da bi jo spet prevzel v svoje roke (Tac., *Ann.* 2.76–79; 3.12–14; SC, 45–48). Iz ubežnikov in zajetih vojakov je sestavil vojsko (Tac., *Ann.* 78), se ob obalah Likije in Pamfilije srečal z ladjevjem, s katerim je potovala Agripina (Tac., *Ann.* 79), in zasedel utrdbo Kelenderis v Kilikiji, pred katero so se v nadaljevanju njegove enote spopadle z vojsko upravitelja Sirije Gneja Sentija Saturnina (Tac., *Ann.* 2.80). Bil je premagan in zatem dlje časa bival v Aziji in nato v Ahaji (Tac., *Ann.* 3.7.1).¹⁹ Kasneje se je odpravil v Ilirik na srečanje z Druzom in od tam preko Ankone v Rim (Tac., *Ann.* 2.81.3, 3.8–9). Po prihodu v Rim (verjetno jeseni l. 20) se je začel sodni proces (Tac., *Ann.* 3.11–15),²⁰ ki je trajal najmanj deset dni. Na njem je bil Pizon med drugim obsojen povzročitve državljanske vojne (SC, v. 45–48), ne pa tudi Germanikove smrti. Dva dni pred obsodbo, ki je bila razglašena 10. decembra (SC, v. 175), je napravil samomor (Tacit, *Ann.* 3. 15.3; SC, v. 6–7, 19).

Ob zaključku procesa je bil v senatu sprejet sklep, da se Tiberijev govor in senatovi sklepi (*haec senatus consulta*) vklešejo v bronaste plošče in postavijo v Rimu na mestu, ki ga izbere Tiberij (SC, v. 168–170), in da se v bronaste plošče vklesani sklep senata (*hoc senatus consultum*) postavi na javna mesta v provincialnih središčih in v vseh zimskih legijskih taborih (SC, v. 171–173).

NESKLADJE MED SENATUS CONSULTUM DE CN. PISONE PATRE IN TACITOM

Tacitov opis dogodkov ob Germanikovi smrti na več mestih odstopa od uradne verzije, objavljene na bronastih ploščah, ki jo je podpiral in dal objaviti

17 Za razlago posameznih časti gl. Koesterman, *Cornelius Tacitus*, 406–407.

18 Najbolje ohranjeni kopiji sta *Tabula Siarensis* (gl. Sánchez-Ostiz Gutiérrez, *Tabula Siarensis*) in *Tabula Hebana* (gl. Crawford et al., *Roman statutes I*, 519–521, n. 37).

19 Tac. *Ann.* 3.7.1: *Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae adroganti et subdola mora scelerum probatione subvertere.* (»Po zaključenem žalovanju so se vrnili k svojim dolžnostim; Druz je odpotoval k vojski v Ilirik; vsi so opogumljeni zahtevali maščevanje nad Pizonom in se ponovno pritoževali, da skuša z dolgotrajnim bivanjem po prijetnih krajih Azije in Ahaje uničiti dokaze o svoji zločinah.«)

20 Gl. Lebek, »Das senatus consultum«; Damon, »The Trial of Cn. Piso«; Mackay, »Questiones Pisonianae«; Nickbakht, *Tacitus und das SC*.

Tiberij. Iz njegovega poročila je namreč razbrati, da naj bi Tiberij komajda skrival, da se veseli Germanikove smrti (3.2.3); Tiberij in njegova žena naj bi se v času žalovanja morda zato ne pojavljala v javnosti, da ne bi nihče opazil lažnosti njunega žalovanja (3.3.1); Pizon naj bi menil, da je Tiberij vedel, da je njegova mati seznanjena z zaroto (3.10.4); ovrigel naj bi obtožbe glede Germanikove zastrupitve (3.14.1); Plankina naj bi bila oproščena zaradi tajnih prošenj Avguste (3.15.2); v Pizonovih rokah naj bi bili spisi s Tiberijevimi navodili glede Germanika, ki bi lahko cesarja inkriminirali, če bi bili objavljeni (3.16.1); Tacit naj bi v mladosti slišal od starejših, da naj se Pizon ne bi bil ubil sam, temveč naj bi nekoga poslali izvršit usmrtitev (3.16.1).

Poleg navedenega je med Tacitovo in uradno verzijo tudi časovno neskladje glede procesa. Tacit je namreč v poglavju, ki sledi njegovemu poročilu o procesu, zapisal, da je Druz zapustil Rim in se kmalu zatem vrnil z ovajicami (Tac., *Ann.* 3.19.3),²¹ kar pa se, sodeč po *Fasti Ostienses*, ni zgodilo v drugi polovici decembra l. 20, kot bi bilo pričakovati glede na datum senatovega sklepa (SC, v. 175), temveč 28. maja tega leta.²² Med Tacitovim poročilom in sklepom senata torej obstaja časovna vrzel več kot šestih mesecev.²³ Po mnenju izdajateljev se je Tacit zmotil ali pa iz kompozicijskih razlogov opustil nizanje dogodkov v kronološkem sosledju. Slednje naj bi bilo v Analih opaziti na več mestih, še posebej kadar je govor o Germaniku.²⁴ Da je kronološko bolj verodostojen uradni dokument in da se je proces odvil po 28. maju, naj bi kazalo med drugim tudi to, da je v senatovem sklepu v Tiberijevi titulaturi dvakrat navedena 22. tribunska oblast (SC, v. 5 in v. 174), ki jo je prejel šele 26. junija l. 20, in da je pri omembi žalovanja Germanikovih otrok (SC, v. 146–147) pri mlajših navedena otroška bolečina (*puerilis dolor*), pri Neronu Juliju Cezarju pa *iam iuvenis dolor*, kar ne bi bilo mogoče pred 7. junijem, ko je oblegel moško togo (*toga virilis*). Med argumenti za poznejšo datacijo navajajo tudi napeto ozračje v Rimu spomladi l. 20, ko se je ob koncu uradnega žalovanja in potem, ko so Germanikov pepel položili v mavzolej, Tiberij čutil celo primoranega razglasiti edikt, s katerim je prebivalce pozval, naj prenehajo žalovati (Tac., *Ann.* 3.6); proces ali zgolj prisotnost Pizona v Rimu bi lahko dodatno podžgala razgrete strasti. Tudi vse, kar piše Tacit v zvezi s Pizonom po Germanikovi smrti, bi se lahko zgodilo le v daljšem časovnem obdobju: povratek v Sirijo, zbiranje vojaških enot, boji s Sentijem Saturninom, Pizonova

21 *Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit.* (»Druz je odšel iz mesta, da bi obnovil avspicije, in se kmalu zatem vrnil z ovajicami.«) Gl. tudi Tac., *Ann.* 3.11.1: *Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit.* (»Druz se je vrnil iz Ilirika in kljub temu, da so mu senatorji odobrili ovacije, je to čast odložil in vstopil v mesto.«)

22 Vidman, *Fasti Ostienses*, 41: *V k. Iun. Drusus [Caesar] triumphavit ex Illyrico.* (»Peti dan pred junijskimi kalendami je Druz Cezar proslavil triumf za zmage v Iliriku.«)

23 Za kronološka vprašanja oz. časovno diskrepanco gl. Eck et al., *Das senatus consultum*, 109–121; Griffin, »The Senates story«, 259–260; Woodman, *The Annals of Tacitus*, pass.; Mackay, »Questiones Pisonianae«, 357–367; Nickbakht, *Tacitus und das SC*, 132–142.

24 Eck et al., *Das senatus consultum*, 116–117.

kapitulacija, daljše bivanje v Aziji in nato Ahaji, potovanje v Ilirik na srečanje z Druzom, pot v Rim.²⁵ Če bi tja prispel v pozni jeseni l. 20, morda oktobra, bi bilo tudi lažje izpeljati proces tako, da bi bil pravičen do vseh vpletenih, za kar si je, kot je večkrat poudarjeno v obeh poročilih (Tac. *Ann.* 3.8.2; 3.12; 3.17; SC v. 16, 20, 114), prizadeval Tiberij.

BIBLIOGRAFIJA

- CIL* II².5: *Inscriptiones Hispaniae Latinae. Pars V: Conventus Astigitanus*. Uredil A. U. Stylow et al. Berlin: Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 1998.
- Bruun, Christer. »Roman Government and Administration.« V: Christer Bruun in Jonathan Edmondson, ur., *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, 274–298. New York: Oxford University Press, 2014.
- Caballos Rufino, Antonio, Werner Eck in Fernando Fernández. *El senadoconsulto de Gneo Pisón padre*. Serie Ediciones Especiales 18. Sevilla: Universidad de Sevilla, 1996.
- Crawford, Michael Hewson, et al. *Roman Statutes I*. Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement 64. London: Institute of Classical Studies, 1996.
- Damon, Cynthia. »The Trial of Cn. Piso in Tacitus' Annals and the 'Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre': New Light on Narrative Technique.« *The American Journal of Philology*, 120 (1): 143–162.
- Eck, Werner, Antonio Caballos Rufino in Fernando Fernández. *Das senatus consultum de Cn. Pisone Patre*. Vestigia 48. München: Beck, 1996.
- Eck, Werner. »C. Piso, Cn. V: Hubert Cancik in Helmuth Schneider, ur., *Der Neue Pauly* 2, 946–947. Stuttgart: J.B. Metzler, 1997.
- Griffin, Miriam. »The Senates story. Werner Eck, Antonio Caballos and Fernando Fernández, *Das senatus consultum de Cn. Pisone Patre* (Vestigia 48) Munich, C.H. Beck, 1996.« Recenzija. *Journal of Roman Studies* 87 (1997): 249–263.
- Hofmann-Löbl, Iris. *Die Calpurnii. Politisches Wirken und familiäre Kontinuität*. Europäische Hochschulschriften. Reihe 3: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, Bd. 705. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.
- Kienast, Dietmar. *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. 2. izdaja. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996.
- Koestermann, Erich, ur. *Cornelius Tacitus: Annalen*. Band I. Buch 1–3. Heidelberg: C. Winter, 1963.
- Lebek, Wolfgang Dieter. »Das senatus consultum de Cn. Pisone patre und Tacitus.« *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 128 (1999): 183–211.
- Mackay, Christopher S. »Quaestiones Pisonianae: procedural and chronological notes on the s.c. de Cn. Pisone Patre.« *Harvard Studies in Classical Philology* 101 (2003): 311–370.
- Nickbakht, Mehran A. *Tacitus und das senatus consultum de Cn. Pisone patre. Untersuchungen zur historischen Arbeitsweise des Tacitus in den Annalen*. Doktorska disertacija. Düsseldorf: Heinrich-Heine-Universität, 2005.
- PIR²: *Prosopographia imperii Romani saec. I.II.III Pars I-V*. A-O. Uredila E. Groag in A. Stein. Berlin in Leipzig: Walter de Gruyter, 1933-1936.

²⁵ Eck et al., *Das senatus consultum*, 111–115.

- Rowe, Gregory. »The Roman State: Laws, Lawmaking, and Legal Documents.« V: Christer Bruun in Jonathan Edmondson, ur., *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, 299–318. New York: Oxford University Press, 2014.
- Sánchez-Ostiz Gutiérrez, Álvaro, ur. *Tabula Siarensis*. Edición, traducción y comentario. Pamplona: EUNSA, 1999.
- Shotter, D. C. A. »Cnaeus Calpurnius Piso, Legate of Syria.« *Historia* 23 (1974): 229–245.
- Stylow, Armin U. in Sebastián Corzo Pérez »Eine neue Kopie des *senatus consultum de Cn. Pisone Patre*.« *Chiron* 29 (1999): 23–28.
- Syme, Ronald. *Augustan Aristocracy*. Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Tacitus. *Annales I—VI*. Uredil S. Borzsak. Stuttgart in Leipzig: Teubner, 1992.
- Vidman, Ladislav. *Fasti Ostienses*. 2. izdaja. Praga: Československá Akademié, 1982.
- Woodman, A. J. in R. Martin, ur. *The Annals of Tacitus*. Book 3. Cambridge Classical Texts and Commentaries 32. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Prevodi

Evripid: *Ion* (725-1249)

Prevod Mojca Cajnko

Bog Apolon je pri Dolgem skalovju v bližini Aten posilil smrtnico Krevzo. Plod te združitve je bil deček, ki ga je Krevza na skrivaj rodila in izpostavila v jami, v kateri se je združila z Apolonom. Apolon je brata Hermesa prosil, naj dečka vzame in ga prenese v Delfe. Tam je dečka našla svečenica in ga vzredila. To izvemo iz prologa. Dramsko dogajanje je postavljeno v čas, ko je Ion že mlad mož, ki skrbi za Apolonov tempelj. K temu templju se zatečeta Krevza in njen mož Ksut, da bi Apolona povprašala, zakaj ne moreta imeti otrok. Ksut prejme prerokbo, da bo svojega sina srečal, ko bo stopil iz templja. Prva oseba, ki jo sreča, ko stopi iz templja, je Ion. Ksut zato sklepa, da je Ion njegov sin in ga povabi s seboj v Atene. Svoji ženi Krevzi želi Iona predstaviti kot gostinskega prijatelja, nato pa mu predati oblast nad svojo deželo in imetjem.

Predstavljeni odlomek se začne na točki, ko se Krevza skupaj s starcem in služabnicami napoti k Apolonovemu templju, da bi izvedela prerokbo. V njem smo priča Krevzini bolečini, ko izve, da ne bo dobila otroka in da jo je Ksut izdal. Temu se pridruži še njena zgodba o Apolonovem posilstvu in izpostavitvi otroka. Starec ji predlaga maščevanje nad Ksutom in Ionom, Krevza pa se odloči zgolj za to, da bo poskusila odstraniti Iona. Njena spletko, da bi Iona zastrupila s kapljico Gorgonine krvi, je razkrita in Krevza je obsojena na smrt s kamenjanjem. Odlomek se zaključuje s tožbo zbora ob smrtni obsodbi.

V nadaljevanju drame se Krevza zateče k Apolonovemu oltarju. Do tja ji sledi Ion, ki ji grozi s smrtjo. Tukaj v dogajanje poseže svečenica, ki Ionu odsvetuje umor pripročnjice, ter mu razkrije, kako ga je še kot otročička našla pred templjem. Svečenica prinese tudi zibko in drugo imetje, s katerim je odkrila Iona. Krevza prepozna zibko in spozna, da je Ion njen sin. Ko opiše predmete, ki jih je položila otroku v zibko, prepriča tudi Iona. Na koncu v dogajanje poseže boginja Atena, ki Krevzi in Ionu napove bleščečo prihodnost.

<i>Krevza</i>	Starec, učitelj mojega očeta, ko Erehtej je sončno luč še gledal. Daj, vzdigni se, k svetišču Fojba greva, da boš z menoj vesel, če je povedal prerokbo, da se mi otrok rodi.	725
	Lepo je v družbi dragih, če si srečen. Če pa zgodi se slábo – da se ne bi! – je sladko videti pogled naklonjen. Kot za očeta bom skrbela zate, kot ti si zanj, četudi sem kraljica.	730
<i>Starec</i>	Navade dobrih prednikov ohranjaš, hči. Svojcev, starodavnih domorodcev potomcev, nisi onečastila. Zdaj pa mi pomagaj, vleci me k svetišču. Težko ga je doseči. Mojim nogam pomagaj in pozdravi mojo starost.	735 740
<i>Krevza</i>	Zdaj pazi, kam postavljaš nogo, sledi.	
<i>Starec</i>	Počasne so mi noge, a razum ne.	
<i>Krevza</i>	Opri na šibo se, saj pot se vije.	
<i>Starec</i>	Vidim slabo, slepa je tudi šiba.	
<i>Krevza</i>	Trudu se ne predaj, kljub modri misli.	745
<i>Starec</i>	Ne dam se kar tako, moči mi manjka.	
<i>Krevza</i>	Zveste služabnice, ženske kolovrata, preslice moje, kakšno sporočilo glede otroka (to je vzrok obiska), dobil je moj soprog? Povejte! Dobra novica za gospo vam res hvaležno.	750
<i>Zbor</i>	Usoda!	
<i>Krevza</i>	Začetek tega govora ni srečen.	
<i>Zbor</i>	Nesreča!	
<i>Krevza</i>	Mar je izrek za naju neugoden?	755
<i>Zbor</i>	Kaj naj storimo? Smrt preti od blizu.	
<i>Krevza</i>	Bojite se? Pa kakšna pesem je to?	
<i>Zbor</i>	Naj rečemo? Molčimo? Kaj storimo?	
<i>Krevza</i>	Povej! Saj vem: nesrečo mi oznanjaš.	
<i>Zbor</i>	Povemo ti. Pa dvakrat naj umremo! Gospa, otroka ne boš vzela v roke in k svojim prsim ga ne boš prižela.	760
<i>Krevza</i>	Umiram!	
<i>Starec</i>	O hčerka!	
<i>Krevza</i>	Nesreča! Doletela me je nesreča, trpim, nočem živeti, prijateljice.	

	Pogubljena sem.	
<i>Starec</i>	Otrok moj!	765
<i>Krevza</i>	Ajajaj! Bolečina me v notranjosti prebada skoz in skoz.	
<i>Starec</i>	Ne joči...	
<i>Krevza</i>	Tu so – klici bolečine!	
<i>Starec</i>	Povprašajva...	770
<i>Krevza</i>	Le kaj naj zdaj še vprašam?	
<i>Starec</i>	Gospod trpi enako? Je nesreča skupna? Morda si ti samo nesrečna.	
<i>Zbor</i>	Tako je, starec. Njemu je Apolon podaril sina. On imel je srečo.	775
<i>Krevza</i>	To, kar si izrekla, <izrekla>, je vrh moje nesreče. Bolečina! Tarnam...	
<i>Starec</i>	In ta otrok ... Napoveduje, da se bo še rodil? Morda je že na svetu?	
<i>Zbor</i>	Rojen je že in cel mladenič. Loksij mu ga je dal. Takrat bila sem zraven.	780
<i>Krevza</i>	Kaj praviš? †Neizrekljivo, neizrekljivo†, nezaslišano je, kar praviš.	
<i>Starec</i>	Povej mi bolj natančno. Le kako se prerokba dovrši? Kdo je otrok?	785
<i>Zbor</i>	Tistega, ki ga prvega je srečal, ko šel je od boga, mu je podaril.	
<i>Krevza</i>	Moje življenje je razglasil za jalovo, jalovo, v prazni hiši brez otrok bom živel!	790
<i>Starec</i>	In kdo je bil prerokovan? Le koga je srečal? In še: kje ga je zagledal?	
<i>Zbor</i>	Gospa, se spomniš fanta ... tistega, ki je pometal to svetišče? On je deček.	795
<i>Krevza</i>	Da bi skozi vlažni eter odletela daleč od grške zemlje k zvezdam na severu. Takšno, takšno bolečino trpim, prijateljice.	
<i>Starec</i>	Kako ga oče imenuje? Veste? Ali pa bo ostalo zamolčano?	800
<i>Zbor</i>	Ker srečal ga je prvega, je Ion. Ne vem pa, kdo je mati, starec. Da boš izvedel vse od mene: zdaj je šel, za gosta in za rojstvo žrtvuje v šotoru svetem, na skrivaj pred njo. Obed pripravlja prišleku in sinu.	805

<i>Starec</i>	Gospa, izdana sva, s teboj trpim. Ksut, tvoj soprog, naju z zvijačo je oblatil, vrgel z doma Erehteja.	810
	Saj ne sovražim tvojega moža, a vendar si mi ljubša kakor on. Omožil se je s tabo, tujec v polis prišel, dobil je dom in tvojo doto,	815
	nato pa je otroka z drugo žensko skrivaj zaplodil. Naj povem, zakaj. Ko je spoznal, da si neplodna, ni želel prenašati usode iste, skrivaj si je vzel sužnjo v posteljo, zaplodil sina. Z Delfijcem je sklenil	820
	dogovor, da pri njem odraste. On pa je v templju rasel na skrivaj, brezskrbno. Ko je izvedel, da je že odrasel, te je prepričal, da sta sem prišla.	825
	Bog ni lagal, lagal je on. Tako je že davno pletel spletke in redil ga. Ujet pa bi boga krivil. S prihodom sem je pridobil čas, da izvrši namero: podeliti mu oblast.	830
	Ime skoval je po navdihu: »Ion«, saj ga je srečal, ko mu je <i>prišel naproti</i> .	
<i>Zbor</i>	Kako sovražim podleže! Krivično ravnajo, se ponašajo s prevaro. Raje imam preproste in poštene kot pa pokvarjene in umne bližnje.	835
<i>Starec</i>	Toda najhujše zlo te šele čaka: vsak čas ti bo za gospodarja v hišo pripeljal sina sužnje brez ugleda. Če bi te, ker si jalova, prepričal, da vzameta otroka plemkinje,	840
	bi še nekako šlo. Če bi nasprotovala, bi moral vzeti kakšno od Ajola. Zato je čas, da zdaj ravnaš po žensko! Morda boš meč vzel v roko in z zvijačo ali napojem dečka in moža ubil,	845
	še preden te od njiju smrt zadene. [Če se ustaviš, izgubiš življenje. Če sta si mrzka dva pod eno streho, je pač nesrečen eden ali drugi.]	
	Pomagal bi ti rad, s teboj ubil	850

- otroka. V šotor grem, kjer se obed
pripravlja. Naj umrem ali pa gledam
luč sonca še naprej; povrnem vama,
ker sta me vzdrževala. Sužnju je
v sramoto ena sama stvar: ime. 855
- Zbor Če je pošten, ni slabši od svobodnih.
Naj tudi jaz s teboj trpim usodo!
Pa naj umrem, morda živim še dalje!
- Krevza *Le kako naj molčim? Kako
se otresem sramu? Kako 860
naj razkrijem skrivnost to mračno?
Kaj zdaj me še pri tem ovira?
S kom tekmujem v kreposti? Mar
mož mi ni izdajalec?
Nimam hiše in ne otrok, 865
up uničen. Kar sem hotela
urediti, nisem mogla.
Zamolčala sem zakon
in bridko rojstvo sem zamolčala.
A pri Zevsovem zvezdnatem 870
bivališču in pri boginji,
ki biva na skalah in
na obalah globokega
jezera, ne bom več prikrivala
te postelje, le lažje mi bo. 875
Solze tečejo mi po licu,
v duši bol, ko izdana sem
od moža in boga! Za ta
še pokažem, da sta
nehvaležna in izdajalca! 880*
- Ti, ki poješ ob liri sedmih
strun, napetih med mrtvimi
kmečkimi rogovi,
tako da na ves glas zveni
pesem Muz,
tebe grajam, o Letin sin, 885
sončna luč mi je priča.
Ti prišel si bleščoč in zlatih
las, v naročje nabirala
sem žafran, in obleka moja
je řodsevalař v zlati barvi. 890*

- Moja bela zapestja
 si zgrabil in peljal me
 v jamo, kjer na postelji
 sem mater brez sramu klicala.
 O bog, ki sem z njim se združila, 895
 Kipridi, le njej, po volji.
 In zatem sem rodila sina,
 jaz nesrečna! Drgetanje
 matere! Zapustila sem
 ga tam, kjer sem ležala in 900
 s tabo se združila, jaz nesrečna!
 In zdaj so ga odnesle ptice
 za pojedino. Mojega
 in tvojega sina!
 Bednik! Ti pa igraš na liro 905
 in pajane še poješ!
 Letinega otroka kličem,
 z žrebom ti prerokuješ, †na
 zlatem sedežu sediš, † tvoj
 prestol je v središču sveta. 910
 V luči dvigam zdaj glas!
 Ti pokvarjeni ljubimec!
 Ta, ki je poročen z menoj,
 ni ničesar zate storil, ti pa
 si mu v hišo naselil sina! 915
 Moj in tvoj pa je †neznano kje†,
 ptice so ga zgrabile, darove
 matere je on izgubil!
 Sovražijo te Delos,
 lovorike in dateljeve 920
 palme v Zevsovem
 vrtu, kjer te je Leto rodila.
- Zbor Kako ogromen je zaklad nesreč,
 ki se odpira. Vsak ob tem bi jokal.
- Starec O hči, pomilovanje me prevzame, 925
 ko gledam tvoj obraz. Razum je daleč.
 Valove zla sem v duši komaj pogasil,
 pa me, ko govoriš, že drugi dviga.
 Sedanja žalost te je zgrabila in
 prispela si še k novim bolečinam. 930
 Kaj praviš? Česa obtožuješ Fojba?
 Katerega otroka si rodila?

	Kje je bil izpostavljen? Vse ponovi.	
<i>Krevza</i>	Sramujem se pred tabo, a povem ti.	
<i>Starec</i>	Daj, dobro znam čutiti tožbe ljubih.	935
<i>Krevza</i>	Poslušaj. Veš za severno votlino Kekropskih skal, ki kličemo jih Dolge?	
<i>Starec</i>	Poznam, tam so oltarji, tempelj Pana.	
<i>Krevza</i>	Prav tam sem se borila, bil je strašen boj.	
<i>Starec</i>	Kateri? Govoriš in točim solze.	940
<i>Krevza</i>	Odvraten zakon s Fojbom sem sklenila.	
<i>Starec</i>	O hčerka! Zdi se, da sem to opazil.	
<i>Krevza</i>	Ne vem. Priznam, če govoriš resnico.	
<i>Starec</i>	Vzdihovala si v boleznih skrivni.	
<i>Krevza</i>	Zdaj ti priznam nekdanje bolečine.	945
<i>Starec</i>	Kako si to z Apolonom prikri-la?	
<i>Krevza</i>	Rodila sem. Zdrži, ko to poslušajš.	
<i>Starec</i>	Kje? Kdo ti je pomagal? Si trpela sama?	
<i>Krevza</i>	Sama. V votlini svojega zakona.	
<i>Starec</i>	In kje je dete? Nisi brez otroka...	950
<i>Krevza</i>	O, mrtev je! Zverem sem ga pustila.	
<i>Starec</i>	Umril je? Loksij, zloba, ni pomagal?	
<i>Krevza</i>	Pomagal? Ni! Pri Hadu zdaj odrašča.	
<i>Starec</i>	Kdo ga je izpostavil? Ti morda?	
<i>Krevza</i>	Ponoči sem povitega pustila.	955
<i>Starec</i>	Nihče ni vedel, da si ga pustila?	
<i>Krevza</i>	Nesreča in skrivnost sta vedeli.	
<i>Starec</i>	Kako si mogla dete zapustiti?	
<i>Krevza</i>	Kako? Veliko tožb sem izjokala.	
<i>Starec</i>	Še bolj od tebe bog je trdosrčen.	960
<i>Krevza</i>	Kako je k meni stegoval ročice!	
<i>Starec</i>	Je hotel k prsim? Da ga vzameš v roke?	
<i>Krevza</i>	Trpel je, ker ga nisem vzela v roke.	
<i>Starec</i>	Zakaj si izpostavila otroka?	
<i>Krevza</i>	Da bog bi rešil svojega otroka.	965
<i>Starec</i>	Nevihta je pretresla tvojo hišo!	
<i>Krevza</i>	O starec! Jočeš? Glavo si pokrivaš?	
<i>Starec</i>	Nesrečna vidim – tebe in očeta.	
<i>Krevza</i>	Nič ne ostane isto, če si smrten.	
<i>Starec</i>	Dovolj je tožb! Zdaj morava zdržati!	970
<i>Krevza</i>	Kaj naj storim? Nesreča nima sredstev.	
<i>Starec</i>	Najprej boga poplašaj za krivico.	
<i>Krevza</i>	Kako naj smrtnica boga prevladam?	
<i>Starec</i>	Požgi Apolonove svete templje.	
<i>Krevza</i>	Težav imam že zdaj dovolj. Bojim se.	975

<i>Starec</i>	Pa stori, kar lahko: Ubij soproga!	
<i>Krevza</i>	Spoštujem zakon, ko je bil še dober.	
<i>Starec</i>	Ubij otroka, ki se je pojavil.	
<i>Krevza</i>	Kako? Če bi bilo mogoče, rada.	
<i>Starec</i>	Služabnike lahko opremiš z meči.	980
<i>Krevza</i>	Lahko. In kje naj bi se to zgodilo?	
<i>Starec</i>	V šotoru, kjer gosti prijatelje.	
<i>Krevza</i>	Umor je viden, sužnji pa so šibki.	
<i>Starec</i>	Oh, strahopetka! Daj, pa ti predlagaj.	
<i>Krevza</i>	Že vem! Zvijlačno in učinkovito!	985
<i>Starec</i>	V obeh primerih rad ti bom pomagal.	
<i>Krevza</i>	Poslušaj. O bitki Gajinih otrok si slišal?	
<i>Starec</i>	Giganti so borili se z bogovi.	
<i>Krevza</i>	Pošast Gorgono Gaja je rodila.	
<i>Starec</i>	Soborko Gajinim? Bogov trpljenje?	990
<i>Krevza</i>	Ubila jo je hčerka Zeusa, Palas.	991
<i>Starec</i>	Že davno slišal sem to zgodbo, ne?	994
<i>Krevza</i>	Na prsih nosi Palas njeno kožo.	995
<i>Starec</i>	Kličejo jo egida, ščit Atene?	996
<i>Krevza</i>	Ime je dobil v boju med bogovi.	997
<i>Starec</i>	In kakšna je oblika tega ščita?	992
<i>Krevza</i>	Oklep za prsi, tam spirale kačje.	993
<i>Starec</i>	In kje je v tem sovražnikov poguba?	998
<i>Krevza</i>	Morda se spomniš Erihtonija?	
<i>Starec</i>	Rodila ga je Zemlja. Tvoj je prednik.	1000
<i>Krevza</i>	No, on je kot otrok od Palas dobil...	
<i>Starec</i>	Le kaj? Oklevaš s pripovedovanjem.	
<i>Krevza</i>	Dve kapljici Gorgonine krvi.	
<i>Starec</i>	In kakšno moč imata nad človekom?	
<i>Krevza</i>	Ena prinaša smrt, a druga zdravi.	1005
<i>Starec</i>	In v čem ju je otroku podarila?	
<i>Krevza</i>	Zapestnico je dobil Erehtej.	
<i>Starec</i>	Ko je umrl, jo je zapustil tebi?	
<i>Krevza</i>	Tako je. Nosim jo okrog zapestja.	
<i>Starec</i>	Kako je zmešan dvojni dar boginje?	1010
<i>Krevza</i>	Kaplja je kanila iz votle žile...	
<i>Starec</i>	...In kakšno moč ima? Čemu koristi?	
<i>Krevza</i>	Bolezni zdravi in življenje hrani.	
<i>Starec</i>	Pa druga, ki si jo naštela? Kaj stori?	
<i>Krevza</i>	Ubija. To je kačji strup Gorgone.	1015
<i>Starec</i>	Ju nosiš ločeno, morda pa skupaj?	
<i>Krevza</i>	Narazen. Dobro se ne meša s slabim.	
<i>Starec</i>	O hčerka! Vse imaš, kar potrebuješ!	

<i>Krevza</i>	Tako umre. In ti ga boš umoril.	
<i>Starec</i>	Kako in kje? Povej in jaz bom storil.	1020
<i>Krevza</i>	V Atenah, ko prispel bo v mojo hišo.	
<i>Starec</i>	Kot ti si grajala predloge moje...	
<i>Krevza</i>	Opazil si, kar sama sem spoznala.	
<i>Starec</i>	Četudi ne boš ti, se vsem bo zdelo ...	
<i>Krevza</i>	Ljudje imajo mačehe za zlobne.	1025
<i>Starec</i>	Ubij ga tu in zdaj, umor zanikaj.	
<i>Krevza</i>	Užitek bi vsekakor bil hitrejši.	
<i>Starec</i>	Prikrila bi soprogu, kar ti skriva.	
<i>Krevza</i>	Zdaj veš, kaj moraš narediti. Vzemi Palade zlato staro stekleničko	1030
	in pojdi tja, kjer moj soprog žrtvuje. Ko je obeda konec in želijo odliti pitni dar, imel boš tole	
	v obleki, pa odlij v pijačo dečku, samo v njegovo, loči jo od drugih.	1035
	Gospodovati hoče v moji hiši, a ko izpije strup, ne bo prispel več v Atene slavne, mrtev bo obležal.	
<i>Starec</i>	H gostitelju, v njegovo hišo pojdi, jaz pa storim, za kar sem določen.	1040
	Zdaj pojdi, stara noga, bodi mlada v dejanjih – čas pač ni na tvoji strani. Zoper sovražnega moža zdaj pojdi, z gospo ubij in reši dom. Pobožnost	
	je prav častiti, če zares si srečen.	1045
	Kadar pa ti sovražnik slabo stori, pa ni zakona, ki bi stal na poti.	
<i>Zbor</i>	<i>Ejnodija, hči Demetre, ki vladaš nočnim napadom, uravnaj še zdaj</i>	1050
	<i>vsebino smrtonosnih čez dan izpitih vrčev, zoper tiste, ki jim gospa, moja gospa pošilja kapljico krvi</i>	
	<i>zemeljske Gorgone s prerezanim vratom.</i>	1055
	<i>Proti tistemu, ki se želi zvezati s hišo Erehtidov.</i>	
	<i>Naj nikoli ne pride kdo drug in vlada mestu, razen plemenitih Erehtidov!</i>	1060

- Če pa se smrt in naponi moje gospe ne dopolnijo
 in mine primeren trenutek drznosti,
 čeprav se je upanje komaj pojavilo,
 bo vzela oster meč
 ali zanko zategnila okrog vratu, 1065
 v trpljenju dovršila trpljenje
 in se spustila v drugo obliko bivanja.
 Drugim in tujim vladarjem
 ne bo prepustila doma, 1070
 dokler živi pod žarečimi
 sončnimi žarki,
 ona, ki je iz plemenite družine.
- Sramujem se pred bogom
 mnogih himn, če bo pri izvirih Kallihora 1075
 tujec brez sna gledal
 nočno baklo dvajsetega dne.
 Ponoči, ko zvezdnat eter
 Zeusa vodi ples
 in pleše luna 1080
 in pleše petdeset hčera
 †Nereja. Ob morju,
 večno tekočih rekaht
 in izvirih plešejo ter častijo
 zlato ovenčano dekle
 in njeno sveto mater. 1085
 Tukaj bi rad vladal,
 se pasel na tujem trudu,
 ta Fojbos vagabund.
- Poglejte, vi, ki se obračate 1090
 h glasbi in v divjih pesmih opevate
 naše postelje in brezbožne zakone
 razuzdane Afrodite,
 kako v pobožnosti nadvladamo
 krivično setev moških! 1095
 Naj se obrne pesem!
 Naj bo to pesem zoper moške
 †in zakonsko posteljo, polno krikov.
 Ksut, potomec Zevsovih otrok,
 namreč kažeť pozabljivost, 1100
 saj z našo gospo
 ni delil skupne usode

- in zaplodil otrok. Drugo
Afrodito je počastil
in dobil pankrta.* 1105
- Služabnik* O ženske, kje gospa je, Erehteja
preslavna hči? Povesod po mestu iščem,
postopam sem in tja, pa je ne najdem.
- Zbor* Pozdravljen, suženj. Kaj je? Kaj je razlog
naglice? Kakšno sporočilo nosiš? 1110
- Služabnik* Lovijo nas. Vladarji iščejo jo,
gospo, da bi kamenjana umrla.
- Zbor* Kaj neki praviš? So nas mar ujeli,
da smo osnule skrivni umor dečka?
- Služabnik* Da, tudi tebe doleti nesreča. 1115
- Zbor* Kako zvijača je bila razkrita?
- Služabnik* Pravično je nadvladalo krivično.
Bog se ni hotel omadeževati.
- Zbor* Prosim te priprošnjica: vse povej. Če
izvem, bo lažje mi živeti ali
umreti, če zares umreti moram. 1120
- Služabnik* Ko je odšel iz templja, namreč Ksutos,
Krevzin soprog, je s sabo k žrtvovanju
bogovom in h gostiji vzel še dečka.
Nato je šel še tja, kjer Bakhov ogenj
plamti, da bi z daritvami ob rojstvu
omočil Dionizovo pečino. 1125
- Tam je ukazal: »Dečko, ti ostani
in daj tesarjem narediti šotor.
Če bom predolgo žrtvoval ob rojstvu,
pogosti bližnje, ki bodo prisotni.«
Potem je vzel teličke in odšel je.
- Služabnik* Mladenič si je dal opraviti
s šotorom. Pazil je na sončne žarke,
da ob poldnevu ali zahodu sonca
ne bi oslepili predragih gostov. 1135
- Izmeril je kvadrat s stranicami po
sto čevljev in z notranjostjo desetih
tisoč, kot temu govorijo modri,
da bi k obedu sklical cele Delfe. 1140
- V zakladnici je vzel prečudovito
svečano tkanje – prostor je zasenčil.
Z zaveso, darom Zevsovega sina,
in plenom Amazonk, ki ga je Herakles

prinesel bogu, streho je obdal.	1145
Zavesa je bila poslikana: Nebo je zvezde zbralo v krog in Helij je gnal kočijo konjev k cilju iz ognja in za sabo vlekel je svetli Hesper.	
Ob Noči v črnem peplu šle so zvezde in ta je gnala vprego brez sledi.	1150
Plejade šle so čez nebo, enako Orion s svojim mečem. A nad njimi je Medved zlati rep obračal. Polna luna, ki z žarki vse obsije, in	1155
Hiades, najjasnejši znak mornarjem, bila sta tam. Presvetla Eos je pregnala zvezde. Druge pa barbarske tkanine je razobesil ob strani:	
Tam ladje v boju se srečujejo, tam	1160
junaki le na pol ljudje, tam konjski lov na jelene, gonja strašnih levov. Pri vходу Kekrop in njegove hčere, ko se po kačje zvijajo – Atenca	
nekega dar. Na sredo šotora je postavil vrče. In glasnik je	1165
h gostiji vabil voljne domačine. Ko šotor bil je poln, so si naredili vence, pa dušo potešili ob	
obilni hrani. Ko obed je bil	1170
pri koncu, vstopi starec, na sredino se postavi, obilo smeha zbuja. Daritve je pripravljaj: žgal je mirto, izlival vodo za umivanje je	
iz vrčev ter skrbel za zlate čaše.	1175
On sam se je postavil za skrbnika. Ko je bil čas za glasbo in zdravico, je rekel: »Vzemite male kozarce.	
prinesite velike vinske vrče, da gostje se razveselijo, kot se	1180
spodobi. In prinesli so srebrne ter zlate vrče. Vzel je enega, in, kot da uslugo bi delal gospodu, napolnil ga do vrha. Nato v vino	
napoj izlil, da bi gospod umrl. In	1185
pravijo, da mu ga je dala Krevza. Nihče ni vedel tega. Ko je fant	

obenem z drugimi držal kozarec,
 služabnik je izustil bogokletje.
 In on, vzrejen v templju ter med vidci, 1190
 sprevidel znak je in ukazal znova
 napolniti posodo. Vino je
 izlil in vsem ukazal storiti to.
 Nastala je tišina. Spet smo vrče
 napolnili z biblinskim vinom, vodo. 1195
 Med nas se jata golobic spusti
 (te mirno bivajo v svetišču)
 in ker pijača je bila razlita,
 so žejne vanjo namočile kljune
 in jo pogoltnile po lepih grlih. 1200
 Za druge je bil dar boga zdravilen,
 a ptica, ki je sedla, kjer pijačo
 mladenič je izlil, se je, ko jo je
 pokusila, takoj začela tresti
 in zvijati, nato je še predirno 1205
 zavpila. Vsak se je ob tem začudil.
 Ko je izdihnila, je iztegnila
 nožice s krempljci. Potem je mladi
 videc iztegnil roke čez omizje
 in kriknil: »Kdo me je hotel ubiti? 1210
 Povej! Ti si si prizadeval, starec,
 od tvoje roke sem prejel pijačo.«
 Takoj ga je za staro roko zgrabil
 in ga pretipal, da pri njem bi našel
 < >
 Bil le razkrinkan in prisiljen je le 1215
 povedal o Krevzini zvijači s strupom.
 Od Loksija izbran mladenič
 je skočil iz šotora, zbral prisotne
 in tole rekel pitijskim vladarjem:
 »O sveta zemlja, skoraj bi me s strupom 1220
 ubila Erehteja hči, ta tujka.«
 Vladarji so enotno odločili:
 Gospa mora kamenjana umreti,
 saj snula je umor božanskega
 sluge v svetišču. Mesto vse jo išče, 1225
 ki je stopila po nesrečni poti,
 v svetišče k Fojbu je prišla po dete,
 pa njega in življenje izgubila.
Zame nesrečnico ni načina,

- kako ubežati smrti, ni ga.* 1230
Razkrito, razkrito je že...
†Pitne daritve iz Dionizovih
grozdov, pomešane z morilskimi
kapljicami hitre kače.†
Razkrite so že tudi daritve spodnjim... 1235
Nesreče mojega življenja
in smrt s kamenjanjem za mojo gospo.
Kam naj poletim in se skrijem,
naj se zatečem v črno jamo pod zemljo,
ko zaman bežim pred 1240
kamenjanjem? Naj se vzpnem
na hitro kočijo s štirimi konji
ali na krmo ladje?
- Ni mogoče se skriti, če tega*
noče bog. 1245
Kaj te čaka še, da boš v življenju
pretrpela, o moja gospa? Mar
bomo me, ki smo bližnjemu snovale
zlo, zdaj same trpele po pravici?

Alkvin iz Yorka:

Naloge za ostrenje mladega uma

Prevod Rok Kuntner

Karel Veliki si je kot vladar enotne frankovske države med drugim prizadeval za korenito prenovu šolskega sistema. Njegov namen je bil izobraziti in usposobiti državni aparat, ki bi učinkovito vodil tako veliko državo. Da bi udeležil svoj program, je na dvor, ki se je za časa njegove vladavine ustalil v Aachnu, povabil najvidnejše evropske učenjake svojega časa, ki so sprožili prvi intelektualni in civilizacijski preporod v samem srcu srednjega veka, znan pod nekoliko spornim imenom *karolinška renesansa*. Med povabljenimi učenjaki so bili Pavel Diakon, Teodulf iz Orléansa, Einhard, Angilbert, Peter iz Pise, Alkvin iz Yorka idr. Slednji se je kot dvorni šolnik tako odlikoval, da je v očeh sodobnikov že kmalu nastopal kot srce in duša dvorne šole, ki je zato postala znana pod imenom *Schola magistri Albini*.¹ Šola je bila namenjena izobraževanju kraljeve družine, plemstva in duhovščine. Poleg upravnika dvorne šole je bil Alkvinu zaupan tudi položaj kraljevega svetovalca v raznovrstnih zadevah, predvsem pa v tistih povezanih z reformo šolskega sistema.² Alkvinov učni načrt je temeljil na *sedmih svobodnih umetnostih* (lat. *septem artes liberales*). Takšen učni načrt, ki je vključeval slovnico, logiko oz. dialektiko in retoriko (trivij) ter aritmetiko, geometrijo, glasbo in astronomijo (kvadrivij), je služil pridobitvi osnovnih znanj, ki so bila potrebna za poglobljeno branje in razumevanje

---

1 Alkvinovo ime se v virih najpogosteje pojavlja v treh različicah: *Alc(h)uinus*, *Ealhwine* in *Albinus*. Pri slednjem ne gre za različico avtorjevega krstnega imena, ampak za latinsko ime, ki ga je avtor posvojil zaradi glasovne podobnosti s krstnim imenom. V skladu s konvencijo kroga izobražencev na Karlovem dvoru je Alkvin rad uporabljal tudi priimek *Flak* (lat. *Flaccus*) kot navezavo na avgustejskega pesnika Kvinta Horacija Flaka.

2 Po njegovem nasvetu je bilo sestavljeno eno najpomembnejših poglavij *Kapitularija* (*Admonitio generalis*), ki je predpisovalo prenovu šolskega sistema. Nosilci te prenove so bili samostani in cerkvene šole, ki so v tistem času edini razpolagali s starimi knjižnimi fondi. Mnogo samostanov je zato kralj podaril v last svojim dvornim učenjakom. Alkvin je najprej dobil opatiji Ferrière in Saint-Loup v mestu Troyes, kasneje pa še samostan Saint-Martin v Toursu.

Svetega pisma. Obvladovanje aritmetike je bilo nujno za razumevanje pomena števil, ki se pojavljajo v Svetem pismu, in za t. i. *computus*, metodo, ki je bila v rabi za izračun datuma krščanske velike noči, o čemer se je v teku srednjega veka veliko razpravljalo.

Naloge za ostrenje mladega uma (lat. *Propositiones ad acuendos iuvenes*) nam nudijo vpogled v pouk aritmetike in geometrije v Alkvinovi šoli, pa tudi v drugih samostanskih in cerkvenih šolah širom po frankovski državi. *Naloge*, ki vsebujejo 56 problemov z rešitvami, so najstarejša zbirka problemov iz razvedrilne matematike v latinščini in tako tudi najstarejše pričevanje o rabi matematike v pedagoške namene v Evropi. Najstarejšo omembo *Nalog* najdemo v 75. pismu Alkvinove korespondence s Karlom Velikim, ki ga datirajo v leto 799 ali 800. V pismu lahko preberemo med drugim tudi odlomek, ki se glasi: »Misi excellentiae vestrae [...] aliquas figuras arithmeticae subtilitatis, laetitiae causa.« (»Vaši visokosti sem v razvedrilo poslal [...] nekaj oblik aritmetične ostrine.«) Omenjene *figurae* sicer žal niso vključene v pismo, vendar pa je zelo verjetno, da gre za zbirko *Propositiones ad acuendos iuvenes*, ki so se v večini rokopisov ohranile pod Alkvinovim imenom.³

Naloge so dragocene zlasti zato, ker nam do neke mere ponujajo vpogled v načine soočanja z računskimi in matematičnimi problemi praktične narave v skladu s takrat dostopnim znanjem in z razpoložljivimi pripomočki. Velike težave je srednjeveškemu reševalcu povzročalo že osnovno operiranje z velikimi števili, saj sistem rimskih števil ni omogočal podpisovanja. Tako srednjeveškemu kot modernemu reševalcu včasih več težav kot reševanje samih problemov povzroča razumevanje rešitev, ki sicer podajajo postopek reševanja, vendar pogosto ne na način, ki bi bil za reševalca v zadregi koristen (od podatkov preko postopka do rezultata), kajti že v postopku, ki ga avtor ne pojasni, so podane pravilne vrednosti neznanke, ki izhajajo iz avtorjevega predhodnega poznavanja rezultata (gl. npr. rešitev naloge 2). Z vidika modernega reševalca, ki je pri matematiki vaje računanja z natančnimi vrednostmi in ne s približki, se med drugim kot posebej problematični kažejo načini računanja ploščin nepravilnih n -kotnikov. Alkvin z uporabo nenatančnih metod za poenostavljanje likov in približnih formul pogosto pride do rezultata, ki je tako nenatančen, da ni več praktično uporaben (gl. npr. rešitev naloge 27).

ZGRADBA IN TIPI NALOG

Vse naloge iz zbirke imajo sledečo zgradbo: (1) naslov, (2) predstavitev problema in izjava, (3) nagovor in vzpodbuda reševalcu ter (4) rešitev. Iz takšne zgradbe in iz realij, ki so nam znane iz obdobja nastanka zbirke, lahko

3 Nekateri rokopisi zbirko pripisujejo Bedu Častiljivemu.

sklepamo, da so bile naloge namenjene glasnemu branju in da so bile učencem narekovane, ti pa so si podatke zapisovali na papirus, drevesno lubje ali pergament in nalogo rešili. Naloge, ki se pojavljajo v zbirki, sodijo v kategorijo razvedrilne matematike, najpogostejši tipi nalog pa so naslednji:⁴

a) Večji del aritmetičnih nalog (13) spada med *linearne probleme z eno neznanko*. Med njimi so problemi o številu ali količini (2–4, 40, 45, 48) in o starosti (36, 44). Te naloge vselej vodijo na linearno enačbo oblike $nx+p=100$, pri čemer je n seštevek določenih racionalnih števil, p pa je naravno število ali 0. Takšen tip nalog pogosto srečujemo že v najstarejših egipčanskih, indijskih in arabskih besedilih. Nadalje sodijo v to skupino tudi t. i. *problemi o gibanju*, ki pa so v *Nalogah* skromno zastopani: mednje nedvomno sodi naloga 26, pogojno pa bi jim lahko priključili tudi nalogo 1. Preostale štiri naloge (7, 8, 37, 52) so manj tipične predstavnice te skupine.

b) Med *linearne probleme z več neznankami* sodi devet aritmetičnih nalog (5, 16, 32, 33, 33a, 34, 38, 39, 47). Problem 16 je najosnovnejši, toda značilen predstavnik svoje podvrste t. i. *nalog dajanja in jemanja*. Ta podvrsta problemov z več neznankami je tipična za probleme grške algebre, ki pa jo kasneje najdemo tudi v indijskih, arabskih in ostalih vzhodnjaških zbirkah nalog. Ostali problemi tega tipa sodijo v podvrsto *razdelitve računa*.

c) Na *probleme z aritmetičnimi ali geometrijskimi zaporedji in vrstami* naletimo v vseh visokih kulturah od najstarejših obdobj. Najstarejši primer geometrijske vrste je zabeležen na papirusu Rhind (zap. št. 79), naloge takega tipa pa so zgodaj izpričane tudi na Kitajskem. V naši zbirki najdemo tri probleme tega tipa: naloge 13, 41 in 42.

d) Med *razvrstivene probleme* sodi skupno enajst nalog iz naše zbirke. Mednje štejemo slavne *probleme prevoza čez reko* (17–20), za katere se zdi, da se prvič pojavijo prav v Alkvinovih *Nalogah*. Najslavnejši problem *prevoza čez reko*, ki je postal kasneje zelo priljubljen in se ga pogosto rešuje še danes, je gotovo naloga o volku, kozi in zeljni glavi. Ta naloga je dobila skozi zgodovino mnogo različnih podob, ideja in metoda reševanja pa ostajata vselej ista. V Angliji je, denimo, najbolj znana različica *The fox, goose and bag of beans puzzle*, pri nas pa v problemu najpogosteje nastopajo protagonisti iz izvirnika: volk, zajec in zeljna glava.

e) Dvanajst nalog, kar je skoraj četrtnina zbirke, sodi med *probleme računske geometrije* (9, 10, 21–25, 27–31). Ta tip matematičnih problemov je izredno pogost tudi v drugih zbirkah nalog iz razvedrilne matematike,

⁴ Za obširnejšo študijo tipov nalog gl. M. Folkerts, izd., *Die älteste mathematische Aufgabensammlung in lateinischer Sprache: Die Alkuin zugeschriebenen Propositiones ad acuendos iuvenes: Überlieferung, Inhalt, Kritische Edition* (Dunaj: Springer, 1978), 34–41, in R. Franci, prev., *Giochi matematici alla corte di Carlomagno: Problemi per rendere acuta la mente dei giovani* (Pisa: ETS, 2005), 18–23.

vendar se problemi računske geometrije v naši zbirki od drugih razlikujejo v tem, da za razreševanje trikotnikov ne uporabljajo Pitagorovega izreka in izrekov o podobnosti trikotnikov. Način reševanja teh nalog kaže na to, da je njihov izvor smiselno iskati v tradiciji rimskih zemljemercev.⁵ S podobnimi problemi smo soočeni že pri Heronu, v 5. knjigi Kolumelove *De re rustica* in v besedilih iz zbirke *Corpus agrimensorum*.

MERSKE ENOTE⁶

Dolžinske mere

1 palec (lat. *uncia*) = $\frac{1}{12}$ čevlja ($\approx 2,5\text{cm}$)

1 čevlj (lat. *pes*) = 12 palcev ($\approx 30\text{cm}$)

1 vatel (lat. *cubitum*) = $1 \frac{1}{2}$ čevlja ($\approx 0,5\text{m}$)¹

1 korak (lat. *passus*) = 5 čevljev ($\approx 1,5\text{m}$)

1 pertika (lat. *pertica*) = 10 sežnjev ($\approx 15\text{m}$)

1 liga (lat. *leuva*) = 1500 korakov ($\approx 2,25\text{km}$)

Ploščinske mere

1 kvadratni čevlj (lat. *pes*)

1 kvadratna pertika (lat. *pertica*)

1 aripen (lat. *aripennis*) =

144 kvadratnih pertik ($\approx 28,76\text{a} \approx 2876\text{m}^2$)

Prostorninske mere

1 polič (lat. *sextarius*) $\approx 0,54\text{l}$

1 mer (lat. *merus*) = $\frac{1}{6}$ poliča ($\approx 0,09\text{l} \approx 1\text{dl}$)

1 mernik (lat. *modius*) = 24 poličev ($\approx 12,96\text{l}$)

1 metrum (lat. *metrum*) = 48 poličev ($\approx 25,92\text{l}$)

1 metreta (lat. *metreta*) = 3 merniki ($\approx 38,88\text{l}$)

Uteži in denar

1 talent (lat. *talentum*) = 75 funtov

1 funt (lat. *libra*) = 20 solidov = 240 denarijev

1 solid/zlatnik (lat. *solidus*) = 12 denarijev

1 funt (lat. *libra*) = 12 unč (lat. *uncia*)

5 *Zemljemerci* (lat. *agrimensores* ali *gromatici*) so bili nekakšni nadzorniki državnih zemljišč, ki so se ukvarjali z izmero, kartografsko ponazoritvijo in določanjem poljedelskih površin. Nekateri zemljemerci so svoje tehnike tudi beležili: najzgodnejši tak avtor je bil Sekst Julij Frontin iz 1. stol. po Kr. Večino nalog iz naše zbirke se da uspešno rešiti z metodami, ki so jih pri svojem delu uporabljali rimski zemljemerci.

6 Navedene vrednosti veljajo za čas in okolje, v katerem so nastale *Naloge*, ter kažejo odklon od tistih, ki se pod enakimi imeni pojavljajo v antiki. Antične in srednjeveške uteži in mere namreč niso bile normirane tako kot danes, ampak so bile podvržene časovnim in regionalnim nihanjem.

ZAČETEK NALOG ZA OSTRENJE MLADEGA UMA⁷

1. NALOGA O POLŽU

Lastovica⁸ je polža povabila na kosilo eno⁹ ligo stran. Ta pa v enem dnevu ni mogel prehoditi več kot dolžine enega palca. Naj pove, kdor želi, koliko dni bo naš polž porabil za pot do kosila.

Rešitev o polžu:

V eni ligi je 1500 korakov, kar je 7500 čevljev oziroma 90000 palcev. Kolikor pa je bilo palcev, toliko je bilo dni, ki skupaj znesejo 246 let in 210 dni.

2. NALOGA O MOŽU, KI SE JE SPREHAJAL PO CESTI

Neki mož se je sprehajal po cesti in opazil ljudi, ki so mu prihajali naproti. Dejal jim je: »Želel bi, da bi vas bilo dvakrat toliko, kolikor vas je, pa še polovica polovice (tega števila) in ponovno polovica od te polovice. Tedaj bi vas bilo skupaj z menoj 100.« Naj pove, kdor želi, koliko je bilo ljudi, ki jih je videl na začetku.

Rešitev:

Tistih, ki jih je videl na začetku, je bilo 36. Dvakrat toliko je 72. Polovica polovice je 18. In polovica tega števila je 9. Reci torej takole: $72+18$ znese 90. Prištej 9, da dobiš 99. Dodaj govorca in imel jih boš 100.¹⁰

3. NALOGA O DVEH POPOTNIKI, KI STA VIDELA ŠTORKLJE

Dva človeka sta se sprehajala po cesti in opazila štorke. Rekla sta si: »Koliko jih je?« Razpravljajoč o številu sta dejala: »Če bi jih bilo dvakrat toliko in še trikrat toliko in polovica tretjine ter povrh še 2 dodatni, bi jih bilo 100.« Naj pove, kdor more, koliko štorke sta videla na začetku.

Rešitev o štorke:

28 in 28 in še tretjič toliko znese 84. Polovica tretjine (sc. od 84) je 14. Vseh skupaj je 98. Dodamo 2 in dobimo 100.¹¹

7 Prevod sledi latinskemu besedilu v kritični izdaji Folkerts, *Die älteste mathematische Aufgabensammlung*. Pri nalogah, v katerih sta opisana dva postopka za rešitev, je v prevod vključen samo po moji presoji boljši postopek. – Opombe so deloma povzete po spremni študiji v zgoraj citirani kritični izdaji in po komentarjih v Franci, *Alcuino di York*. Številčenje nalog se ujema s Folkertsovo kritično izdajo (gl. zgoraj). Naloge pod zaporednimi številskimi 11a, 11b in 33a predstavljajo dodatke v rokopisih *Nalog*, pripisanih Bedu Častitljivemu.

8 *Lastovica* (lat. *hirundo*); možno je, da gre za pijavko (lat. *hirudo*). Rokopisi se na tem mestu ne ujemajo.

9 Glede zapisovanja števnikov se v prevodu držim sledečih pravil: (1) glavne števnike se zapisuje s števili, razen v primerih, kjer se pojavljajo v odvisnih sklonih, npr. "mojih treh sinov"; (2) vrstilne števnike se zapisuje z besedo; (3) glavni števniki 1 (ena) se zapisuje z besedo ali izpušča, npr. "en zlatnik" ali "zlatnik"; (4) v nekaterih besedilnih nalogah in v premih govorih znotraj posameznih nalog se iz estetskih ali praktičnih razlogov kljub pravilu pod točko (1) tudi glavne števnike zapisuje z besedo; (5) v besedilnih nalogah se deleže zapisuje z besedo, v rešitvah nalog, kjer se deleži seštevajo, pa z ulomki (npr. $\frac{1}{2} + 1\frac{1}{2}$).

10 Linearni problem z eno neznanko (gl. tipi nalog), ki se ga reši z enačbo $x + x + \frac{x}{2} + \frac{x}{4} + 1 = 100$, pri čemer je x število ljudi, ki jih je govorec videl prihajati naproti, končna cifra 1 pa je govorec. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x = 36$.

11 Linearni problem z eno neznanko (gl. tipi nalog) z nekoliko nejasno zastavljenim vprašanjem. Podobno kot 2., se ga reši z enačbo $x + x + x + \frac{x}{2} + 2 = 100$, pri čemer je x število štorke. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x = 28$.

4. NALOGA O ČLOVEKU IN KONJIH, KI SO SE PASLI NA POLJU

Neki človek je videl konje, ki so se pasli na polju, in izrazil željo rekoč: »O, da bi bili moji in da bi vas bilo dvakrat toliko in še polovica polovice – tedaj bi se prav gotovo šopiril s 100 konji.« Naj razbere, kdor želi, koliko konjev je človek videl na paši.

Rešitev o konjih:

Na paši je bilo 40 konjev. Dvakrat toliko znese 80. Če dodamo polovico polovice od tega (sc. od 80), to je 20, dobimo 100.¹²

5. NALOGA O KUPCU S 100 DENARIJI

Neki kupec je dejal: »Za 100 denarijev želim kupiti 100 prašičev, in sicer tako, da dam za zrelega merjasca 10 denarijev, za svinjo 5 denarijev, za 2 prašička pa en denarij.« Naj pove, kdor razume, koliko merjascev, koliko svinj in koliko prašičkov mora biti, da število vseh prašičev in vsota denarijev ne bosta niti večji niti manjši od 100.

Rešitev o kupcu:

9 svinj in enega merjasca kupi s 55 denarji ter 80 prašičkov s 40 denarji. Glej, imaš 90 prašičev. Za preostalih 5 denarijev kupi 10 prašičkov in imel boš po številu 100 denarijev in 100 prašičev.¹³

6. NALOGA O DVEH TRGOVCIH, KI STA IMELA 100 ZLATNIKOV

Bila sta dva trgovca, ki sta imela skupaj 100 zlatnikov, s katerimi sta kupila prašiče. Za 2 zlatnika sta kupila 5 prašičev, ki sta jih hotela porediti, jih ponovno prodati ter imeti dobiček. Ker pa sta opazila, da ni pravi čas za rejenje prašičev, sama pa jih v času zime nista mogla pasti, sta jih poskusila prodati in imeti dobiček. Na njuno žalost nista bila uspešna, saj jih nista mogla prodati za več kot toliko, za kolikor sta jih kupila, to je 5 prašičev za 2 zlatnika. Ko sta to spoznala, sta eden drugemu dejala: »Razdeliva si jih!« Razdelila sta si jih in jih prodala tako, kot sta jih kupila, ter imela dobiček. Naj pove, kdor more, koliko prašičev je bilo na začetku, in naj jih razdeli, proda ter ima dobiček, in sicer tako, kot bi ne bilo možno, če bi jih prodal skupaj.

¹² Linearni problem z eno neznanko (gl. tipi nalog), ki se ga reši z enačbo $x + x + \frac{x}{2} = 100$, pri čemer je x število konj na paši. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x = 40$.

¹³ Gre za tip nalog, ki jih imenujemo *problemi 100 ptic*, med katere poleg naloge 5 sodita še nalogi 38 in 39. Naloga tega tipa sodijo v isto skupino kot *problemi razdelitve živeža* (gl. opombo k rešitvi naloge 32). Podana rešitev je točna, pot do rezultata pa le delno nakazana. Pogoji izjave se prevedejo v sistem dveh linearnih enačb s tremi neznankami, od katere se je treba ene znebiti: $x + y + z = 100$ in $5x + 10y + \frac{z}{2} = 100$, to je $10x + 20y + z = 200$, pri čemer je x število svinj, y število merjascev in z število prašičkov. Sistem rešimo takole: (1) Iz prve enačbe izrazimo spremenljivko z : $z = 100 - (x + y)$. (2) Enačbi odštejemo in dobimo $9x + 19y = 100$. (3) S poskušanjem ugotovimo vrednost spremenljivke y , ki mora biti zaradi narave problema takšna, da bo $100 - 19y$ pozitivno celo število deljivo z 9. S serijo poskusov ugotovimo, da je lahko to samo $y = 1$. (4) Vrednost y vstavimo v enačbo $9x + 19y = 100$ in dobimo $x = 9$. (5) Nato vstavimo vrednosti x in y v enačbo $z = 100 - (x + y)$ in dobimo $z = 90$. Rešitev naloge je torej $x = 9, y = 1, z = 90$. V tem primeru obstaja ena sama rešitev, vendar pa, kakor bomo videli v nadaljevanju, Alkvin eno samo rešitev poda tudi v primerih, kjer je teh več (prim. naloge 32–34).

Rešitev o prašičih:

Na začetku je bilo 250 prašičev, ki sta jih kupila za 100 zlatnikov, kakor je bilo rečeno zgoraj, torej po 5 prašičev za 2 zlatnika. Kajti če pomnožiš 50×5 ali 5×50 , dobiš 250. Ko sta si jih razdelila, je vsak vzel 125 prašičev. Eden je prodal po 3 slabše prašiče za zlatnik, drugi pa po 2 boljša prašiča za zlatnik. Tako se je izšlo, da je tisti, ki je prodal slabše, od 120 prašičev iztržil 40 zlatnikov, tisti pa, ki je prodal boljše, 60 zlatnikov, kajti slabši so bili prodani po 30 za 10 zlatnikov, boljši pa po 20 za 10 zlatnikov. In vsakemu od njiju je ostalo 5 prašičev, od katerih sta lahko imela 4 zlatnike in 2 denarija dobička.¹⁴

7. NALOGA O KROŽNIKU, KI TEHTA 30 FUNTOV

Imamo krožnik, ki tehta 30 funtov oziroma 600 solidov. V sebi ima zlato, srebro, medenino in kositer. Srebra ima trikrat toliko kot zlata, medenine trikrat toliko kot srebra in kositra trikrat toliko kot medenine. Naj pove, kdor more, koliko tehta vsaka pozamezna vrsta kovine v njem.

Rešitev o krožniku:

Zlato tehta 9 unč,¹⁵ srebro trikrat 9 unč, to sta 2 funta in 3 unče. Medenina tehta trikrat 2 funta in 3 unče, to je 6 funtov in 9 unč. Kositer tehta trikrat 6 funtov in 9 unč, to je 20 funtov in 3 unče. Če seštejemo 9 unč + (2 funta in 3 unče) + (6 funtov in 9 unč) + (20 funtov in 3 unče), dobimo 30 funtov.

Še v solidih: Zlato tehta 15 solidov. Srebro trikrat 15 solidov, to je 45 solidov. Medenina trikrat 45 solidov, to je 135 solidov. Kositer trikrat 135 solidov, to je 405 solidov. Seštej $405 + 135 + 45 + 15$ in dobil boš 600 solidov, kar je enako 30 funtov.¹⁶

8. NALOGA O KADI

Kad, ki drži 100 metret oziroma 300 mernikov, iz nje pa vodijo 3 cevi, napolnimo do vrha. Skozi prvo cev odtekata tretjina in šestina, skozi drugo samo tretjina, skozi tretjo pa samo šestina vsebine kadi. Naj pove, kdor želi, koliko poličev odteka po vsaki od treh cevi.

Rešitev:

Skozi prvo cev odteka 3600, skozi drugo 2400, skozi tretjo pa 1200 poličev.¹⁷

14 Gre za paradoksalno rešitev problema, v katerem je treba določeno količino robe prodati za isto ceno, kot je bila kupljena, in imeti od kupčije dobiček. Naloga je smiselna samo, če se strinjamo s trditvijo, da smo 5 prašičev prodali za isto ceno (2 zlatnika) v obeh primerih: (a) 5 prašičev za dva zlatnika in (b) 3 prašiče slabše kvalitete za en zlatnik ter 2 prvorazredna prašiča za en zlatnik.

15 *unča* (lat. *uncia*) je enota, ki v svojem bistvu pomeni $\frac{1}{12}$ neke večje enote. Pri dolžinskih merah *palec* (lat. *uncia*) pomeni $\frac{1}{12}$ čevlja (lat. *pes*), pri utežnih $\frac{1}{12}$ merah pa pomeni *unča* (lat. *uncia*) $\frac{1}{12}$ funta (lat. *libra*). Za ostale mere in uteži gl. zgoraj poglavje Merske enote.

16 Predstavljeni sta dve rešitvi, v prvi se računa z unčami in funti, v drugi s solidi (prim. Merske enote). Nalogo lahko rešimo z linearno enačbo z eno neznanko, in sicer tako, da vzamemo maso celotnega krožnika bodisi v unčah bodisi v solidih. Tukaj podajam samo rešitev v solidih: $x + 3x + 9x + 27x = 600$, pri čemer je x masa zlata v solidih. Enačbo rešimo in dobimo $x = 15$, kar je 15 solidov.

17 Če upoštevamo pretvorbo 1 metreta = 72 poličev, ima vsebina kadi prostornino 7200 poličev. Tako po prvi cevi odteka $\left(\frac{1}{3} + \frac{1}{6}\right) \times 7200 = \frac{7200}{2} = 3600$ poličev, po drugi $\frac{1}{3} \times 7200 = 2400$ poličev in po tretji $\frac{1}{6} \times 7200 = 1200$ poličev.

9. NALOGA O OGRINJALU

Imam blago, ki v dolžino meri 100, v širino pa 80 vatlov. Iz njega bi rad izdelal ogrinjalo, in sicer tako, da bi ga razrezal na kose, od katerih bi vsak v dolžino meril 5, v širino pa 4 vatle. Povej, prosim, ti, ki veš, koliko ogrinjal lahko dobimo iz tega blaga.

Rešitev:

Ena osemdesetina od 400 je 5. Ena stotina je 4. Če torej zmnožiš 80×5 ali 100×4 , vselej dobiš 400. Toliko bo tudi ogrinjal.

10. NALOGA O PLATNU

Imam kos platna, ki meri v dolžino 60, v širino pa 40 vatlov. Želim ga razrezati tako, da bo vsak kos v dolžino meril 6, v širino pa 4 vatle in da bo tako zadostoval za izdelavo tunike. Pa naj pove, kdor želi, koliko tunik lahko dobimo iz tega platna.

Rešitev:

Ena desetina od 60 je 6, ena desetina od 40 pa je 4. Če torej desetkrat vzameš eno desetino od 60 ali eno desetino od 40, dobiš 100 kosov dolgih 6 in širokih 4 vatle.

11. NALOGA O DVEH MOŠKIH, OD KATERIH SE VSAK POROČI S SESTRO DRUGEGA

Recimo, da se dva moška poročita vsak s sestro drugega. Povej, prosim, v kakšnem sorodstvenem razmerju bosta njuna sinova.

Rešitev te naloge:

Na primer: če se jaz poročim s sestro svojega prijatelja in on z mojo, potem pa ima vsak od naju sina, sem jaz torej sinu svoje sestre stric, ona pa mojemu sinu teta. In takšno je njuno sorodstvo. Moj sin in sin moje sestre bosta torej neke vrste bratranca.

11a. NALOGA O DVEH MOŠKIH, OD KATERIH SE VSAK POROČI S SESTRO DRUGEGA

Če se dva moška poročita vsak z materjo drugega, kakšno sorodstvo bo tedaj vezalo njuna sinova?

Rešitev:

Moj sin in sin moje matere sta stric in nečak.

11b. NALOGA O OČETU, SINU, VDOVI IN NJENI HČERI

Recimo, da se oče in sin poročita z zapuščeno ali vdovelo žensko in njeno hčerjo ter skleneta, da sin vzame mater, oče pa hčer. V kakšnem sorodstvenem razmerju, te sprašujem, bosta sinova, rojena iz njunih zakonov.

Rešitev:

Moj sin in sin mojega očeta sta eden drugemu stric in nečak.

12. NALOGA O NEKEM HIŠNEM GOSPODARJU IN NJEGOVIH TREH SINOVIH

Neki hišni gospodar je na smrtni postelji svojim trem sinovom v dediščini zapustil 30 stekleničk: 10 polnih olja, 10 napol polnih in 10 praznih. Naj razdeli, kdor more, olje in stekleničke, tako da bo vsakemu od treh sinov pripadla enaka količina olja in enako število stekleničk.

Rešitev:

Imamo torej 3 sinove in 30 stekleničk: 10 polnih, 10 napol polnih in 10 praznih. Zmnoži 3×10 , da dobiš 30. Vsakemu od sinov pripade 10 stekleničk. Razdeli pa na 3 dele še olje, in sicer na sledeči način: prvemu daj 10 napol polnih stekleničk, drugemu in tretjemu pa vsakemu po 5 polnih in 5 praznih stekleničk. Tako bo razdelitev med 3 brate pravična tako v olju kot v stekleničkah.¹⁸

13. NALOGA O KRALJU IN NJEGOVI VOJSKI

Neki kralj je svojemu slugi ukazal, naj iz 30 utrdb nabere vojsko, in sicer tako, da v vsaki utrdbi nanovači toliko ljudi, kolikor jih je bil tja privedel. Prvo utrdbo je sluga obiskal sam, v drugo je prišel v dvoje, v tretjo pa so prišli že štirje.¹⁹ Naj pove, kdor more, koliko ljudi je bilo nanovačenih v vseh 30 utrdbah.

Rešitev:

Po prvem postanku sta bila torej 2, po drugem so bili 4, po tretjem jih je bilo 8, po četrtem 16, po petem 32, po šestem 64, po sedmem 128, po osmem 256, po devetem 512, po desetem 1024, po enajstem 2048, po dvanajstem 4096, po trinajstem 8192, po štirinajstem 16384, po petnajstem 32768, po šestnajstem 65536, po sedemnajstem 131072, po osemnajstem 262144, po devetnajstem 524288, po dvajsetem 1048576, po enaindvajsetem 2097152, po dvaindvajsetem 4194304, po triindvajsetem 8388608, po štiriindvajsetem 16777216, po petindvajsetem 33554432, po šestindvajsetem 67108864, po sedemindvajsetem 134217728, po osemindvajsetem 268435456, po devetindvajsetem 536870912, po tridesetem 1073741824.²⁰

¹⁸ Naloga ima poleg podane še druge možne rešitve. Če podano rešitev prikažemo v obliki (0, 5, 5), kjer vsako število v trojki predstavlja število polnih stekleničk, dodeljenih posameznemu sinu, lahko druge možne rešitve prikažemo na sledeč način: (5, 4, 1), (5, 3, 2), (4, 4, 2), (4, 3, 3).

¹⁹ V izvirniku je na tem mestu očitna napaka, ki je v prevodu odpravljena. Dobesedni prevod izvirnika se glasi: »/.../ v tretjo pa so prišli že trije.«

²⁰ Rešitev zahteva izračun potenc števila 2 vse do tridesete ($2^{30} = 1073741824$). Takšen izračun temelji na postopku, imenovanem *duplatio* (podvajanje), ki je služil kot ena temeljnih operacij znotraj aritmetike. Alkvinovim sodobnikom so tovrstne naloge povzročale neprimerljivo več preglavic kot nam, in sicer predvsem zaradi neobstoja žepnega računalna ter nepriročnega sistema zapisovanja števil, ki ni omogočal podpisovanja, kar je pri računanju z velikimi števili še posebej neugodno. O težavnosti računanja z velikimi števili priča tudi dejstvo, da se v mnogih rokopisih *Nalog* na tem mestu pojavljajo napačne vrednosti potenc števila 2, še zlasti tistih z eksponentom večjim od 15. Najverjetneje so si srednjeveški učenci pri računanju s tako velikimi števili pomagali z abakom. Medtem ko Alkvin predlaga rešitev na dolg način – s pomočjo delnih vsot – bi se moderni reševalci te naloge gotovo raje lotili po preprostejšem in manj zamudnem postopku: z nastavitvijo geometrijske vrste $1+1+2+4+\dots+2^{29} = 2^{30}$ in seveda s pomočjo žepnega računalna.

14. NALOGA O VOLU

Koliko stopinj pusti vol, ki orje cel dan, v zadnji brazdi?

Rešitev:

Vol v zadnji brazdi ne pusti nobene stopinje, saj sam hodi pred oralom, ta pa mu sledi. Kajti kolikor stopinj vol kot prvi vtisne v neobdelano zemljo, toliko jih oralo, ki mu sledi, razorje in izbriše. Zato v zadnji brazdi ni moč opaziti nobene volove stopinje.

15. NALOGA O ČLOVEKU

Povej mi, prosim, koliko ornih brazd bo človek vrezal v svoje polje, če bo na vsakem od dveh koncev polja napravil 3 obrate.

Rešitev:

Na enem koncu polja 3 obrate, na drugem prav tako 3 obrate, kar znese 7 ornih brazd.²¹

16. NALOGA O DVEH KMETIH, KI STA GNALA VOLE

Dva kmeta sta po cesti gnala vole. Prvi je rekel drugemu: »Daj mi 2 vola in imel jih bom toliko, kolikor jih imaš ti.« Drugi pa pravi: »Daj mi še ti 2 vola in imel jih bom dvakrat toliko kot ti.« Naj pove, kdor želi, koliko volov je bilo skupaj in koliko jih je imel vsak od njiju na začetku.

Rešitev:

Na začetku je tisti, ki je prosil, naj mu drugi da 2 vola, imel 4 vole. Drugi pa je imel 8 volov. Ker ga je prvi prosil, mu je drugi seveda dal dva vola. Tako je imel vsak po 6 volov. Nato pa je tisti, ki je bil prvi dobil, drugemu, ki jih je imel 6, 2 vrnil, da jih je imel 8, kar je 2×4 , njemu samemu pa so ostali 4, kar je polovica od 8.²²

17. NALOGA O TREH BRATIH, KI SO IMELI VSAK PO ENO SESTRO

Bili so trije bratje,²³ ki so imeli vsak po eno sestro, in morali so prečkati reko. Vsak od njih pa je čutil silno poželenje do sestre enega svojih dveh tovarišev. Ko so prišli do reke, so našli samo majhen čolnič, v katerem pa sta lahko reko naenkrat prečkala samo dva izmed njih. Naj pove, kdor more, na kakšen način so prečkali reko, da ni bila nobena od sester oskrunjena s strani moških.

Rešitev:

Najprej bi se v čoln vkrcala jaz in moja sestra ter prečkala reko.²⁴ Nato bi svojo sestro izkrcal iz čolna in se zapeljal nazaj do brega. Nato bi se vkrkali sestri drugih dveh mož, namreč tistih, ki sta ostala na obrežju. Ko bi oni dve ženski izstopili

21 Iz izvornika ni povsem jasno, ali se v rešitvi štejejo brazde ali obrati na vsakem koncu polja. Najverjetneje je mišljeno, da je človek napravil skupaj 6 obratov in 7 ornih brazd.

22 Nalogo lahko rešimo s sistemom dveh linearnih enačb z dvema neznančkama. Zaradi nejasnosti besedila bi se reševalec problema lotil tako, da bi nastavil naslednji sistem: $x+2=y-2$ in $y+2=2(x-2)$, pri čemer x in y predstavljata začetno število volov posameznega udeleženca. Po razrešitvi sistema dobimo rešitev $x=10$, $y=14$. Toda v Alkvinovi rešitvi se upošteva, da je do druge menjave prišlo šele po tem, ko je bila opravljena prva menjava (ta podatek je podan šele v rešitvi!), kar se prevede v naslednji sistem: $x+2=y-2$ in $y=2x$. Po razrešitvi sistema dobimo rešitev $x=4$, $y=8$.

23 *bratje* (lat. fratres) – angleški prevajalec Peter J. Burkholder tukaj sugerira prevod »moški« namesto »bratje«, kar utemelji s trditvijo, da je avtor najbrž mislil, da so ti moški bratje samo v odnosu do svojih sester, nikakor pa ne med seboj.

24 Sprememba osebe in naklona je v izvorniku.

iz čolna, bi vanj vstopila moja sestra, ki je prva prečkala reko, in pripeljala čoln k meni. Ko bi ona stopila ven, bi se v čoln vkrcala oba brata in prečkala reko. Tedaj bi se eden izmed njiju skupaj s svojo sestro vkrcal v čoln in odplul k nama. Jaz in ta, ki je krmaril, bi šla čez, moja sestra pa bi ostala na bregu.²⁵ Ko bi se prepeljala na drugi breg, bi še tretja sestra odpeljala čoln čez, vzela svojo sestro s seboj in se vrnila k nam. Tisti pa, čigar sestra je ostala na drugem bregu, bi stopil v čoln in jo prepeljal s seboj. Tako bi se prevoz iztekel, ne da bi prišlo do nečistega stika.

18. NALOGA O VOLKU, KOZI IN ZELJNI GLAVI

Neki človek je moral čez reko spraviti volka, kozo in zeljno glavo. Uspelo pa mu je najti le takšen čoln, ki je lahko hkrati peljal samo dve od teh reči. Ukazano pa mu je bilo, naj prevoz opravi tako, da bodo volk, koza in zeljna glava ostali celi. Naj pove, kdor more, kako mu je uspelo vse tri prepeljati čez reko nepoškodovane.

Rešitev:

Po podobnem postopku kot zgoraj bi najprej prepeljal kozo ter pustil volka in zelje na bregu. Nato bi se vrnil, prepeljal volka, ga izkrcal in v čoln vzela kozo ter jo prepeljal čez. Kozo bi izkrcal in čez prepeljal zeljno glavo. Nato bi se znova vrnil po kozo, jo vkrcal in prepeljal čez. Če bom tako ravnal, se bo prevoz iztekel uspešno in brez nevarnosti krvavega obračuna.²⁶

19. NALOGA O MOŠKEMIN ŽENSKI MASE ENEGA OTOVORJENEGA VOZA²⁷

Moški in ženska, vsak mase enega otovorjenega voza, ki sta imela dva otroka, skupaj mase enega otovorjenega voza, sta morala prečkati reko. Našla sta čoln, ki pa ni mogel prevažati tovora, težjega od enega otovorjenega voza. Naj opravi prevoz, kdor meni, da zmore, tako da čoln ne potone.

Rešitev:

Na enak način kot zgoraj bi se najprej vkrcala otroka in prečkala reko, eden izmed njiju pa bi čoln pripeljal nazaj. Nato bi se v čoln vkrcala mati in šla čez. Tedaj bi sin čoln prepeljal nazaj, njegov brat pa bi se vkrcal. Nato bi oba prečkala reko, eden izmed njiju pa bi čoln odpeljal do očeta. Nato bi reko prečkal oče, sin pa bi ostal na bregu. In znova bi se sin, ki je šel prej čez reko, vkrcal v čoln in ga odpeljal do brata. Tedaj naj se vkrcata oba in prečkata reko. S takšno veslaško prebrisanostjo bo morda prevoz opravljen, ne da bi čoln potonil.

20. NALOGA O JEŽIH

Dva ježa, samec in samica, ki sta imela dva mladiča, tehtala pa sta en funt, sta želela prečkati reko.²⁸

25 Nam. skupaj s sestro tistega, ki je z njo pravkar prišel nazaj.

26 Drugi način: 1) voznik na drugi breg prepelje kozo in se vrne sam; 2) voznik na drugi breg prepelje zeljno glavo, tam vkrca kozo in jo prepelje nazaj; 3) voznik na drugi breg prepelje volka in se vrne sam; 4) naposled voznik vkrca še kozo in jo prepelje na drugi breg.

27 *mase enega otovorjenega voza* – v izvirniku je besedna zveza *plaustri onusti* "otovorjenega voza", ki se je lahko v primernem kontekstu rabila tudi kot enota za maso tovora, ki ga prenese en voz.

28 Izjava je očitno nepopolna: iz dejstva, da je postopek rešitve enak tistemu v predhodni nalogi, lahko sklepamo, da je masa posameznega roditelja enaka skupni masi obeh mladičev (en funt) in da lahko čoln hkrati prevažata samo tovor, katerega masa ne presega enega funta.

Rešitev:

Podobno kot zgoraj bi reko najprej prečkala mladiča, eden od njiju pa bi čoln pripeljal nazaj. Vanj bi se vkrcal oče in se prepeljal čez. Tisti mladič, ki je šel prej čez z bratom, bi čoln odpeljal do brega, vanj pa bi se zopet vkrcal njegov brat in oba prepeljal čez. Eden izmed njiju bi se izkrcal na breg, drugi pa bi čoln odpeljal do matere. Ta bi se vkrcala in se prepeljala čez. Ko bi izstopila, bi se njen sin, ki je šel prej čez z bratom, znova vkrcal v čoln in ga prepeljal nazaj na breg k bratu. Nato bi se oba vkrcala in se prepeljala čez. In tako bi bil prevoz opravljen brez strahu, da bi prišlo do brodoloma.

21. NALOGA O POLJU IN OVCAH, KI JIH JE TREBA NANJ NAMESTITI

Imamo polje, ki v dolžino meri 200 čevljev, v širino pa 100 čevljev. Tja želim namestiti ovce, in sicer tako, da bo vsaka ovca imela v dolžino 5 čevljev in v širino 4 čevlje prostora. Naj, prosim, pove, kdor je sposoben, za koliko ovac je prostora na tem polju.

Rešitev:

Celotno polje je dolgo 200 čevljev in široko 100 čevljev. 200 deli s 5, da dobiš 40. Nato 100 deli s 4. Ena četrtnina od 100 je 25. Zmnoži torej 40×25 ali 25×40 , da dobiš število 1000. Za prav toliko ovac je torej tam prostora.

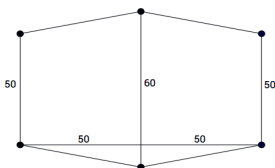
22. NALOGA O NERAVNEM POLJU

Imamo neravno polje, katerega bočni stranici merita vsaka po 100 pertik, prva čelna stranica meri 50 pertik, v sredini je polje široko 60 pertik, druga čelna stranica pa zopet 50 pertik. Naj pove, kdor more, koliko aripenov mora to polje oklepati.

Rešitev:

Dolžina tega polja je 100 pertik, dolžina obeh čelnih stranic je 50, srednja dolžina pa 60 pertik. Seštej dolžino obeh čelnih robov in srednjo dolžino, da dobiš 160. Od tega vzemi tretjino, to je 53, in jo pomnoži s 100, da dobiš 5300. Rezultat razdeli na 12 enakih delov, da dobiš 441. To pa znova razdeli na 12 delov, da dobiš 37. Toliko aripenov meri to polje.²⁹

29 Alkvin ploščino tega neravnega polja izračuna s približno formulo, saj predpostavi, da je ena bočna stranica enaka dolžini polja, drugo pa na sredini prelamlja srednja dolžina (60 pertik). Alkvin predlaga takšen izračun: $\frac{50+60+50}{3} \times 100 = \frac{160}{3} \times 100$. Avtor rezultat računa $160:3=53,33\dots$ zaokroži na celo število in dalje računa s 53. Polje torej meri 5300 pertik^2 , kar je po pretvorbi (1 aripen= 144 pertik^2) 37 aripenov. Gl. skico.

23. NALOGA O ŠTIRIKOTNEM POLJU

Imamo štirikotno polje, katerega prva bočna stranica meri 30 pertik, druga bočna stranica 32 pertik, prva čelna stranica 34, druga čelna stranica pa 32. Naj pove, kdor more, koliko aripenov mora biti zaobjetih v tem polju.

Rešitev:

Bočni stranici tega polja zneseta skupaj 62 pertik. Razpolovi 62, da dobiš 31. Čelni stranici tega polja zneseta skupaj 66 pertik. Razpolovi 66, da dobiš 33. Zmnoži 31×33 , da dobiš 1023. Kakor zgoraj, dobljeno dvakrat deli z 12, to je $1023:12$, da dobiš 85, nato pa še $85:12$, da dobiš 7. V tem polju je torej 7 aripenov.³⁰

24. NALOGA O TRIKOTNEM POLJU

Imamo trikotno polje, katerega bočni stranici merita 30 pertik, čelna stranica pa 18 pertik. Naj pove, kdor more, koliko aripenov mora oklepati.

Rešitev:

Seštej obe dolžini tega polja, da dobiš 60. Razpolovi 60, da dobiš 30. Ker pa čelna stranica meri 18 pertik, razpolovi 18, da dobiš 9. Zmnoži 9×30 , da dobiš 270. Nato dobljeno dvakrat deli z 12, to je $270:12$, da dobiš $22\frac{1}{2}$ potem pa znova $22\frac{1}{2}:12$, da dobiš en aripen in $10\frac{1}{2}$ pertik.³¹

25. NALOGA O POLJU V OBLIKI KROGA

Imamo polje v obliki kroga, ki v obseg meri 400 pertik. Povej, koliko aripenov mora zaobjeti.

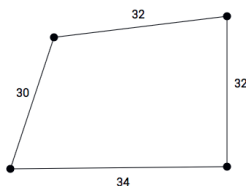
Rešitev:

Četrtnina tega polja, ki zaobjema 400 pertik, meri 100 pertik. Če to število

30 Tudi v tem primeru se Alkvin za izračun ploščine polja posluži približne formule, v široki rabi vse od časa starega Egipta, s katero se nepravilni štirikotnik a, b, c, d poenostavi do pravokotnika z dimenzijami, enakimi aritmetični sredini dolžin nasproti ležečih si stranic: $\frac{a+c}{2}$ in $\frac{b+d}{2}$. Čim bliže so si med seboj dolžine nasproti ležečih si stranic, tem natančnejši je rezultat. Ploščina našega polja se torej po tej približni formuli izračuna takole: $\frac{30+32}{2} \times \frac{32+34}{2} = 31 \times 33 = 1023$ pertik².

Nadalje $\frac{1023}{12} = 85$ aripenov. Tudi v tem primeru so rezultati zaokroženi na cela števila: $\frac{1023}{12} = 85,25 \approx 85$

in dalje $\frac{85}{12} = 7,08 \approx 7$. Gl. skico.

31 Za izračun ploščine trikotnika Alkvin ne uporabi standardne formule $\frac{c \times h_c}{2}$, ampak zelo nenatančno formulo $\frac{c}{2} \times \frac{a+a}{2}$, pri čemer je drugi faktor aritmetična sredina krakov: $\frac{30+30}{2} = 30$. To pomeni $9 \times 30 = 270$ pertik². Pravilna vrednost, izračunana po formuli $\frac{c \times h_c}{2}$, je 257,56 pertik². Alkvin nato po istem postopku kot v nalogi 23 (dvakratko deljenje z 12) rezultat iz kvadratnih pertik pretvori v aripeno, vendar napravi v postopku napako. Pravilen rezultat bi bil 1 aripen in 126 pertik².

pomnožiš s samim seboj, to je s 100, dobiš 10000. To moraš razdeliti na 12 delov. Ena dvanajstina od 10000 je 833. Ko to število ponovno deliš z 12, dobiš 69. Toliko aripenov torej zaobjema polje.³²

26. NALOGA O POLJU, PASJEM TEKU IN ZAJČJEM BEGU

Imamo 150 čevljev dolgo polje. Na enem koncu je stal pes, na drugem zajec. Zajec se požene v dir, pes pa za njim. Toda v času, ko je pes v enem skoku premagal razdaljo 9 čevljev, je zajec opravil pot 7 čevljev. Naj pove, kdor želi, koliko čevljev in koliko skokov je opravil pes na lovu in koliko zajec na begu, dokler slednji ni bil ujet.

Rešitev:

Dolžina tega polja je 150 čevljev. Vzemi polovico od 150, da dobiš 75. Pes je v enem skoku premagal razdaljo 9 čevljev. 75 pomnoženo z 9 znese 675 – toliko čevljev je pretekel pes v lovu na zajca, dokler ga ni zgrabil s svojimi čvrstimi čekani. Toda, ker je zajec v enem skoku premagal razdaljo 7 čevljev, pomnoži 75×7 , da dobiš 525. Toliko čevljev je zajec na begu pretekel, dokler ga ni pes ujel.³³

27. NALOGA O ŠTIRIKOTNEM MESTU

Imamo štirikotno mesto, katerega prva bočna stranica meri 1100 čevljev, druga bočna stranica 1000, čelni stranici pa vsaka 600. Vanj želim postaviti ostrešene hiše,³⁴ in sicer tako, da bo vsaka hiša dolga 40 čevljev in široka 30 čevljev. Naj pove, kdor more, za koliko hiš mora biti v mestu prostora.

Rešitev:

Če združimo obe dolžini tega mesta, dobimo 2100. Če na enak način združimo obe širini, to znese 1200. Vzemi torej polovico od 1200, da dobiš 600, nato vzemi še polovico od 2100, da dobiš 1050. In ker meri vsaka hiša v dolžino 40 čevljev in v širino 30 čevljev, vzemi eno štiridesetino od 1050, da dobiš 26. Nato vzemi še eno tridesetino od 600, da dobiš 20. 20×26 pa je 520. Za toliko hiš mora biti v mestu prostora.

28. NALOGA O TRIKOTNEM MESTU

Imamo trikotno mesto, katerega bočni stranici merita vsaka po 100

32 Če je o obseg in S ploščina kroga, bomo ploščino izračunali po formuli $S = \frac{o^2}{4\pi}$. Čeprav je bila takrat natančna vrednost števila π že znana ($\pi = \frac{22}{7} \approx 3,14$), so bili pri praktični geometriji navadno v rabi približki: $\pi \approx 3$ ali $\pi \approx 4$. Alkvin račun nastavi takole: $S = \frac{o \times o}{4 \times 4 \times 16}$, pri čemer privzame $\pi = 4$. Če za izračun ploščine privzamemo natančno vrednost števila π , dobimo rezultat $S = 88,38$ aripenov.

33 Polje, na katerem se odvija v nalogi opisani prizor, je dolgo najmanj 675 čevljev in ne samo 150 čevljev, kakor zavajajoče navaja Alkvin. 150 čevljev namreč znaša samo začetna razdalja med psom in zajcem. Ker se ob vsakem opravljenem skoku razdalja med psom in zajcem zmanjša za dva čevlja, izračunamo število skokov, ki jih mora opraviti pes, da ujame zajca, na sledeči način: $2x = 150$. Dobimo rezultat $x = 75$. Da dobimo razdaljo, ki jo preteče pes, v čevljih, pomnožimo še število skokov z dolžino posameznega skoka: $75 \times 9 = 675$. Enako storimo v primeru zajca.

34 Dobesedni prevod izvirnika (lat. *tecta domorum*) bi se glasil »strehe hiš«, toda ker je v nadaljevanju govora o hišah (lat. *casae*), prevajam tukaj »ostrešene hiše«.

čevljev, čelna stranica pa 90 čevljev. V tem mestu želim zgraditi hiše, in sicer tako, da bo posamezna hiša v dolžino merila 20 čevljev, v širino pa 10 čevljev. Naj pove, kdor more, za koliko hiš mora biti prostora.

Rešitev:

Če torej združimo obe enaki stranici tega mesta, dobimo 200. Vzemimo polovico od 200, da dobiš 100. Toda ker čelni rob meri 90 čevljev, vzemi še polovico od 90, da dobiš 45. In ker vsaka hiša v dolžino meri 20 čevljev, v širino pa 10 čevljev, gre 20 v 100 petkrat in 10 v 40 štirikrat. Zmnoži torej 5×4 , da dobiš 20. Za toliko takšnih hiš bo prostora v mestu.³⁵

29. NALOGA O OKROGLEM MESTU

Imamo okroglo mesto, ki v obseg meri 8000 čevljev. Naj pove, kdor more, koliko hiš mora zaobjeti, da bo vsaka hiša v dolžino merila 30 čevljev, v širino pa 20 čevljev.

Rešitev:

Obseg tega mesta meri 8000 čevljev. Če ga razdelimo v razmerju 3:2,³⁶ dobimo 4800 in 3200. V prvem številu je zajeta dolžina hiš, v drugem širina. Od obeh vsot vzemi polovico, da od večje ostane 2400, od manjše pa 1600. 1600 razdeli na 20 delov in dobiš osemdesetkrat 20. Na enak način razdeli večjo vsoto, to je 2400, na 30 delov, da dobiš osemdesetkrat 30. Zmnoži 80×80 , da dobiš 6400. Toliko hiš je moč zgraditi v takšnem mestu po zgoraj napisani nalogi.³⁷

30. NALOGA O BAZILIKI

Imamo baziliko, ki v dolžino meri 240 čevljev, v širino pa 120 čevljev. Vsak posamezen tlakovec bazilikinega tlaka meri v dolžino 23 palcev, to je en čevljev in 11 palcev, v širino pa 12 palcev, to je en čevljev. Naj pove, kdor želi, koliko tlakovcev bo potrebnih za tlakovanje celotne bazilike.

Rešitev:

126 tlakovcev zapolni 240 čevljev dolžine, 120 tlakovcev pa 120 čevljev širine, saj vsak tlakovec v širino meri en čevljev. Zmnoži torej 120×126 , da dobiš 15120. Toliko tlakovcev lahko torej pokrije pod takšne bazilike.³⁸

35 Alkvin meni, da lahko trikotno mesto preoblikuje v pravokotnik z dimenzijami $a = 100$ in $b = 45$, kar je z vidika ploščine popolnoma upravičeno. Nato pa računa, za koliko hiš bo prostora v pravokotniku z dimenzijami $a = 100$ in $b = 40$ (!); prehod na manjši pravokotnik je seveda popolnoma neupravičen in botruje napačnemu končnemu rezultatu. Razlog za ta prehod je bodisi dejstvo, da 45 ni deljivo z 10, bodisi upoštevanje, da gre kljub preoblikovanju v pravokotnik še vedno za trikotno mesto, v katerega ne moremo postaviti enakega števila pravokotnih hiš kot v pravokotno mesto z enako ploščino. Alkvinov rezultat 20 je v vsakem primeru previsok.

36 v razmerju 3:2 – lat. *sesquialtera proportione* dob. 'v poldrugem razmerju'. Gre za razmerje, pri katerem večje število (3) vsebuje celotno manjše število (2) in še njegovo polovico (1).

37 Alkvin razdeli obseg kroga v razmerju 3:2, saj so v enakem razmerju tudi stranice hiš, ki jih je treba postaviti v mesto. Nato krog preoblikuje v pravokotnik z dimenzijami $a = 2400$ in $b = 1600$ in vanj po običajnem postopku, uporabljenem že v nalogi 9, razvrsti $\frac{2400}{30} \times \frac{1600}{20} = 80 \times 80 = 6400$ hiš.

38 Bazilika je široka 120 čevljev in dolga $240 \times 12 = 2880$ palcev. Ker je vsak tlakovec širok 1 čevljev in dolg 23 palcev, vsebuje 120 čevljev širine 120 tlakovcev, 2880 palcev dolžine pa $2880:23 = 125,21$

31. NALOGA O KLETI

Imamo klet, ki v dolžino meri 100 čevljev, v širino pa 64 čevljev. Naj pove, kdor more, koliko sodov lahko hrani, če en sod meri 7 čevljev v dolžino in 4 čevlje v širino po sredini, in če ima klet en prehod, ki je širok 4 čevlje.

Rešitev:

7 gre v 100 štirinajstkrat, 4 pa v 64 šestnajstkrat. Od tega se na račun prehoda, ki vodi po celotni dolžini te kleti, odvzame 4 čevlje. Ker gre torej 4 v 60 petnajstkrat, 7 v 100 pa štirinajstkrat, zmnoži 15×14 , da dobiš 210. Toliko sodov z zgoraj predpisanimi dimenzijami lahko hrani takšna klet.³⁹

32. NALOGA O NEKEM HIŠNEM GOSPODARJU, KI JE RAZDELIL ŽITO

Neki hišni gospodar je imel 20 služabnikov. Ukazal je, naj se mednje razdeli 20 mernikov žita na sledeči način: moški naj prejmejo vsak po 3 mernike, ženske vsaka po 2 mernika, otroci pa vsak po eno polovico mernika. Naj pove, kdor more, koliko moških, koliko žensk in koliko otrok mora biti med služinčadjo.

Rešitev:

Zmnoži 1×3 , da dobiš 3, to pomeni, da je en moški prejel 3 mernike. Tako zmnoži tudi 5×2 , da dobiš 10, to pomeni, da je 5 žensk prejelo 10 mernikov. Zmnoži pa še 7×2 , da dobiš 14, to pomeni, da je 14 otrok prejelo 7 mernikov. Seštej torej $1 + 5 + 14$, da dobiš 20: to je vseh 20 služabnikov. Nadalje seštej še $3 + 7 + 10$, da dobiš 20: to je 20 mernikov. Imamo torej hkrati 20 služabnikov in 20 mernikov.⁴⁰

33. DRUGA TAKŠNA NALOGA

Neki hišni gospodar je imel 30 služabnikov, med katere je ukazal razdeliti 30 mernikov žita. Ukazal pa je takole: moški naj prejmejo vsak po 3 mernike, ženske vsaka po 2 mernika, otroci pa vsak po eno polovico mernika. Naj razreši, kdor more, koliko moških, koliko žensk in koliko otrok je bilo med služinčadjo.

Rešitev:

Če zmnožiš 3×3 , dobiš 9. In če zmnožiš 5×2 , dobiš 10. Nadalje vzemi polovico od 22, da dobiš 11. To pomeni, da so 3 moški prejeli 9 mernikov,

tlakovcev, kar avtor zaokroži na 126. Tako je za tlakovanje bazilike potrebnih $120 \times 126 = 15120$ tlakovcev.

39 Problem te naloge je, da rešitev nima praktične vrednosti, saj so dosegljivi le tisti sodi, ki ležijo neposredno ob prehodu.

40 *Problemi razdelitve živeža*, med katere uvrščamo ta in naslednje tri probleme, imajo pogosto več možnih rešitev, vendar avtor vselej poda samo eno. Nalogo rešimo z uporabo sistema dveh linearnih enačb s tremi neznankami, od katerih se je treba ene znebiti: $x + y + z = 20$ in $3x + 2y + \frac{z}{2} = 20$, to je $6x + 4y + z = 40$, pri čemer je x število moških, y število žensk in z število otrok med služinčadjo. Sistem najlaže rešimo takole: (1) Iz druge enačbe izrazimo spremenljivko z : $z = 40 - 6x - 4y$. (2) Enačbi odštejemo in dobimo $5x = 20 - 3y$. (3) S serijo poskusov najdemo par števil x in y , ki zadošči enačbi $5x = 20 - 3y$ in pri čemer je tudi z pozitivno celo število. Najlaže je, da po vrsti vstavljamo ničlo in sledeče pozitivne cele vrednosti spremenljivke y : $y = 0, y = 1, y = 2, y = 3$ itd. Enačba se izide pri vrednostih $y = 0$ in $y = 5$, in tako dobimo dve rešitvi: $x = 1, y = 5, z = 14$ in $x = 4, y = 0, z = 16$. Alkvin poda samo prvo rešitev: 1 moški, 5 žensk in 14 otrok.

5 žensk 10 mernikov, 22 otrok pa 11 mernikov. Če seštejemo $3+5+22$, dobimo 30 služabnikov. Če pa seštejemo še $9+11+10$, dobimo 30 mernikov. Imamo torej hkrati 30 služabnikov in 30 mernikov.⁴¹

33a. TRETJA TAKŠNA NALOGA

Neki hišni gospodar je imel 90 služabnikov. Ukazal je, naj se jim razdeli 90 mernikov žita. Ukazal pa je tudi, naj moški prejmejo vsak po 3 mernike, ženske vsaka po 2 mernika, otroci pa vsak po eno polovico mernika. Naj pove, kdor meni, da zna, koliko moških, koliko žensk in koliko otrok je bilo med služinčadjo.

Rešitev:

Zmnoži 6×3 , da dobiš 18. Nato zmnoži 20×2 , da dobiš 40. Vzemi pa še polovico od 64, da dobiš 32. To pomeni, da so 3 moški prejeli 18 mernikov, 20 žensk 40 mernikov, 64 otrok pa 32 mernikov. Če to seštejemo skupaj, namreč $6+20+64$, znese 90 služabnikov. Seštej še $18+40+32$, da dobiš 90 mernikov. Če primerjaš oba rezultata, imaš tako 90 služabnikov kot 90 mernikov.⁴²

34. ČETRTRA TAKŠNA NALOGA

Neki hišni gospodar je imel 100 služabnikov, med katere je ukazal razdeliti 100 mernikov žita, in sicer na način, da so moški prejeli vsak po 3 mernike, ženske vsaka po 2 mernika, otroci pa vsak po eno polovico mernika. Naj torej pove, kdor zmore, koliko moških, koliko žensk in koliko otrok je bilo med služinčadjo.

Rešitev:

11×3 je 33 in 15×2 je 30. Vzemi pa še polovico od 74, da dobiš 37. To pomeni, da je 11 moških prejelo 33 mernikov, 15 žensk 30 mernikov, 74 otrok pa 37 mernikov. Če to seštejemo skupaj, namreč $11+15+74$, znese 100 služabnikov. Enako seštej $33+30+37$, da dobiš 100 mernikov. Če primerjaš oba rezultata, imaš tako 100 služabnikov kot 100 mernikov.⁴³

35. NALOGA O SMRTI NEKEGA HIŠNEGA GOSPODARJA

Neki hišni gospodar je po smrti za seboj pustil otroke, 960 zlatnikov dediščine in nosečo ženo. Določil je: če se rodi sin, naj prejme tri četrtine premoženja, to je 9 unč,⁴⁴ njegova mati pa eno četrtino premoženja, to je 3 unče. Če pa se rodi hči, naj prejme sedem dvanajstin premoženja, to je 7 unč,

41 Za postopek gl. opombo k rešitvi naloge 32. Naloga ima tri rešitve: $x=6, y=0, z=24$ in $x=3, y=5, z=22$ in $x=0, y=10, z=20$. Alkvin poda samo drugo.

42 Za postopek gl. opombo k rešitvi naloge 32. Naloga ima sedem rešitev, Alkvin pa poda samo eno: $x=6, y=20, z=64$.

43 Za postopek gl. opombo k rešitvi naloge 32. Naloga ima sedem rešitev, Alkvin pa poda samo eno: $x=11, y=15, z=74$.

44 9 unč (lat. *uncias IX*) – gl. opombo k nalogi 7. Osnovni pomen unče je $\frac{1}{12}$ neke večje enote, tukaj je ta »večja enota« celotna dediščina, torej 960 zlatnikov. 9 unč je torej $\frac{9}{12}$ oz. $\frac{1}{4}$ od 960. V nalogi se pojavljajo tudi rimski izrazi za različne deleže funta:

$quadrans = \frac{3}{12} = \frac{1}{4}$ funta, $quincunx = \frac{5}{12}$ funta, $septunx = \frac{7}{12}$ funta, $bes(bis) = \frac{8}{12} = \frac{2}{3}$ funta, $dodrans = \frac{9}{12} = \frac{3}{4}$ funta.

Zato tudi v slovenskem prevodu ohranjam besedni zapis deležev.

njena mati pa pet dvanajstin, to je 5 unč. Pripetilo pa se je, da je rodila dvojčka, in sicer dečka in deklico. Naj razvozla, kdor more, koliko je prejela mati, koliko sin in koliko hči.

Rešitev:

Seštej torej $9+3$, da dobiš 12. V enem funtu je namreč 12 unč. Nato na enak način seštej $7+5$, da dobiš spet 12. 2×12 znese 24 unč. 24 unč je enako 2 funta, to pa je 40 zlatnikov. 960 torej deli s 24. Ena štiriindvajsetina tega števila je 40. Ker je sinov delež tri četrtine, mu daj 9 deležev po 40 zlatnikov. Tako sin dobi 9×40 zlatnikov, to je 18 funtov, kar je enako 360 zlatnikov. In ker je mati v razmerju do sina prejela tri dvanajstine, v razmerju do hčere pa pet dvanajstin, seštejemo $3+5$, da dobimo 8. Ker to pomeni, da dobi osem dvanajstin, vzemi 8 delov po 40. 8×40 zlatnikov je torej prejela mati, to je 16 funtov, kar je enako 320 zlatnikov. Nato, ker je rečeno, da dobi sedem dvanajstin, vzemi 7 delov po 40. Potem zmnoži 7×40 , da dobiš 14 funtov, kar je enako 280 zlatnikov. To je prejela hči. Seštej torej $360+320+280$ in dobiš 960 zlatnikov oziroma 48 funtov.⁴⁵

36. NALOGA O STARČEVEM POZDRAVU DEČKU

Neki starec je pozdravil dečka in mu rekel: »Žível, sine, žível, še enkrat toliko, kolikor si že preživel, in še enkrat toliko in še trikrat toliko; Bog pa naj ti nameni še eno od mojih let, tako da jih boš dopolnil 100.« Naj dožene, kdor more, koliko je bil deček takrat star.

Rešitev:

Takrat, ko je starec rekel: »Žível, še enkrat toliko, kolikor si že preživel,« je bil deček star 8 let in 3 mesece. Dvakrat toliko je 16 let in 6 mesecev, še dvakrat toliko je 33 let. Če to zmnožimo s 3, dobimo 99 let. Če dodamo še eno, dobimo 100 let.⁴⁶

37. NALOGA O NEKEM ČLOVEKU, KI JE ŽELEL ZGRADITI HIŠO

Neki človek, ki je želel zgraditi hišo, je zaposlil 6 zidarjev, od katerih je bilo 5 mojstrov in en vajenec. Tisti, ki je želel graditi, in zidarji so med seboj sklenili dogovor, da bo njihova skupna dnevna mezda znašala 25 denarijev, in sicer tako, da bo vajenec dobil pol toliko kot vsak mojster. Naj pove, kdor more, koliko bo vsak od njih dobil na dan.

Rešitev:

⁴⁵ Alkvin problem reši tako, da razdeli celotno dediščino na polovico, nato pa vsak del posebej razdeli na način, določen v oporoki. Od prve polovice, to je od 480 zlatnikov, jih da $\frac{9}{12}$, to je 320, sinu in $\frac{3}{12}$, to je 120, materi. Od druge polovice pa da $\frac{7}{12}$, to je 280, hčeri in $\frac{5}{12}$, to je 200, materi. Mati torej skupaj dobi 320, sin 360, hči pa 280 zlatnikov, kar skupaj znese 960 zlatnikov, to pa je vrednost celotne dediščine. Vendar s takšno razdelitvijo razmerje med vsoto, ki jo prejme mati, in tisto, ki jo prejmeta otroka, ne ustreza navodilu v nalogi. Natančen rezultat dobimo na sledeč način: če mati dobi x , dobi sin $3x$ in hči $\frac{7}{5}x$. Nastavimo torej enačbo $x+3x+\frac{7}{5}x=960$, jo rešimo in dobimo $x=177,77$. Sin bi torej moral dobiti 533,31 zlatnikov, hči pa 248,85 zlatnikov.

⁴⁶ Gre za linearni problem z eno neznanko, ki ga rešimo z enačbo $x+x+2x+8x+1=100$, pri čemer je x dečkova starost v trenutku starčevega pozdrava. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x=8\frac{1}{4}$, kar v koledarskem sistemu pomeni 8 let in 3 mesece.

Najprej vzemi 22 denarijev in jih razdeli na 6 delov. Tako daj vsakemu mojstru, ki jih je 5, po 4 denarije. 5×4 je namreč 20. Nato vzemi preostala 2 denarija, kar je polovica od 4, in ju daj vajencu. Tako ostanejo 3 denariji, ki jih razdeli takole: razdeli vsak denarij na 11 delov. 3×11 znese 33. Vzemi 30 delov in jih razdeli med 5 mojstrov. 5×6 znese 30. Vzemi preostale 3 dele, kar je polovica od 6, in jih daj vajencu.⁴⁷

38. NALOGA O NEKEM ČLOVEKU, KI JE KUPIL STO ŽIVALI

Neki človek je želel kupiti 100 živali različnih vrst za 100 zlatnikov, in sicer tako, da bi kupil konja za 3 zlatnike, vola za 1 zlatnik in 24 ovac za 1 zlatnik. Naj pove, kdor zmore, koliko konjev, koliko volov in koliko ovac je kupil.

Rešitev:

Zmnoži 3×23 , da dobiš 69. Nato 2×24 , da dobiš 48. Dobimo torej 23 konjev za 69 zlatnikov, 48 ovac za 2 zlatnika in 29 volov za 29 zlatnikov. Seštej torej $23 + 48 + 29$, da dobiš 100 živali. Nato seštej $69 + 2 + 29$, da dobiš 100 zlatnikov. Vse skupaj je torej 100 živali in 100 zlatnikov.⁴⁸

39. NALOGA O NEKEM KUPCU NA VZHODU

Neki človek je želel s 100 zlatniki na Vzhodu kupiti 100 živali različnih vrst. Svojemu slugi je ukazal, naj da za kamelo 5 zlatnikov, za osla zlatnik in za 20 ovac zlatnik. Naj pove, kdor želi, koliko kamel, oslov in ovac je bilo v kupčiji za 100 zlatnikov.

Rešitev:

Če pomnožiš 19×5 , dobiš 95, to pomeni, da je 19 kamel kupil za 95 zlatnikov. Tem dodaj zlatnik za enega osla, da znese skupaj 96 zlatnikov. Nato zmnoži 4×20 , da dobiš 80, to pomeni, da je za 4 zlatnike kupil 80 ovac. Seštej torej $19 + 1 + 80$, da dobiš 100. To je 100 živali. Nato seštej $95 + 1 + 4$, da dobiš 100 zlatnikov. Vse skupaj je torej 100 živali in 100 zlatnikov.⁴⁹

40. NALOGA O ČLOVEKU IN OVCAH NA GORSKI PAŠI

Neki človek je v planinah videl ovce na paši in dejal: »O, da bi jih imel toliko in še enkrat toliko in še polovico od polovice in še polovico od te polovice. Tako bi jaz skupaj z njimi kot stoti prišel na svoj dom.« Naj razreši, kdor more, koliko ovac je človek videl na paši.

47 Vsak mojster tako dobi $4 + \frac{6}{11}$ denarija, vajenec pa $2 + \frac{3}{11}$ denarija. Alkvin nalogo reši tako, da med zidarje najprej razdeli 22 denarijev na zahtevani način (4 vsakemu mojstru in 2 vajencu), nato pa vsak preostali denarij razdeli na 11 delov in dobi $\frac{33}{11}$, ki jih lahko na zahtevani način razdeli med zidarje ($\frac{6}{11}$ vsakemu mojstru in $\frac{3}{11}$ vajencu). Moderni reševalec bi nalogo gotovo raje rešil z nastavitvijo linearne enačbe $5x + \frac{1}{2}x = 25$, pri čemer je x dnevna mezda posameznega mojstra. Enačbo rešimo in dobimo $x = \frac{50}{11} = 4 + \frac{6}{11} = 4,55$. Na koncu izračunamo še $\frac{1}{2}x$, da dobimo dnevno mezdo, ki jo je prejel vajenec.

48 Za postopek reševanja tega problema gl. opombo k rešitvi naloge 5.

49 Za postopek reševanja tega problema gl. opombo k rešitvi naloge 5. Naloga, četudi šaljivo zastavljena, nam priča o ekonomskih realijah tistega časa. Zelo verjetno je bila navada Evropejcev na Vzhodu kupovati kamele, ki so jih potem uporabljali v Franciji ali drugje po Evropi za različne vrste transporta, na primer za transport vojaškega prateža.

Rešitev:

Takrat ko je rekel: »O, da bi jih imel toliko,« je videl 36 ovac. Dvakrat toliko je 72, polovica od te polovice, to je od 36, pa je seveda 18. Če vzamemo polovico od te druge polovice, to je od 18, dobimo 9. Seštej torej $36+36$, da dobiš 72. Tej vsoti dodaj 18, da dobiš 90. Nato pa številu 90 dodaj še 9, da dobiš 99. Človek sam pa bo skupaj z ovcami stoti.⁵⁰

41. NALOGA O STAJI IN SVINJI

Neki hišni gospodar je izdelal novo štirikotno ogrado, v katero je postavil svinjo, ki je v sredini staje povrgla 7 prašičkov. Ti so skupaj z materjo, ki je osma, v vsakem kotu povrgli 7 novih.⁵¹ Nato pa so svinja in vsi njeni potomci v sredini staje povrgli še vsak po 7 prašičkov. Naj pove, kdor želi, koliko prašičev je bilo na koncu v staji skupaj z materami.

Rešitev:

V prvem kotenju, ki se je zgodilo v sredini staje, je nastalo 7 prašičkov, njihova mati pa je bila osma. Če torej pomnožimo 8×8 , dobimo 64. Toliko prašičkov je bilo v prvem kotu skupaj s svojimi materami. Nato zmnoži 8×64 , da dobiš 512. Toliko prašičev je bilo skupaj z materami v drugem kotu. Dalje zmnoži 8×512 , da dobiš 4096. Toliko jih je bilo skupaj z materami v tretjem kotu. Če še to število pomnožiš z 8, dobiš 32768. Toliko jih je bilo skupaj z materami v četrtem kotu. Pomnoži pa nazadnje še 8×32768 , da dobiš 262144. Na toliko je namreč naraslo njihovo število, potem ko so v sredini staje povrgli še zadnjič.⁵²

42. NALOGA O STOPNIŠČU S STO STOPNICAMI

Imamo stopnišče s 100 stopnicami. Na prvi stopnici je sedela ena golobica, na drugi sta sedeli dve, na tretji tri, na četrti štiri, na peti pet in tako naprej na vsaki stopnici vse do stote. Naj pove, kdor more, koliko je bilo vseh golobic.

Rešitev:

Štej takole: Vzemi golobico, ki sedi na prvi stopnici in ji prištej 99 golobic, ki skupaj sedijo na devetindevetdeseti stopnici, da jih bo skupaj 100. Na enak način združi drugo stopnico z osemindevetdeseto in dobil boš ravno tako 100. Tako združi po eno stopnico od zgornjih z eno od spodnjih in vsota golobic, ki sedijo na njih bo vselej 100. Petdeseta stopnica pa je sama zase in neodvisna, saj je brez para. Prav tako bo sama ostala stota stopnica. Seštej torej vse skupaj in dobil boš 5050 golobic.⁵³

50 Gre za linearni problem z eno neznanko, ki ga rešimo z enačbo $x+x+\frac{1}{2}x+\frac{1}{4}x+1=100$, pri čemer je x število ovac, ki jih je človek videl na paši. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x=36$.

51 Mišljeno je, da vsi prašički, ki se rodijo iz mame in vsakega mladička v vsakem kotu skotijo po 7 novih prašičkov, kar ni jasno iz navodila, ampak šele iz rešitve.

52 Kot pri reševanju naloge 13 mora reševalec tudi tukaj računati potence nekega števila, v tem primeru števila 8. Vendar pa, za razliko od naloge 13, tukaj ne gre za *duplatio* oziroma za geometrijsko vrsto, saj ne iščemo vsote geometrijskega zaporedja, ampak samo njegov zadnji člen. Gre za geometrijsko zaporedje $8, 8^2, 8^3, \dots, 8^6$, pri katerem iščemo vrednost zadnjega člena: $8^6 = 262144$.

53 Pri tej nalogi je poleg same rešitve izjemoma podan tudi postopek za izračun vrednosti

43. NALOGA O PRAŠIČIH

Neki človek je imel 300 prašičev. Ukazal pa je v treh dneh zaklati vse, in sicer tako, da se vsak dan zakolje liho število prašičev. (Podobno bi bilo s 30 prašiči.) Pa naj pove, kdor more, koliko prašičev od 300 (in od 30) je treba zaklati vsak dan. [Ta naloga je nerešljiva in je sestavljena za oštevanje.]

Rešitev:

Glej izmišljijo, ki je ni mogoče rešiti, namreč da bi v treh dneh zaklal 300 (ali 30) prašičev, in sicer vsak dan liho število! Ta izmišljija je namenjena samo oštevanju dečkov.⁵⁴

44. NALOGA O DEČKOVEM POZDRAVU OČETU

Neki deček je pozdravil očeta rekoč: »Pozdravljen, oče!« Ta mu odvrne: »Pozdravljen, sin, da bi živel še enkrat toliko, kolikor si že preživel, ta podvojena leta pa potrojil in vzel še eno od mojih let, tako da boš imel 100 let.« Naj pove, kdor more, koliko je bil deček takrat star.

Rešitev:

Deček je bil star 16 let in 6 mesecev. Če to starost podvojiš, dobiš 33 let. Če 33 potrojiš, dobiš 99. Če pa dodaš še eno očetovo leto, dobiš 100 let.⁵⁵

45. NALOGA O GOLOBICI

Golobica, ki je sedela na drevesu, je videla mimo leteti druge golobice in jim dejala: »O, da bi vas bilo dvakrat toliko in še tretjič toliko. Potem bi vas bilo skupaj z menoj 100.« Naj pove, kdor more, koliko golobic je letelo mimo.

Rešitev:

Bilo je 33 golobic, ki jih je najprej videla leteti. Dvakrat toliko je 66, če pa dodamo še tretjič toliko, dobimo 99. Dodaj še sedečo golobico in dobil boš 100.⁵⁶

46. NALOGA O ČLOVEKU, KI JE NAŠEL MALHO

Neki človek je hodil po cesti in našel malho, v kateri sta bila 2 talenta.⁵⁷ Drugi, ki so bili priča njegovi najdbi, so mu dejali: »Brat, odstopi nam delež

aritmetične vrste $1+2+3+4+\dots+99+100$. Postopek je naslednji: Z združitvijo $1+99, 2+98, 3+97, \dots, 49+51$ dobimo 49 parov z vsoto 100, ki jim je treba prišteti še petdeseteto in stoto stopnico, ki nimata para. Vse skupaj torej zneso $49 \times 100 + 50 + 100 = 5050$

54 Problem je nerešljiv, saj je vsota treh lihih števil lahko samo liho število, števili 300 in 30 pa sta sodi.

55 Gre za linearni problem z eno neznanko, ki ga rešimo z enačbo $3(2x)+1=100$, pri čemer je x dečkova starost v trenutku pozdrava. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x=16\frac{1}{2}$, kar v koledarskem sistemu pomeni 16 let in 6 mesecev.

56 Nalogo se da zvesti na linearno enačbo $x+x+x+1=100$. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x=33$.

57 Talent je bila antična utežna mera, ki je imela v različnih obdobjih in okoljih različno vrednost. Italški talent je tehtal 100 rimskih funtov, vendar ta pretvorba ne velja za srednjeveško Francijo. Razmerja med merskimi enotami v *Nalogah* kažejo včasih odklon od tistih, ki so navedena v uvodu (prim. Merske enote), zato za pretvarjanje enot v tej nalogi glej Alkvinovo rešitev. Ko ugotovimo pretvorbe med enotami, ki nastopajo v nalogi, bomo problem z uporabo najosnovnejših računskih operacij zlahka rešili.

svoje najdbe.« Toda najditelj je odkimal in jim ni hotel dati ničesar. Oni pa so se spravili nadenj, mu raztrgali malho in si razdelili denar, tako da je vsak dobil 50 zlatnikov. Ko je najditelj sprevidel, da se jim ne more več upirati, je iztegnil roko in pograbil 50 zlatnikov. Naj pove, kdor želi, koliko ljudi je bilo skupaj.

Rešitev:

V vsakem talentu je 75 funtov. V funtu pa je 72 zlatnikov. 75×72 znese 5400. Če to podvojimo, dobimo 10800. V 10800 pa gre 216 petdesetic. 216 je bilo tudi ljudi.

47. NALOGA O ŠKOFU, KI JE UKAZAL 12 HLEBCEV KRUHA RAZDELITI MED DUHOVŠČINO

Neki škof je ukazal razdeliti 12 hlebcev kruha med duhovščino. Določil pa je tako: vsak duhovnik naj prejme po 2 hlebca, vsak diakon po polovico hlebca, vsak lektor pa po četrtno hlebca. Biti pa mora enako število hlebcev in oseb. Naj pove, kdor more, koliko duhovnikov, diaconov in lektorjev mora biti.

Rešitev:

5×2 je 10, kar pomeni, da je 5 duhovnikov prejelo 10 hlebcev. En diakon je prejel polovico hlebca, med 6 lektorjev pa so razdelili vsega hlebec in pol. Seštej $5+1+6$, da dobiš 12. Seštej še $10 + \frac{1}{2} + 1\frac{1}{2}$, da dobiš 12. Tako imamo 12 hlebcev in 12 oseb. Število oseb in hlebcev je torej enako.⁵⁸

48. NALOGA O ČLOVEKU, KI JE SREČAL ŠOLARJE

Neki človek je srečal šolarje in jih vprašal: »Koliko vas je v šoli?« Eden izmed njih mu je odgovoril rekoč: »Ne želim ti povedati. Preštej nas, pomnoži nas z 2, nato pa še s 3. Kar dobiš, razdeli na četrtine. Če k eni četrtni dodaš mene, dobiš število 100.« Naj pove, kdor more, koliko je bilo šolarjev, ki so na začetku srečali sprehajalca na poti.

Rešitev:

2×33 je 66. Toliko je bilo šolarjev, ki so na začetku srečali sprehajalca. Če 66 pomnožiš z 2, dobiš 132. To pomnoži s 3, da dobiš 396. Ena četrtnina od tega števila je 99. Če prišteješ dečka, ki je odgovoril, boš dobil 100.⁵⁹

49. NALOGA O KOLARJIH

Sedem kolarjev je izdelalo vsak po sedem koles. Naj pove, kdor želi, koliko vozov so lahko z njimi opremili.

Rešitev:

Zmnoži 7×7 , da dobiš 49. Toliko koles so izdelali. Če 12 pomnožiš s 4, dobiš 48. Z 48 kolesi pa se da opremiti 12 vozov, pri čemer je eno kolo odveč.

⁵⁸ Za postopek gl. opombo k rešitvi naloge 32. Naloga ima poleg rešitve, ki jo poda Alkvin, še eno rešitev: $x = 5$, $y = 1$, $z = 6$ in $x = 4$, $y = 8$, $z = 0$.

⁵⁹ Gre za linearni problem z eno neznanko, ki ga rešimo z enačbo $\frac{3(x+x)}{4} + 1 = 100$, pri čemer je x število šolarjev, ki so na začetku srečali sprehajalca. Enačbo rešimo in dobimo pravilno rešitev $x = 66$.

50. NALOGA O VINU V POSODAH

Naj pove, prosim, kdor zna, koliko poličev je v sto metrumih vina, in tudi koliko je v sto metrumih merov.

Rešitev:

V enem metrumu je 48 poličev. Pomnoži 100×48 , da dobiš 4800. Toliko je poličev. Podobno ima en metrum 288 merov. Pomnoži 100×288 , da dobiš 28800. Toliko je merov.⁶⁰

51. NALOGA O VINU V POSODAH, KI JIH JE NEKI HIŠNI GOSPODAR RAZDELIL

Neki hišni gospodar je na smrtni postelji svojim 4 sinovom zapustil 4 posode vina. V prvi posodi je bilo 40 mernikov, v drugi 30 mernikov, v tretji 20 mernikov in v četrti 10 mernikov vina. Poklical je oskrbnika svoje hiše in mu dejal: »Te štiri posode z vinom razdeli med moje štiri sinove, in sicer tako, da bo vsak dobil enako količino vina in enako število posod.« Naj pove, kdor razume, kako je treba deliti, da vsi 4 sinovi prejmejo enak delež od dediščine.

Rešitev:

V prvi posodi je torej bilo 40 mernikov, v drugi 30 mernikov, v tretji 20 mernikov in v četrti 10 mernikov vina. Seštej torej $40 + 30 + 20 + 10$, da dobiš 100. Nato dobljeno število razdeli na četrtine. Ena četrtina od 100 je namreč 25, število, ki pomnoženo z 2 da 50. Vsakemu sinu je torej pripadel delež 25 mernikov vina, po 2 sinova pa sta si razdelila 50 mernikov. V prvi posodi je 40 mernikov, v četrti pa 10 mernikov. Če ju sešteješ, dobiš 50 mernikov. To količino boš razdelil med 2 sinova. Na enak način seštej 30 in 20 mernikov, ki so bili v drugi in tretji posodi, da dobiš 50 mernikov, ki jih boš enako kakor zgoraj razdelil med 2 sinova. Tako bo vsak imel 25 mernikov. Če boš storil tako, bo delitev med sinove pravična tako v vinu kot v posodah.⁶¹

52. NALOGA O HIŠNEM GOSPODARJU

Neki hišni gospodar je ukazal pretovoriti 90 mernikov žita z ene svoje posesti na drugo, ki je od prve oddaljena 30 lig. To pa je želel opraviti tako, da bi bilo vse žito prepeljano na eni kameli v treh prevozih in da bi bilo v vsakem prevozu pretovorjenih 30 mernikov žita. Kamela pa vsako prehojeno ligo poje mernik žita. Naj pove, kdor želi, koliko mernikov je preostalo.

Rešitev:

V prvem prevozu je kamela 30 mernikov nesla 20 lig poti in pojedla vsako ligo po en mernik, to je 20 mernikov. Ostalo je 10 mernikov. V drugem

60 Gre za preprost problem pretvarjanja med prostorninskimi merskimi enotami, in sicer med metrumi, poliči in meri. Alkvin v rešitvi poda pretvorbe med temi enotami (1 metrum = 48 poličev, 1 metrum = 288 merov, 1 polič = 6 merov), ki pa so podane tudi v predgovoru (gl. Merske enote). 1 mer je torej približno enak enemu decilitru oziroma eni merici vina.

61 Gre za enak način reševanja kot pri nalogi 12, le da je tukaj rešitev na račun odvečnih podatkov v enem delu, v drugem delu nepopolna. Avtor namreč po tem, ko je že navedel količino vina, ki jo mora dobiti vsak od štirih sinov ($\frac{100}{4} = 25$), nadaljuje z razreševanjem problema delitve vina na drug, manj intuitiven način, ne navede pa, da je treba vsakemu sinu dodeliti po eno posodo in kako opraviti prelivanje.

prevozu je prenesla 30 mernikov, od teh pojedla 20 in ostalo je 10 mernikov. V tretjem prevozu je naredila enako: prenesla je 30 mernikov, od teh pojedla 20 in ostalo je 10 mernikov. Preostalo je še 30 mernikov in še 10 lig poti. V četrtem prevozu je domov prenesla 30 mernikov, od teh pa jih je na poti pojedla 10, tako da je ostalo vsega 20 mernikov žita.⁶²

53. NALOGA O PREDSTOJNIKU SAMOSTANA Z 12 MENIHI

Neki predstojnik samostana je imel pod okriljem 12 menihov. Poklical je oskrbnika svoje hiše, mu dal 204 jajca in mu velel, naj da vsakemu menihu enak delež jajc. Določil pa je tako: med 5 duhovnikov naj razdeli 85 jajc, med 4 diakone 68 jajc, med 3 lektorje pa 51 jajc. Naj pove, kdor more, koliko jajc je dobil vsak od njih, tako da ni nihče dobil niti preveč niti premalo, ampak vsi, kot smo dejali zgoraj, enak delež.⁶³

Rešitev:

204 razdeli na 12 delov. Ena dvanajstina števila 204 pa je 17, saj dobiš 204, če zmnožiš bodisi 12×17 bodisi 17×12 . Število 17 dobiš tudi, če vzameš eno petino od 85 ali eno četrtno od 68 ali eno tretjino od 51. Seštej torej $5+4+3$, da dobiš 12. Toliko je menihov. Seštej še $85+68+51$, da dobiš 204. Toliko je jajc. Po razdelitvi na 12 enakih delov po 17 vsakemu menihu torej pripade 17 jajc.

62 Prebrisan načrt, po katerem kamela v prvem in drugem prevozu na dveh tretjinah poti tovor odloži in ga šele v zadnjem prevozu prenese do drugega posestva, omogoči, da na drugo posestvo pride 20 mernikov žita, čeprav na začetku izgleda, da bo morala kamela pojesti vseh 90 mernikov za skupaj 90 lig poti. Rešitev te naloge, ki je prva znana naloga tega tipa, je zanimiva in izvirna, toda tudi problematična: prvič, Alkvin v rešitvi kameli pripiše štiri prevoze namesto treh, kolikor jih je predpisanih v nalogi, čeprav je to, kar Alkvin imenuje četrti prevoz, v resnici samo nadaljevanje tretjega. Drugič, Alkvin očitno predpostavi, da mora kamela jesti samo, ko je otovorjena.

63 Najverjetneje je kak srednjeveški prepisovalec del rešitve naloge po pomoti vključil že v izjavo, saj ta vsebuje informacije, ki so očitno odvečne.

Erazem iz Rotterdama: *Reuchlinovo vnebovzetje*

*O neprimerljivem junaku Johannesu Reuchlinu,
ki je bil sprejet med nebeščane.*

Prevod Tomaž Potočnik

Leta 1510 so Johannesu Reuchlina, profesorja prava v Pforzheimu, ki je bil izkušen v cesarskih političnih zadevah in je slovel kot izjemen humanist in hebraist, prosili, naj poda mnenje o judovskih knjigah. Dve leti pred tem je Johannes Pfefferkorn, judovski spreobrnjenec v krščanstvo, svoje bivše soverce namreč obtožil posedovanja knjig, ki blatijo krščanstvo, in prepričal cesarja, naj ukaže zaplenbo in pregled vseh knjig v lasti judov, da se odkrijejo morebitne krivoverske in protikrščanske prvine. Reuchlin je v svojem slavnem odgovoru branil zakonske pravice judov v cesarstvu in trdil, da judovske literature ni mogoče kar v celoti obravnavati kot protikrščanske. Po objavi tega odgovora je bil leta 1511 obtožen herezije, začela pa se je vsesplošna razprava o judovski literaturi, krščanski hebraistiki ter odnosu med humanističnimi filološkimi prizadevanji in krščansko teologijo. Reuchlin je nekaj let zelo uspešno zavračal obtožbe, si pridobil veliko privržencev po vsej Evropi in še naprej preučeval judovsko literaturo (leta 1517 je objavil delo *De arte Cabbalistica*). Papež je njegova dela leta 1520 obsodil, a je Reuchlin lahko nadaljeval z delom profesorja v Tübingenu in umrl (naravne smrti) v Stuttgartu leta 1522. Erazem je bil Reuchlinov velik občudovalec in v t. i. Reuchlinovi aferi se je postavil na njegovo stran, kakor priča tudi naslednji dialog. Kljub temu pa je bila Erazmova podpora nekoliko mlačna, saj je hotel Erazem, kot je zanj značilno, ostati čim bolj ob strani in se ni želel nedvoumno opredeliti.

*Pompilij, Brasikan.*¹

- POMPILIJ Od kod pa ti v popotnem plašču?
 BRASIKAN Iz Tübingena.
 POMPILIJ Ali je tam kaj novega?
 BRASIKAN Prav ne morem verjeti, kako vse smrtnike daje nekakšna žeja po novicah. Jaz pa sem v Louvainu slišal onega Kamelo,² ki je pridigal, kako se je treba varovati pred vsem, kar je novo.
 POMPILIJ Kakor se za kamelo spodobi. Čisto podobno temu človeku – če je sploh bil človek – ki ni nikoli menjal starih čevljev ali smrdljivih hlač, ki je vedno jedel gnila jajca in ni pil drugega kot postano vino.
 BRASIKAN Kljub temu pa starin ni imel tako rad, da bi raje jedel včerajšnjo juho kot današnjo.
 POMPILIJ A pustiva zdaj kamele. Povej, ali prinašaš kaj novega.
 BRASIKAN Prinašam, ampak, kakor bi rekel oni, tudi nekaj slabega.
 POMPILIJ Vendar bo tudi to nekoč staro. Če je vse, kar je staro, dobro, in vse, kar je novo, slabo, potem je nujno, da je bilo vse, kar je zdaj dobro, nekoč slabo, in kar je zdaj slabo, bo nekoč v prihodnosti dobro.
 BRASIKAN Vsaj tako se zdi, glede na Kamelove izjave. Še več, iz tega sledi, da je tisti, ki je bil kot mladenič slab norec, ker je bil svež, zdaj dober norec, ker se je postaral.
 POMPILIJ No, daj, povej že, kar si hotel.
 BRASIKAN Odlični trijezični feniks učenosti, znameniti Johannes Reuchlin, je zapustil ta svet.
 POMPILIJ Ali govoriš resnico?
 BRASIKAN Resničnejšo, kot bi si želel.
 POMPILIJ A kaj je tako slabega pri tem, da je prihodnjim rodovom zapustil nesmrten spomin na nadvse plemenito ime in se od tegob tega sveta preselil v občestvo blaženih?
 BRASIKAN Zakaj pa tako misliš?
 POMPILIJ Saj je jasno. Kdor je živel takšno življenje, ne more drugače umreti.
 BRASIKAN O tem bi bil še bolj prepričan, ko bi vedel, kar vem jaz.
 POMPILIJ Povej mi, prosim.
 BRASIKAN Ne smem.

1 Brasikan je verjetno J. A. Brassicanus, Reuchlinov učenec iz Ingolstadta. Pompilij je morda Heinrich von Eppendorf; tako P. Smith, *A Key to the Colloquies of Erasmus*, Harvard theological studies (Cambridge, MA, 1927).

2 Nicolaas Baechem iz Egmonda, lat. *Nicolaus Egmondanus*, prior Karmeličanov v Leuvenu, je zelo eksplicitno obsojal Erazmovе Pogovore in bil eden od njegovih največjih političnih nasprotnikov. *Camelus* (ali *Camelita*, iz *Carmelita*) je eden od zaničljivih nazivov, s katerimi ga v svojih delih označuje Erazem.

- POMPILIJ Zakaj pa ne?
- BRASIKAN Ker je tisti, ki mi je to zaupal, od mene zahteval popoln molk.
- POMPILIJ Pod istim pogojem zaupaj še meni. Pri najboljši veri ti prisegam, da bom tiho.
- BRASIKAN Ta vera me je sicer že ničkolikokrat prevarala, pa vendar, povedal ti bom. Predvsem zato, ker je zadeva takšne vrste, da bi bilo pravzaprav koristno, če bi jo poznali vsi dobri ljudje. V Tübingenu živi neki frančiškan, mož, o katerem vsi pravijo, da je izjemno svet, razen njega samega.
- POMPILIJ To je najboljši dokaz prave svetosti.
- BRASIKAN Če ti izdam ime, ga boš prepoznal in vedel, da je res.
- POMPILIJ Kaj pa, če ugibam?
- BRASIKAN Lahko.
- POMPILIJ Nastavi uho.
- BRASIKAN Zakaj pa to? Saj sva vendar sama.
- POMPILIJ Takšen je običaj.
- ...
- BRASIKAN Prav njega sem mislil.
- POMPILIJ To je mož, na katerega se res lahko zanesesh. Zame je vse, kar izreče, vredno Sibilinih knjig.
- BRASIKAN V dobri veri torej poslušaj, kako je potekal ves pogovor. Naš Reuchlin je zbolel, sicer precej hudo, vendar je obstajalo precejšnje upanje, da ozdravi. Mož bi si namreč zaslužil, da se ne bi nikoli postaral, obolel ali umrl. Zjutraj sem obiskal frančiškana, da bi mi s svojo besedo ublažil bolečino v srcu. Bolehal sem namreč skupaj z bolehnim prijateljem, ki sem ga imel rad kot očeta.
- POMPILIJ Huh, bi moral biti pa res slab človek, da njega ne bi imel rad.
- BRASIKAN Frančiškan mi je rekel: »Brasikan, brž preženi vso žalost iz srca, naš Reuchlin nič več ne boleha.« »Kako,« sem rekel, »mar je nenadoma ozdravel?« Še pred dvema dnevoma zdravniki namreč niso obljubljali nič kaj veselega izida. Oni pa je odvrnil: »Ozdravel je, vendar tako, da se mu ni več treba bati slabega zdravja. Ne joči, preden ti povem do konca.« Videl je namreč, da so mi v oči privrele solze. »Šest dni je že, odkar sem moža nazadnje obiskal, pa še vedno vsak dan v molitvi prosim Gospoda za blagor njegove duše. Sinoči, ko sem po jutranjicah legel k počitku, se mi je na oči prikradel prijeten, vendar prav nič globok sen.«
- POMPILIJ V srcu čutim, da bom slišal nekaj veselega.
- BRASIKAN Prav čutiš. »Videl sem se,« je rekel, »kako stojim pred nekim mostičkom, ki je vodil na prečudovit travnik. Zelenje trav in krošenj, bolj zeleno od smaragda, je bilo očem tako prijetno,

tako lepo so se smehljali v svoji raznolikosti barv zvezdasti cvetovi, tako je vse dehtelo, da je se zdelo za travnik tostran potoka, ki je obkrožal tisto blaženo ravan, kakor da ne živi in ne zeleni, temveč da je vse mrtvo, neprijazno in zaudarjajoče. Ravno ko sem bil ves prevzet od tega prizora, je mimo prišel Reuchlin in mi po hebrejsko zaželel mir. Preden sem ga opazil, je bil že na polovici mostu. Ko sem mu hotel pohiteti naproti, se je obrnil in odkimal. Ne smeš še za menoj, je rekel. Čez natanko pet let mi boš sledil. Do takrat prisostvuj kot priča in gledalec vsemu, kar se ima zgoditi.« Tedaj sem jaz vprašal: »Ali je bil Reuchlin gol ali oblečen? Sam ali v spremstvu?« »Na sebi ni imel ničesar,« je rekel frančiškan, »razen izjemno belega oblačila – rekel bi, da iz damasta, tako čudovito je sijalo od beline. Za njim je hodil krilat deček neverjetne lepote. Menim, da je bil angel varuh.«

POMPILIJ Slabega angela pa ni bilo?

BRASIKAN

O, bil je, pa ne samo eden, tako je menil frančiškan. »Daleč zadaj,« je rekel, »mu je sledilo več ptic s črnim perjem, toda ko so razprle krila, so se videla peresa, ki so bila bolj bleda kakor bela. Po barvi in glasu bi mislil, da so srake, ko ne bi bila po velikosti telesa vsaka enaka šestnajstim srakam, nič manjše niso bile od jastrebov, na glavi so nosile rožo, imele so zakrivljene kljune in kremplje ter velike trebuhe. Ko bi bile samo tri, bi mislil, da so Harpije.«³

POMPILIJ

BRASIKAN

Le kaj so naklepale te pošasti?

Od daleč so se drle za vrlim Reuchlinom in videti je bilo, da bi ga napadle, ko bi ga mogle.

POMPILIJ

BRASIKAN

Zakaj pa ga niso mogle?

Ker se je Reuchlin obrnil, proti njim z roko naredil znamenje križa in rekel: »Odidite, kamor sodite, peklenske pošasti. Naj vam bo dovolj, da se spravljate na smrtnike: nad menoj, ki sem že zapisan nesmrtnim, nima vaše blaznenje nobene moči.« Komaj je izrekel te besede, je povedal frančiškan, že so odšle odurne ptice, vendar so za seboj pustile takšen smrad, da bi se zdeli iztrebki v primerjavi z njim kot majaron ali nardovo olje. Prisegel je, da se raje spusti v pekel, kot da bi moral še enkrat vdihniti tisti strupeni smrad.

POMPILIJ

BRASIKAN

Gorje pošastim.

Toda poslušaj še ostalo, kar mi je pripovedoval frančiškan. »Medtem ko sem vse to pozorno opazoval,« je rekel, »se je mostu že približeval božanski Hieronim, ki je Reuchlina

3 Prim. Vergilij, *Eneida* 3.212.

nagovoril s temi besedami: Bodi pozdravljen, častitljivi kolega. Dobil sem nalogo, da te sprejemem in povedem v občestvo nebeščanov, ki ti ga je po zaslugi tvojega presvetega dela namenila božja dobrota.« Ob tem je vzel haljo in z njo odel Reuchlina. Nato sem jaz rekel: »Povej mi, kako je bil Hieronim oblečen, kakšne zunanosti je bil? Je bil tako star, kot ga prikazujejo na slikah, je nosil oglavnico, klobuk ali kardinalsko ogrinjalo, ali je imel leva za spremstvo?« Oni pa je odgovoril: »Prav nič od tega. Bil je prijetnega videza in njegova starost se ni kazala kot nekaj umazanega, temveč zelo dostojanstvenega. Čemu neki bi tam na travniku potreboval spremstvo leva, ki mu ga dodajajo slikarji? Nosil je haljo, ki mu je segala do peta; lahko bi rekel, da se je svetlikala kot kristal. Bila je tako lepa kot tista, ki jo je dal Reuchlinu. Vsa je bila poslikana z jeziki treh barv. Nekateri so bili rubinasti, drugi smaragdni, tretji pa barve safirov. Vse se je svetlikalo, nič manj mila pa ni bila tudi njihova razporeditev.

POMPILIJ Domnevam, da je to predstavljalo tri jezike, v katerih sta bila izvrstno podkovana.

BRASIKAN Nedvomno. Tudi robovi so bili namreč, kakor je rekel frančiškan, popisani s črkami v treh jezikih in treh različnih barvah.

POMPILIJ Ali je bil Hieronim brez spremstva?

BRASIKAN Brez spremstva, praviš? Vso ravan je zasedlo na tisoče angelov varuhov. Zrak so napolnjevali kot tisti majhni drobci, ki jih vidimo poletavati v sončnih žarkih in se imenujejo atomi, če si smem tu dovoliti tako ponižno primerjavo. Ne nebo ne ravan se ne bi videla, ko se ne bi vse bleščalo.

POMPILIJ Kako sem vesel za Reuchlina. Kaj se je zgodilo potem?

BRASIKAN »Hieronim,« je rekel, »je v znak časti prijel Reuchlina za desno roko in ga vodil na sredino travnika. Tam se je visoko dvigal grič. Na vrhu sta drug drugega objela in prijateljsko poljubila. Medtem pa se je nebo nad njima široko razprlo in ponudilo tako veličasten pogled, da se je ob njem skoraj spridilo vse ostalo, kar se je prej zdelo tako čudovito.«

POMPILIJ Ali mi ne bi mogel vsaj malo orisati?

BRASIKAN Kako bi mogel jaz, ki nisem videl? Frančiškan, ki je videl, je rekel, da ne najde besed niti, da bi opisal sanje o tem, rekel je le, da bi bil pripravljen tisočkrat umreti, če bi mu bilo dano še enkrat uzreti tisti prizor, četudi samo za trenutek.

POMPILIJ Kaj se je zgodilo potem?

BRASIKAN Iz odprtine na nebu se je spustil ogromen steber žarečega, a prijetnega ognja. Skozenj sta bili presveti duši v objemu vzeti

- v nebo, vse skupaj pa je spremljal tako mil angelski spev, da je frančiškan rekel, da mu iz oči privrejo solze vsakokrat, ko se spomni tistega užitka. Zatem se je razširil čudovit vonj. Ko je moža spanec minil, če je kaj takega sploh mogoče imenovati spanec, je skoraj zblaznel. Ni mogel verjeti, da je v svoji niši, hrepenel je po svojem mostičku in travniku in o ničemer drugem ni mogel govoriti, o ničemer razmišljati. Ko so se voditelji njegovega kolegija zavedli, da si vsega skupaj ni izmislil (ugotovili so namreč, da je Reuchlin zapustil ta svet ravno v tistem času, ko je imel presveti frančiškan videnje), so s složnimi srci zmolili hvalnico Bogu, ki je tako bogato nagradil dobra dela vernih.
- POMPILIJ Torej nam preostane samo še to, da ime presvetega Reuchlina pripišemo v koledar svetnikov.
- BRASIKAN To sem tudi nameraval, tudi ko bi frančiškan ne videl ničesar. In to z zlatimi črkami, poleg božanskega Hieronima.
- POMPILIJ Naj me vrag, če ne bom v svoji knjigi naredil isto.
- BRASIKAN Tudi v moji kapeli bo stal, zlat, med ostalimi izbranimi svetniki.
- POMPILIJ Tudi v moji bo stal, in to iz draguljev, če bodo sredstva dopuščala.
- BRASIKAN Tudi v svojo knjižnico ga namestim, poleg Hieronima.
- POMPILIJ Tudi jaz v svojo.
- BRASIKAN Pravzaprav bi, če bi želeli pokazati hvaležnost, tako morali storiti vsi, ki gojijo in imajo radi jezike in dobre knjige, zlasti svete.
- POMPILIJ To bi se seveda spodobilo. Toda ali ti ni nič nelagodno, da papež še ni odredil, naj se ga povzdigne med svetnike?
- BRASIKAN Kdo je kanoniziral (tako se to namreč imenuje) božanskega Hieronima? Kdo Pavla? Kdo Devico mater? Koga se bolj častljivo spominjajo vsi verni ljudje? Tistih, ki so se vsem prikupili z veliko pobožnostjo ter spomeniki svojega duha in življenja, ali Katarine Sienske, ki naj bi jo v slavo redu in mestu med svetnice povzdignil Pij, ki nosi isti priimek kot ona?
- POMPILIJ Prav imaš. Pravo čaščenje je le tisto, ki ga prostovoljno izkazujemo nebes vrednim zaslugam preminulih, katerih dobra dela bomo večno čutili.
- BRASIKAN Kaj torej meniš? Misliš, da je treba objokovati smrt tega moža? Dolgo je živel, če to kaj prispeva k človekovi sreči. Zapustil nam je spomenike svoje kreposti, ki ne bodo nikoli minili. Z dobrimi deli je ovekovečil svoje ime. Zdaj, odrešen vsega slabega, uživa v nebesih in kramlja s Hieronimom.
- POMPILIJ V življenju je pa veliko pretrpel.

- BRASIKAN Božanski Hieronim pa še več. Blagor tistemu, ki zavoljo dobrih stvari trpi slabe.
- POMPILIJ S tem se rad strinjam. Zavoljo odličnih stvari je Hieronim pretrpel veliko izredno slabih.
- BRASIKAN Kar je nekoč naredi Satan prek pismoukov in farizejev Gospodu Jezusu, to zdaj dela prek farizejskih ljudi vsem odličnim možem, ki so s svojim neutrudnim delom zaslužni za ves človeški rod. Zdaj žanje obilen pridelek semena, ki ga je zasejal. Medtem pa je naša naloga, da častimo Reuchlinov spomin, slavimo njegovo ime in ga znova in znova pozdravljamo s temi besedami: O, sveta duša, bodi milostna jezikom, bodi milostna tistim, ki gojijo jezike, spodbujaj svete jezike in pogubi zlobne, okužene s peklenkim strupom.
- POMPILIJ To bom storil. Vestno bom tudi druge spodbujal k temu. In ne dvomim, da bo veliko takih, ki si bodo želeli kakšne molitvice, ko je to ravno v navadi, s katero bi počastili spomin na svetega moža.
- BRASIKAN Misliš tisto, ki jo imenujejo mašna prošnja?
- POMPILIJ Tako je.
- BRASIKAN Tole sem napisal, še preden je umrl.
- POMPILIJ Preberi mi jo, prosim.
- BRASIKAN O Bog, ki ljubiš človeški rod in ki si dar jezika – ki si ga nekoč po Svetem duhu iz nebes naučil svoje apostole, da bi oznanjali Evangelij – po svojem učencu Johannesu Reuchlinu prenovil za ta svet: daj, da bodo vsi v vseh jezikih in povsod oznanjali slavo tvojega sina Jezusa, zmešaj jezike lažnih apostolov, ki s svojimi spletkami gradijo brezbožni Babilonski stolp, skušajo zakriti tvojo slavo in povečati svojo; samo tebi gre namreč vsa slava, s tvojim sinom Jezusom, našim Gospodom, in Svetim duhom, na veke vekov. Amen.
- POMPILIJ Res lepa in pobožna molitev. Naj nemudoma umrem, če je ne slišim vsak dan. In zelo sem vesel, da sem te srečal in izvedel tako veselo novico.
- BRASIKAN Dolgo uživaj v tem veselju in zdrav ostani.
- POMPILIJ Tudi tebi naj bo življenje lepo.
- BRASIKAN Naj bo, če le bo ne slepo.

Thomas More: *Utopija*

O verovanjih Utopijcev

Prevod Anja Božič

Na otoku ni enotne vere in verovanja se razlikujejo celo znotraj posameznih mest. Nekateri po božje častijo sonce, nekateri luno, nekateri pa še kakšen drug planet. Obstajajo celo ljudje, ki povečujejo človeka, slavnega zaradi njegove kreposti in dostojanstva, in ta zanje ni le eden od bogov, pač pa vrhovno božanstvo. Velika večina – in ti so daleč najrazumnejši – pa ne verjame ničesar od tega, ampak časti neko edino božanstvo, ki je nepoznano, večno, neizmerno, nepojmljivo in zunaj dosega človeškega razuma ter se ne v fizičnem, pač pa v duhovnem smislu razteza po vsem vesolju. Imenujejo ga Oče. Le njemu pripisujejo nastanek, razvoj, napredek, spreminjanje in konec vsega. Božanskih časti tako ne posvečajo nobenemu drugemu božanstvu.

Ostali verujejo vsak svoje, vendar se s prej omenjeno skupino strinjajo, da resnično obstaja neko Eno in najvišje, ki mu dolgujejo nastanek vesolja in skrb zanj. V domačem jeziku ga po vsem otoku imenujejo enako – Mythra, a si to Isto različno razlagajo. Soglašajo pa, da je to, kar ima vsak zase za najvišje, tista edinstvena narava, ki ji ves narod edini enotno pripisuje božanskost in vzvišenost. Sicer pa se od te palete praznoverij postopoma vsi odvrčajo in se povezujejo v eni veri, ki se jim zdi najbolj razumna. Druga verovanja bi brez dvoma že zdavnaj izginila, če ne bi vsakršne nezgode, ki je človeka doletela med razmišljanjem o zamenjavi vere, v svojem strahu namesto kot naključje razlagali kot znak z neba – kakor da bi se božanstvo, katerega kult je človek zapuščal, maščevalo za njegov bogokletni namen.

Ne boš verjel, kako navdušeno pa so tudi sami prestopili v krščanstvo, ko so od nas slišali za Kristusovo ime, nauk, navade, čudeže in občudovanja vredno vztrajnost mučenicov, ki so prostovoljno žrtvovali lastno kri in tako medse od vsepovsod pritegnili toliko narodov. Morda jih je k temu vzpodbudil nekakšen skrivni božanski navdih ali pa to, da je krščanstvo najbolj podobno

njihovi glavni verski ločini. Po mojem pa je precej vplivalo tudi naslednje: slišali so, da je Kristus odobral življenje svojih učencev v skupnosti in da najbolj pobožni kristjani še vedno gojijo to navado. Iz kakršnega koli razloga že jih je precej prestopilo v našo vero in umili smo jih s posvečeno vodo.

Dva od nas sta do takrat umrla in med ostalimi štirimi žal ni bilo duhovnika. Tako so prejeli vse zakramente, razen tistih, ki jih v naši veri lahko podelijo izključno duhovniki. Vendar pa jih poznajo in si jih nad vse želijo. Z veliko vnemo razpravljajo celo o tem, ali bi lahko mož, ki bi ga izbrali izmed svojih vrst, prejel duhovniško posvečenje tudi brez prisotnosti krščanskega škofa. Zdelo se je, da bo prav zares prišlo do izbire, vendar se do mojega odhoda to ni zgodilo.

Tisti, ki niso prestopili med kristjane, pa od krščanstva nikogar ne odvrčajo in ne nadlegujejo spreobrnjenec. V času mojega bivanja tam so se nasilno lotili le enega iz naše skupnosti. Brž ko je bil krščen, je namreč kljub našim opozorilom začel kot iz uma goreče oznanjati Kristusovo vero. Stvar ga je razvnela do te mere, da je našo vero povzdignil nad vse druge vere, potem pa te še obsodil, češ da so sramotne in svoje brezbožne častilce po pravici vodijo v večne plamene. Ko je dalj časa tako govoril, so ga prijeli. Vendar pa ga niso obtožili, ker bi zaničeval vero, pač pa ker je med ljudstvom povzročal nemir. Bil je obsojen in kaznovan z izgonom. Ena njihovih najstarodavnejših uredb namreč navaja, da zaradi vere ne sme nihče trpeti škode.

Ko je Utopus pred svojim prihodom izvedel, da se prebivalci neprestano bojujejo zaradi vere, je ugotovil, da mu priložnost za zmago nad vsemi omogoča prav dejstvo, da se sekte zaradi medsebojnih nasprotij za državo ne borijo enotno. Takoj po zmagi je najprej določil, da sme vsak slediti veri, ki ji želi. Vanjo lahko spreobrača tudi druge, dokler svoj nauk širi miroljubno in obvladano ter se ne poslužuje žalitev, če pri prepričevanju ni uspešen. Prav tako so prepovedani prepiri in nasilje, kajti kdor v svojih prizadevanjih postane nestrpen, je kaznovan z izgonom ali suženjstvom.

Vse to je Utopos določil zavoljo miru, ki so ga neprestani boji in trdovratno sovraštvo po njegovem mnenju do temeljev spodkopali, obenem pa je presodil, da bo takšna ureditev dobro vplivala tudi na verovanje samo. Glede vere si določil ni upal sprejemati na slepo; morda je dopuščal možnost, da si bog želi raznolikih oblik čaščenja in zato navdihuje vsakogar drugače. Vsekakor pa se mu je zdela zahteva, da bi morali vsi priznavati za resnično, kar se zdi resnično samo enemu, predrzna in neumna. Če pa je namreč res le ena vera skladna z resnico, vse ostale pa so zgrešene, je mogoče zlahka predvideti, da bo ta v svoji silni resničnosti naposled sama od sebe privrela na dan in ostala v ospredju. Edina pogoja sta razum in zmernost. V kolikor pa se bodo ljudje med seboj vojskovali in razgrajali, bodo – ker so največji pokvarjenci pač tudi najvztrajnejši – v spopadu neumnih praznoverij tudi najpopolnejšo in najsvetejšo vero na svetu pahnili v pozabo, kot zrno med trnje in plevel. Tako je zadevo pustil odprto in dal na izbiro, da vsak verjame, kar želi. Strogo

pa je prepovedal tako globoko ponižanje človeškega dostojanstva, da bi kdo sprejemal prepričanje o hkratni smrti duše in telesa in mislil, da svet uravnava naključje in ne neka višja sila.

Zato verjamejo, da so po koncu tega življenja grehi kaznovani, krepost pa nagrajena. Kdor to zanika, po njihovem ne pripada niti človeškemu rodu; zdi se jim, kot da je vzvišeno naravo svoje duše ponižal do ničvrednosti telesa živine. Še manj takšnega človeka sprejemajo kot državljana, saj bi preziral vse njihove navade in uredbe, če mu tega ne bi preprečeval strah. Takšen človek se ne boji ničesar razen zakona in nima upanja na posmrtno življenje, zato nihče ne dvomi, da bi v svojem pohlepu skušal s skrivno zvijačo ali nasiljem sprevreči državne ureditve domovine. Tako ni deležen časti, ne zaupajo mu uradnih služb in niti najmanjše javne odgovornosti. Vsepovsod ga zaničujejo kot topega nizkotneža. Vendar ga ne kaznujejo, kajti prepričani so, da nihče ne more izbirati, kaj bi rad mislil. Ker ne prenesejo hinavščine in laži in ju kot sorodni hudodelstvu izredno sovražijo, mu tudi ne grozijo, naj se pretvarja. Pred preprostim ljudstvom svojega mišljenja ne sme zagovarjati, na samem v razpravah s svečeniki in drugimi veljaki pa ga k temu celo vzpodbujajo. Verjamejo namreč, da se bo norost na koncu uklonila razumu.

Nemalo pa jih je v precej drugačni zmoti. Verjamejo namreč, da imajo tudi živali neumrljive duše, čeprav se po vrednosti ne morejo primerjati z našimi in jim ni namenjena enaka blaženost. Tudi takšno verovanje ni prepovedano, saj ni popolnoma nerazumno ali zlo.

V neizmerno posmrtno srečo so skoraj vsi tako neomajno prepričani, da sicer objokujejo vsakršno bolezen, smrti pa prav nič; razen če se zdi, da je bil človek iz življenja iztrgan nepomirjen in proti lastni volji. To je zanje izredno slabo znamenje, kot bi se duša, obupana in z občutkom krivde, v skrivni slutnji grozeče kazni bala smrti. Poleg tega bog ne bi bil ravno zadovoljen s prihodom človeka, ki se, ko je poklican, z odporom le nerad privleče, namesto da bi z veseljem prihitel. Takšna smrt prisotne prestraši in umrlega v žalostni tišini odnesejo ven. Nato prosijo boga, naj bo naklonjen njegovi duši in umrlemu milostno odpusti grehe, truplo pa zakrijejo z zemljo. Nasprotno nihče ne žaluje, kadar kdo premine pripravljen in poln dobrega upanja. Med petjem gredo za pogrebom in bogu srčno priporočajo dušo umrlega, nato pa telo spoštljivo in brez otožnosti zažgejo ter tam postavijo kamen z vklesanimi začetnicami umrlega. Ko se vrnejo domov, se pogovarjajo o njegovem značaju in dejanjih ter raje in pogosteje kot o katerem koli drugem delu življenja govorijo o njegovi blaženi smrti.

Obujanje spomina na pokojnikovo poštenost je po njihovem mnenju nadvse hvalevredna oblika počastitve, hkrati pa je tudi za žive izjemno učinkovita spodbuda h kreposti. Pravijo, da so preminuli takrat, ko se o njih pogovarjamo, med nami, četudi so človeške oči prešibke, da bi jih videle. Kot pritiče njihovi srečni usodi, se lahko svobodno premikajo, kakor želijo, in ravnali bi nehvaležno, če bi se odpovedali želji po obisku svojih prijateljev,

s katerimi sta jih za časa življenja družili vzajemna ljubezen in naklonjenost. Tudi slednji namreč pri dobrih ljudeh kot vse drugo dobro po smrti prej narasteta, kakor da bi oslabei. Verjamejo torej, da se umrli gibajo med živimi in spremljajo njihove besede in dejanja. Zanašaje se na njihovo zaščito se svojih opravkov tako lotevajo bolj samozavestno in v zaupanju, da jih navzočnost prednikov ščiti pred zahrbtnimi hudobijami.

Prerokovanj in ostalih neutemeljenih praznoverij, ki se jim druga ljudstva tako skrbno posvečajo, ne upoštevajo in jih zaničujejo. Čudeže, ki se zgodijo brez vpliva narave, častijo kot pojave, ki pričajo o božji prisotnosti. Pravijo, da se čudeži tam pogosto dogajajo, in v času večjih nevarnosti se v trdnem zaupanju udeležujejo javnih molitev ter čudeže tudi izprosijo.

Ustrezen način čaščenja boga se jim zdi tudi premišljevanje o naravi, ki daje navdih za hvalnice. Precej ljudi zaradi vere zanemarja književnost in se ne ukvarja z nobeno znanostjo. Vendar ne živijo v brezdelju: odločili so se, da si bodo posmrtno srečo zaslužili le z dobrimi deli in uslužnostjo drugim. Tako nekateri skrbijo za bolne, drugi utrjujejo ceste, čistijo jarke, popravljajo mostove, kopljejo rušo, pesek in kamenje, podirajo in žagajo drevje ter z vozovi v mesta dostavljajo les, poljščine in druge potrebščine. Hkrati so v službi države in posameznikov ter se ženejo bolj kot sužnji. S pristnim veseljem se namreč radi kadar koli povsem posvetijo kateremu koli še tako napornemu, garaškemu ali nedostojnemu delu, ki bi se ga zaradi težavnosti, dolgočasnosti ali brezupnosti večina branila. S svojo stalno zaposlenostjo omogočajo prosti čas ostalim, vendar si za to ne pripisujejo zaslug, ne grajajo življenja drugih in ne povzdigujejo svojega. Bolj kot so podobni sužnjem, bolj jih ostali spoštujejo.

Delijo se na dve sekti. Prvi živijo v celibatu, se odpovedujejo spolnim odnosom in poleg tega tudi uživanju mesa, nekateri izmed njih pa vsem izdelkom živalskega izvora. Vse užitke tuzemskega življenja docela zavračajo kot škodljive, medtem pa vedro stremijo k posmrtnosti v živahnem upanju, da si jo bodo z bedenjem in napori kmalu prislužili. Druga skupina si nalaga prav toliko težkega dela, a raje živi v zakonski skupnosti in ne zavrača njene utehe. Menijo, da domovini dolgujejo otroke, tako kot naravi dolgujejo težko delo. Ne odpovedujejo se užitkom, razen če jih odvrta od delavnosti. Radi imajo živalsko meso, saj menijo, da jih takšna hrana utrjuje za delo. Utopijci imajo prvo skupino za bolj sveto, drugo pa za bolj razumno. Če bi skušali razumsko razložiti, zakaj so se namesto za zakon odločili za samski stan in za naporno življenje namesto za prijetnega, bi se jim smejali. Ker pa pravijo, da jih k temu žene vera, jih spoštujejo in častijo. Nič drugega jih ne skrbi bolj, kot da bi nepremišljeno izrekli kaj v zvezi z vero. Takšni so torej ljudje, ki jih v svojem jeziku nenavadno imenujejo *Buthresci*, kar bi v naš jezik lahko prevedli kot »Pobožni.«

Svečeniki so zanje nadvse sveti in jih je zato zelo malo. V vsakem mestu jih je največ trinajst, po eden za vsako cerkev. V primeru vojne jih sedem odide z vojsko, medtem pa jih nadomesti sedem drugih. Ko se vrnejo, vsak ponovno

zasede svoj položaj, njihovi namestniki pa, dokler po vrsti ne nasledijo umrlih, služijo vrhovnemu svečeniku, ki načeluje vsem ostalim. Da bi se izognili pristranskosti, svečenike kakor vse ostale uradne službe s skrivnim glasovanjem izbere ljudstvo, nato pa jih svečeniški red posveti medse.

Svečeniki vodijo bogoslužje, se posvečajo verskim vprašanjem in nekako nadzorujejo splošne navade. Nadvse sramotno je, če človeka pokličejo ali privedejo prednje zaradi nespodobnega življenja. Njihova dolžnost je, da vzpodbujajo in opominjajo, saj sta omejevanje zločinov in kaznovanje zločincev nalogi župana in drugih državnih uradnikov, svečeniki pa malopridnežem lahko prepovejo sodelovanje pri verskih obredih. Prav te kazni se tudi najbolj bojijo, saj jih skrajna sramota in prikriti verski strah razžirata in naposled ugonobita. Poleg tega tudi telesno niso dolgo na varnem, saj jih, v kolikor svečenicov ne prepričajo v svoj kes, zaradi zločinov prime in kaznuje senat.

Svečeniki tudi učijo otroke in mladino, vendar namesto pouka književnosti na prvo mesto postavljajo vzgojo h kreposti. Trudijo se, da bi v otroške duše, dokler so še mehke in poslušne, nemudoma vlili plemenita prepričanja, ki so koristna tudi za ohranjanje njihove države. Kajti če se globoko vtisnejo vanje, ko so še otroci, se bodo tudi kot moške vse življenje ravnali po njih, hkrati pa bo to koristno tudi za red v državi. Slednjega namreč vselej rušijo ravno pomanjkljivosti, ki jih porodijo sprevrženi nazori.

Tudi ženske lahko postanejo svečence, vendar redko in le starejše vdove. Žene svečenicov so nadvse izvrstne ženske.

Svečeniki so med vsemi magistrati najuglednejši. Če kdo izmed njih zagreši zločin, ni javno obsojen, pač pa ga prepustijo bogu in njegovi lastni vesti. Ne glede na zločin se jim zdi nečastno, da bi položili roko navadnega smrtnika na človeka, ki se je na tako edinstven način posvetil bogu kot nekakšen zaobljubni dar. Navado zlahka upoštevajo, saj je svečenicov malo in so nadvse skrbno izbrani. Redko se namreč zgodi, da bi se človek, ki so ga kot najboljšega izmed dobrih izključno zaradi njegove kreposti povzdignili na tako dostojanstveno mesto, sprevrgel v izprijenca in hudodelca. Četudi pa bi nestanovitnost človeške narave res povzročila kaj takšnega, državi zaradi majhnega števila svečenicov ne bi grozila niti najmanjša nevarnost, poleg tega pa vsa njihova moč izvira iz njihovega ugleda. Tako malo svečenicov imajo namreč prav zato, da njihova številčnost ne bi omadeževala veličastnosti reda, ki ga tako zelo častijo. Poleg tega pa se jim zdi, da bi težko našli več za svečeništvo dovolj dobrih mož, saj le povprečna krepost za to ne zadostuje.

Svečeniki imajo tudi med tujimi ljudstvi prav tolikšen ugled kot doma in mislim, da ni težko razumeti, zakaj. Ob vojaškem spopadu pokleknejo nedaleč stran in odeti v posvečena oblačila stegujejo roke proti nebu. Najprej molijo za mir, nato pa za zmago svojih, a tako, da bi bilo na obeh straneh prelite čim manj krvi. V primeru zmage stečejo med bojne vrste in zadržujejo besneče vojake, da ne bi popolnoma potolkli sovražnikov. Če jih kdo od premaganih zagleda in pokliče, si s tem reši življenje; če pa se dotakne njihovega razprtega

plašča, preostanek svojega premoženja popolnoma obvaruje pred povojnimi zasegi. Prav zato sta med drugimi ljudstvi spoštovanje do njih in njihov ugled tako narasla, da so rojake enako pogosto zaščitili pred besnimi sovražniki kakor slednje pred Utopijci. Ko se je njihova domača četa v brezupnem položaju pognala v beg in so sovražniki s plenilskim nagonom zdrveli nadnje, so svečeniki s svojim posredovanjem preprečili pokol. Ločili so vojski in pod nepristranskimi pogoji je bil določen mir. Nikoli ni bilo skupnosti, ki bila tako divja, okrutna in barbarska, da svečenikov ne bi imela za svete in nedotakljive.

Praznujejo prvi in zadnji dan meseca in leta. Mesece zamejujejo obhodi lune, en obhod sonca pa odmeri leto. Prve dni v svojem jeziku imenujejo *kinemerni*, zadnje pa *trapemerni*, kar pomeni »prazniki začetka« in »prazniki konca«. Njihova svetišča so prelepo okrašena in jih ni veliko, zato pa so precej prostorna. Vsa so temačna, vendar ne zaradi arhitekturne malomarnosti, pač pa so se tako odločili svečeniki. Po njihovem mnenju namreč nerazočna svetloba duše pomirja in usmerja k veri, v močni luči pa misli lahko začnejo uhajati.

Čeprav je na Utopiji več različnih ver, se kljub svoji številčnosti in raznolikosti vse stikajo v čaščenju božje narave, kakor da bi se po različnih poteh srečale na istem cilju. V svetiščih tako ni videti ali slišati ničesar, kar ne bi enako ustrezalo vsej skupnosti. Če ima katera izmed sekt kak popolnoma svoj obred, ga opravljajo zasebno, javne obrede pa obhajajo tako, da se jim iz zasebnih ni treba odreči ničemur. V svetiščih ni božjih podob, da si lahko vsak poljubno predstavlja boga, kakor ga oznanja njegova vera. Imenujejo ga enako – Mythra. To ime za vse pomeni eno samo veličastno božjo naravo, kakršna koli že je. V molitvah ne izrečejo ničesar, s čimer bi mogli užaliti katero koli izmed ločin.

Na večer praznika konca se še tešči zberejo v svetiščih, da bi se zahvalili bogu za naklonjenost v mesecu ali letu, ki se izteka. Naslednjega dne, ko je praznik začetka, se zjutraj napotijo v templje, da bi molili za srečo in blaginjo v prihodnjem mesecu ali letu, katerega začetek praznujejo. Preden gredo v svetišča na praznik konca, žene doma pokleknejo pred može, otroci pa pred starše, in priznajo svoje napake, krivičnost in neizpolnjene dolžnosti ter prosijo odpuščanja. Če se je nad gospodinjstvom kot oblak razprostirala napetost, se z opravičilom razprši in družina lahko čistih ter spokojnih src sodeluje pri obredih. Če čutijo jezo ali sovraštvo, se slovesnosti ne udeležijo, dokler ne dosežejo sprave in očistijo svojega duha, saj se bojijo nagle in silne kazni. Slaba vest med obredom namreč velja za greh.

Ko vstopijo v svetišče, se razvrstijo po spolu: moški na desno in ženske na levo. Nato se usedejo tako, da vsi moški člani družine sedijo pred gospodarjem in vse ženske pred gospodarico družine. Tako tudi v javnosti nad vedenjem vseh bedijo tisti, ki za red in vzgojo skrbijo doma. Hkrati so pozorni tudi na to, da je mladina vsepovsod v družbi starejših. V varstvu drugih otrok bi čas sicer zapravljali za nedorasle neumnosti, namesto da bi utrjevali pobožni strah pred

bogovi, ki je najmočnejša in skoraj edina vzpodbuda h kreposti.

Med žrtvovanji ne ubijajo živali, saj se jim zdi, da bi krvavo klanje težko veselilo usmiljenega boga, ki je živim bitjem življenje podaril zato, da ga živijo. Zažigajo kadilo in druge dišave ter v obilju razpostavljajo sveče. Zavedajo se, da ta navada kot tudi molitve smrtnikov božanski naravi ne prinaša nikakršne koristi, vendar jim je ta nedolžni in neškodljivi način čaščenja preprosto všeč. Čutijo, da svetloba sveč, vonj dišav in podobni slovesni običaji ljudem dajejo občutek vznesenosti in njihove duše vnemajo k čaščenju boga.

V svetiščih je ljudstvo oblečeno v belo, duhovniška oblačila pa so pisana. Čeprav niso iz dragocenih tkanin in prešita z zlatom ali dragim kamenjem, so umetelna in čudovito okrašena. Iz perja različnih ptic so izdelana tako spretno in umetelno, da se cena nobene drage tkanine ne bi mogla primerjati z vrednostjo njihove izdelave. Poleg tega so ptičja peresa na njih razporejena v posebnih vzorcih, za katere pravijo, da prenašajo nekakšna skrivna sporočila. Njihova vsebina, ki se skrbno prenaša med svečeniki, naj bi jih spominjala na božje usmiljenje ter jih opominjala na pobožnost in medsebojne dolžnosti.

Ko svečenik v takšni obleki vstopi v svetišče, se v molitvi vsi spustijo na tla. V celotnem prostoru je tako tiho, da prizor vzbuja občutek strahospoštovanja, kot bi bilo božanstvo dejansko prisotno. Nekaj časa ostanejo v takšnem položaju, na svečnikov znak pa vstanejo. Nato pojejo hvalnice bogu ob spremljavi glasbil, ki so večinoma popolnoma drugačna od tistih, ki jih poznamo pri nas. Številna zvenijo veliko prijetneje, nekatera pa se z našimi ne morejo niti primerjati. V nečem pa nas brez dvoma daleč prekašajo: vsa njihova vokalna in instrumentalna glasba namreč odlično posnema in upodablja naravna človeška občutja. Naj bo besedilo molitve veselo, pomirjujoče, burno, otožno ali jezno, napev določeno čustvo predstavlja tako dobro, da na čudovit način napolnjuje duše poslušalcev, prodira v njihova srca in jih razvne. Na koncu svečenik in ljudstvo soglasno izrekajo svečano molitev. Njena vsebina je takšna, da se lahko vsakdo po svoje vživi v besede, ki jih vsi izgovarjajo v en glas.

Skozi to molitev vsakdo priznava boga za začetnika, vladarja in stvaritelja celotnega vesolja in vsega dobrega. Zahvalijo se mu za vso dobroto, ki jim jo je namenil, še posebej pa, da so se po božji milosti rodili v to preblašeno državo in bili navdahnjeni z vero, za katero upajo, da je najpravičnejša. Če se motijo in obstajata boljša država in pri bogu bolj priljubljena veroizpoved, pa ga prosijo, naj jim nakloni spoznanje, saj so pripravljeni slediti, kamorkoli bo ukazal, naj se obrnejo. V kolikor pa je ta država najboljše in njihova vera najpravičnejša, prosijo boga, naj ju ohranja, hkrati pa naj tudi ostale smrtnike privede v takšen način življenja in verovanja, razen če je v tej raznolikosti veroizpovedi kaj takega, kar ga razveseljuje.

Nato molijo, da bi jih bog po nenaporni smrti sprejel k sebi. Seveda si ne bi drznili vnaprej reči, čez koliko časa, vendar pa bi jim bilo mnogo ljubše, da bi (če to ne žali božjega veličastva), čim prej prispeli k njemu, četudi po težavni

smrti, namesto da bi ločeni od njega še dolgo uživali lagodno življenje. Po molitvi se ponovno spustijo na tla, kmalu vstanejo in se odpravijo na kosilo. Preostanek dne posvetijo igram in urjenju v vojaški disciplini.

Izvečki / Abstracts

Konstantinos N. Deligiorgis

HERODOTOVA »AMAZONSKA« ARTEMIZIJA

Dobršen del opusa Herodota iz Halikarnasa vsebuje pripovedi z ženskimi junakinjami v osrednjih vlogah. Herodotovo pozornost pritegnejo in ga očarajo misteriozne kraljice, katerih poteze spominjajo na moško ravnanje. Morda najbolj poznana junakinja iz te neobičajne »elite« je Artemizija, kraljica v Halikarnasu in Herodotova rojakinja. Članek opisuje njeno ravnanje v veliki vojni med Grki in Perzijci in skuša raziskati njeno vlogo v tem dogajanju na podlagi primerjave med legendarnimi in mitičnimi Amazonkami in vplivom, ki so ga imele nad barbarskim skitskim plemenom Savromatov. Herodot vzpostavlja neposredno povezavo med realnostjo in mitologijo in na ta način portretira nenavadni tip skrivnosti ženske figure, ki slednjič požanje naše občudovanje.

The Herodotean 'Amazonic' Artemisia

A large part of the oeuvre written by Herodotus of Halicarnassus consists of narratives presenting female protagonists. The historian's interest and curiosity are fascinated and attracted by mysterious queens with masculine attitudes. Perhaps the best-known heroine of that uncommon 'elite' is Artemisia, queen of Halicarnassus and compatriot of Herodotus. Describing her presence and action during the great Persian War against Greece, the paper attempts to investigate her role by comparing her with the Amazons of myth and legend and their influence on the barbaric Scythian tribe of the Sauromatae. Herodotus interweaves reality and mythology in order to portray an unusual type, a miraculous female figure who commands our admiration.

Polonca Zupančič

HERAKLOVA BLAZNOST PRI EVRIPIDU

V Evripidovi tragediji *Heraklova blaznost* ima pojav blaznosti osrednjo vlogo, saj je neposredno povezan s prelomnim dogodkom v junakovem življenju: Herakles namreč v blaznosti pobije svoje otroke in ženo ter se tako iz heroja prelevi v morilca. Pri tem se seveda postavlja vprašanje, ali je ta blaznost

notranjega ali zunanjega izvora. V prispevku želim zato raziskati opise blaznosti v tragediji ter izpostaviti različne interpretacije pojava in tragedije kot celote; te interpretacije bom zaradi večje preglednosti združila v posamezne sklope glede na njihovo osrednjo poanto. Pri tem bom poskušala ne samo prikazati mnogovrstnost razlag, pač pa tudi opozoriti na večplastnost Evripidovih del.

The Madness of Heracles in Euripides

In Euripides' tragedy *The Madness of Heracles*, the theme of madness plays the central role, being directly linked to the tipping point in the hero's life: to Heracles killing in madness his children and wife, thus turning from hero to murderer. The tragedy raises a question: Is this madness of internal or external origin? The paper examines the descriptions of madness in the tragedy, highlighting the variety of interpretations applied to the madness theme and, indeed, to the tragedy as a whole. For transparency's sake, the interpretations are grouped on the basis of their main points. The discussion will not only show the multitude of interpretations but also emphasise the multilayered quality of Euripides' writings.

Dragica Fabjan Andritsakos

HOMERSKI MOTIVI V PESMI »PRIAMOVA POT PONOČI«

Članek obravnava homerske motive v pesmi »Priamova pot ponoči« sodobnega grškega pesnika Konstantina P. Kavafisa. Gre za eno od desetih pesmi z mitološko tematiko.

Članek v prvem delu primerja Kavafisov pristop k obravnavi motiva, ki se nanaša na 24. spev *Iliade* in obravnava Priamovo pot k Ahilu. Ob tem se dotika tudi vprašanja Kavafisovih virov: se pesnik opira na starogrški izvirnik ali na prevod v novo grščino? V drugem delu članek podrobneje analizira mesta v pesmi, ki se tesno navezujejo na ep, v zaključku pa osvetli Kavafisov odmik od mita, ki je najbolj radikalen v zaključku pesmi.

Homeric Motifs in Cavafy's Poem 'Priam's Night Journey'

The paper discusses Homeric motifs in 'Priam's Night Journey', a poem by the contemporary Greek poet Constantine P. Cavafy and, more precisely, one of the ten poems composed by Cavafy on mythological themes. The discussion begins by comparing Cavafy's treatment of a motif from the *Iliad*, Canto 24 – Priam's journey to Achilles – with its ancient counterpart. The question of Cavafy's sources is addressed as well: does the poet draw on the Ancient Greek original or on the Modern Greek translation? The second part of the article analyses in detail those passages which closely lean on the ancient epic, and

concludes by illustrating Cavafy's departure from the myth, which emerges most radically in the close of the poem.

Milan Lovenjak

SENATUS CONSULTUM DE CN. PISONE PATRE
(CIL II² 5.900) IN TACITOV OPIS PROCESA PROTI
GNEJU PIZONU

V članku obravnavam sklep senata v sodnem procesu proti Gn. Kalpurniju Pizonu St. - osumljencu za Germanikovo smrt (10. okt. 19) in povzročitve državljanske vojne -, ki ga poznamo po zaslugi šestih kopij na bronastih ploščah, najdenih v provinci Sevilli na jugu Španije. Dogodke okrog Germanikove smrti in proces proti Pizonu podrobneje opisuje tudi Tacit v 2. in 3. knjigi *Analov*. Njegova pripoved v marsičem odstopa od »uradne« različice dogodkov na bronastih ploščah, bodisi zaradi časovne odmaknjenosti zgodovinarja ali zaradi načina njegovega pisanja, ki ne sledi vedno kronološki natančnosti.

Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre (CIL II² 5.900) and Tacitus' Description of the Cn. Piso Trial

The paper examines the senate's decree in the trial of Gnaeus Calpurnius Piso the Elder, who was suspected of murdering Germanicus (October 10, 19 AD) and starting a civil war. The decree has come down to us in six copies on bronze tablets, found in the Southern Spanish province of Sevilla. The circumstances of Germanicus' death and Piso's trial are described in some detail by Tacitus, in Books 2 and 3 of his *Annals*, but his narrative often departs from the 'official' version of events as recorded on the bronze tablets, either because of the historian's remoteness in time or because of his writing style, which does not always observe chronological accuracy.

